

Д. О. ЄРМОЛЕНКО

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ
У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2025

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

Д.О. ЄРМОЛЕНКО

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право»
освітньо-професійної програми «Право»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 11
від «27» травня 2025 р.

**Запоріжжя
2025**

УДК: 174.3:340.12
Є 744

Єрмоленко Д. О. Етичні стандарти у професійній правничій діяльності : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 139 с.

Навчальний посібник містить у систематизованому вигляді програмний матеріал навчальної дисципліни «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності». До посібника включено короткий виклад змісту тем курсу, а для успішного засвоєння теоретичного матеріалу посібник доповнено практичними завданнями (ситуативними задачами, тестами, контрольними питаннями та ін.), переліком рекомендованої літератури та нормативно-правових актів до всіх тем курсу та запропоновано термінологічний словник.

Призначений для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» денної та заочної форм здобуття освіти.

Рецензент

*Л. Г. Удовика, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права
Запорізького національного університету*

Відповідальний за випуск

*Т. О. Коломоєць, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету
Запорізького національного університету*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА.....	7
Тема № 1. Етичні стандарти у професійній правничій діяльності (ЕСПД) як наука і навчальна дисципліна.....	7
Тема № 2. Основи професійної культури юриста.....	17
Тема № 3. Професійна діяльність юриста.....	29
Тема № 4. Професіограми юридичних спеціальностей.....	42
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	57
Тема № 5. Культура мови та основи етикету ділового спілкування юриста.....	57
Тема № 6. Конфлікти в праві та роль юристів у їх вирішенні.....	67
Тема № 7. Видатні українські юристи. Національні особливості ділового спілкування в зарубіжних країнах.....	83
Тема № 8. Юридична діяльність як різновид соціальної діяльності.....	99
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	120
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	131
ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	134
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	136

ВСТУП

Навчальний посібник розроблений у відповідності до силабусу навчальної дисципліни «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності», відповідає навчальному плану і відображає основні форми, обсяг і напрямки самостійної роботи здобувачів першого курсу юридичного факультету спеціальності «Право».

Навчальна дисципліна «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності» є обов'язковим компонентом і належить до циклу загальної підготовки освітньо-професійної програми «Право». Підготовка за цією дисципліною повинна забезпечувати здобувачам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці юридичної діяльності та формуванні високих етичних стандартів правничої професії. Окрім того, досить важливим є і практичне значення відповідних знань. Насамперед для тих здобувачів, які готуються до професійної діяльності в різних сферах юриспруденції – судовій системі, адвокатурі, прокуратурі, нотаріаті та інших правничих інституціях.

Відповідно до ст. 1 Конституції, Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права. Однак в умовах радикальних соціально-економічних і політичних змін трансформуються ідеології, життєві стилі, престижні оцінки, відбувається зміна культурних систем, які служать формулою легітимації існуючого соціального порядку і визначають реальне сприйняття громадянами України не тільки діяльності та ефективності держави, а й професійної діяльності юристів. Це обумовлено тим, що саме представники правничої професії мають сприяти реалізації прав особистості, виражати їх інтереси і бути дієвим інструментом їх захисту.

Саме в професійній діяльності юриста найбільш рельєфно проявляється та знаходить свою апробацію ідея цінності людської особи, її прав та свобод. Адже визнання та становлення в Україні верховенства права, глибокі економічні і політичні перетворення у суспільстві і формування на цій основі нової демократичної державності безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципово нових для нас підходів до етичних стандартів професійної правничої діяльності. Також професійна етика юриста має створити умови для формування у правничому співтоваристві високої моральності – однієї з тих базових фундаментальних засад, на яких ґрунтується побудова цивілізованого демократичного суспільства.

У цьому сенсі етичні стандарти у професійній правничій діяльності відіграють важливу роль у процесі формування громадянського суспільства, враховуючи, що всі права, свободи та їх захист у кінцевому рахунку реалізуються через діяльність юристів, які утворюють професійну спільноту, що спирається на високі етичні принципи.

Сучасний процес реформування правової системи України посилює важливість та необхідність вивчення етичних стандартів професійної правничої діяльності, формування високих моральних якостей майбутніх юристів, розуміння професійної культури та етикету у юридичній діяльності.

Особливої актуальності вивчення етичних стандартів у професійній правничій діяльності набуває в умовах сучасних викликів і загроз, адже реалізація прав особистості, формування та функціонування правничих інституцій в особливий період має свою специфіку і пов'язано з високими вимогами до морально-етичних якостей юристів.

Навчальний посібник «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності» розрахований на здобувачів першого курсу юридичного факультету освітньо-професійної програми «Право» денної та заочної форм здобуття освіти і є системою знань про основи організації та здійснення професійної правничої діяльності на засадах високих етичних стандартів.

Мета курсу «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності» полягає в ознайомленні здобувачів у доступній для сприйняття та засвоєння формі з найважливішими етичними категоріями та стандартами правничої професії; надання загальних уявлень про теоретичні засади формування професійної культури юриста та практичні проблеми дотримання етичних норм у юридичній діяльності; ознайомлення із роллю, значенням та функціями юридичної етики у процесах формування громадянського суспільства, соціально-правової державності; висвітлення особливостей окремих юридичних професій, розвиток яких прямо залежить від дотримання етичних стандартів; підвищення рівня правової культури, професійної свідомості та етичної культури майбутніх правників тощо.

Основні завдання курсу «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності»:

- характеристика юридичної етики як особливого комплексу наукових знань про професійну правничу діяльність;
- ознайомлення зі змістом понять та категорій юридичної етики та професійної культури юриста;
- висвітлення особливостей окремих юридичних професій, їх професіограм та етичних стандартів;
- характеристика основних напрямів впливу професійної етики на якість юридичної діяльності тощо.

У результаті вивчення курсу здобувач повинен

Знати:

- поняття, предмет, метод, сутність етичних стандартів у професійній правничій діяльності;
- нормативно-правову регламентацію професійної діяльності юриста;
- основні елементи професійної культури юриста;
- поняття та види юридичної діяльності;
- професіограми різних юридичних спеціальностей;
- особливості культури мови та основи етикету ділового спілкування юриста;
- специфіку конфліктів у праві та роль юристів у їх вирішенні;
- національні особливості ділового спілкування в зарубіжних країнах.

Уміти:

- вільно володіти та користуватись понятійним апаратом з курсу «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності»;
- користуватись нормативно-правовими актами, що регламентують порядок організації та етичні засади діяльності різних юридичних професій;
- опрацьовувати літературні джерела з метою систематизації знань у сфері юридичної етики;
- вирішувати тематичні ситуаційні завдання з курсу;
- здійснювати правовий аналіз етичних проблем у професійній діяльності юриста;
- готувати наукові доповіді з актуальних проблем сучасної юридичної етики;
- використовувати отримані знання з «Етичних стандартів у професійній правничій діяльності» у навчанні та майбутній професійній діяльності.

Навчальна дисципліна «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності» (ОК 6) є обов'язковою дисципліною та має досить тісний зв'язок із усім комплексом правничих дисциплін, зокрема, має зв'язок з такими компонентами освітньо-професійної програми: Теорія держави та права (ОК 8); Адвокатура України (ОК 9); Філософія права (ОК 12).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА.

Тема № 1. Етичні стандарти у професійній правничій діяльності (ЕСППД) як наука і навчальна дисципліна

Мета: сформувати у здобувачів системне уявлення про етичні стандарти у професійній правничій діяльності як науку і навчальну дисципліну, її предмет, методологію, функції, принципи та історичний розвиток.

План:

1. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна: поняття, предмет та методологія.
2. Історія становлення системи знань ЕСППД.
3. Завдання, функції, принципи і структура навчальної дисципліни ЕСППД.
4. Місце ЕСППД у системі суспільних і юридичних дисциплін.
5. Нормативні основи ЕСППД.
6. Міжнародне визнання ЕСППД.

 Перелік ключових термінів і понять: етичні стандарти у професійній правничій діяльності, предмет ЕСППД, методологія ЕСППД, професійна етика правника, моральні основи юридичної професії, етичні дилеми, професійні етичні кодекси, міжнародні етичні стандарти, професійна деформація правників, принципи професійної етики, функції ЕСППД, етична компетентність правника, структура навчальної дисципліни ЕСППД, історія розвитку ЕСППД.

 1. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна: поняття, предмет та методологія

Етичні стандарти у професійній правничій діяльності (ЕСППД) – це система знань про морально-етичні норми, принципи та правила поведінки, якими мають керуватися правники у своїй професійній діяльності та які визначають належний характер взаємовідносин правника з клієнтами, колегами, судом, державними органами та суспільством загалом.

ЕСППД як наука є складовою частиною правової етики та юридичної деонтології і вивчає закономірності формування, функціонування та розвитку системи морально-етичних вимог, що висувуються до представників юридичної професії, а також механізми перетворення цих вимог на внутрішні імперативи професійної поведінки правників.

Предметом ЕСППД як науки є:

- сукупність морально-етичних норм, принципів та правил поведінки правників;
- професійні етичні кодекси та стандарти різних правничих професій;
- механізми формування моральної свідомості правника;
- способи вирішення етичних дилем у професійній правничій діяльності;
- закономірності впливу професійної діяльності на особистість правника;

– шляхи протидії професійній деформації та вигоранню правників.

Методологія ЕСППД ґрунтується на комплексному підході до вивчення етичних проблем у правничій діяльності та включає:

- загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, моделювання);
- спеціально-юридичні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий);
- соціологічні методи (спостереження, опитування, анкетування);
- психологічні методи (тестування, експеримент, аналіз випадків);
- методи етики (аксіологічний, дискурсивний).

ЕСППД як *навчальна дисципліна* – це нормативний курс у системі юридичної освіти, що забезпечує формування у майбутніх юристів професійної етичної компетентності, розуміння моральних основ правничої професії та здатності приймати етично обґрунтовані рішення у професійній діяльності.

2. Історія становлення системи знань ЕСППД

Система знань про етичні стандарти у професійній правничій діяльності формувалася протягом тривалого історичного періоду і пройшла декілька етапів розвитку:

Античний період (V ст. до н.е. - V ст. н.е.): формування перших уявлень про моральні вимоги до осіб, які здійснюють судочинство та правозахисну діяльність. У працях Платона, Арістотеля, Цицерона обґрунтовувалася необхідність дотримання правниками справедливості, чесності, безкорисливості.

Середньовічний період (V-XV ст.): розвиток етичних норм правничої діяльності під впливом релігійних учень. Християнські цінності милосердя, справедливості, чесності імплементувалися у вимоги до діяльності суддів та інших правників.

Новий час (XVI-XVIII ст.): формування професійної адвокатської етики та етики суддів. З'являються перші професійні кодекси, що регламентують етичні аспекти правничої діяльності.

XIX-XX ст.: становлення національних систем професійної етики правників, розробка професійних кодексів для різних юридичних професій. Формування етичних стандартів адвокатури, нотаріату, судової системи.

Сучасний період (кінець XX - початок XXI ст.): глобалізація та інтернаціоналізація етичних стандартів правничої діяльності. Розробка міжнародних документів, що встановлюють етичні вимоги до правників (Основні принципи, що стосуються ролі юристів 1990 р., Бангалорські принципи поведінки суддів 2002 р., Хартія основних принципів європейської адвокатської професії 2006 р. тощо).

В Україні розвиток системи знань ЕСППД відбувається з часів здобуття незалежності, особливо активно – в період правових реформ та євроінтеграційних процесів. Вагомий внесок у розвиток ЕСППД як науки та навчальної дисципліни зробили українські вчені-правники: С. Сливка, О. Бандурка, О. Скакун, Н. Кушакова-Костицька, С. Гусарев, О. Тихомиров та інші.

Важливими віхами становлення ЕСППД в Україні стало прийняття Правил адвокатської етики, Кодексу суддівської етики, Кодексу професійної етики нотаріусів України, Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів та інших професійних етичних кодексів.

Сьогодні ЕСППД активно розвивається як наука і навчальна дисципліна, що зумовлено зростанням ролі етичної складової у діяльності правників та підвищенням вимог суспільства до морально-етичних якостей представників юридичної професії.

3. Завдання, функції, принципи і структура навчальної дисципліни ЕСППД

Завдання ЕСППД як науки і навчальної дисципліни:

- дослідження та систематизація етичних норм, принципів та стандартів правничої діяльності;
- формування у майбутніх правників розуміння моральних основ юридичної професії;
- розвиток здатності аналізувати етичні проблеми у професійній діяльності та приймати етично обґрунтовані рішення;
- запобігання професійній деформації правників та формування стійких моральних якостей;
- підвищення престижу юридичної професії та зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя.

Функції ЕСППД:

1. *Пізнавальна функція* – забезпечує накопичення, систематизацію та передачу знань про етичні стандарти у правничій діяльності.

2. *Регулятивна функція* – встановлює морально-етичні межі професійної поведінки правників, формулює етичні вимоги до здійснення правничої діяльності.

3. *Ціннісно-орієнтаційна функція* – формує систему професійних цінностей та ідеалів правника, визначає морально-етичні орієнтири професійної діяльності.

4. *Виховна функція* – сприяє формуванню високих моральних якостей та професійної культури правників.

5. *Превентивна функція* – запобігає неетичній поведінці та професійній деформації правників.

6. *Критично-оцінювальна функція* – забезпечує оцінку професійної поведінки правників з точки зору відповідності етичним стандартам.

7. *Прогностична функція* – прогнозує розвиток етичних стандартів правничої діяльності та визначає перспективні напрями їх удосконалення.

Принципи ЕСППД: верховенства права; законності; незалежності; чесності та порядності; гідності та справедливості; конфіденційності; компетентності та добросовісності; поваги до професії; колегіальності; суспільного служіння.

Структура навчальної дисципліни ЕСППД включає такі основні розділи:

1. *Загальна частина*: поняття, предмет, методологія ЕСППД; історія становлення та розвитку ЕСППД; принципи професійної етики правника; міжнародні стандарти професійної етики правників.

2. *Особлива частина*: етичні стандарти суддівської діяльності; етика адвокатської діяльності; етичні стандарти прокурорської діяльності; етика нотаріальної діяльності; етичні аспекти діяльності слідчих органів; етика корпоративного юриста.

3. *Спеціальна частина*: етичні дилеми у професійній діяльності правників та способи їх вирішення; відповідальність за порушення етичних стандартів; професійна деформація правників та шляхи її подолання; етикет у професійній діяльності правників.

ЕСППД має міждисциплінарний характер і тісно пов'язана з іншими навчальними дисциплінами: юридичною деонтологією, філософією права, загальною та професійною етикою, соціологією права, психологією юридичної діяльності, а також галузевими юридичними дисциплінами.

Вивчення ЕСППД має важливе значення для формування високопрофесійних правників з розвиненою правовою свідомістю та стійкими моральними переконаннями, здатних забезпечувати захист прав і свобод людини, утверджувати верховенство права та справедливість у суспільстві.

4. Місце ЕСППД у системі суспільних і юридичних дисциплін

ЕСППД посідає унікальне місце на перетині різних наукових дисциплін, що зумовлює її міждисциплінарний характер. У системі суспільних і юридичних наук ЕСППД виступає інтегративною дисципліною, яка поєднує:

Юридичні дисципліни: юридична деонтологія; теорія держави і права; професійна юридична етика; галузеві юридичні дисципліни.

Соціогуманітарні науки: соціологія права; психологія; філософія права; професійна етика; культурологія.

Ключові взаємозв'язки ЕСППД з іншими дисциплінами:

З філософією права: формування теоретико-методологічних основ професійної етики; дослідження морально-етичних цінностей правничої діяльності; розробка концептуальних засад професійної поведінки тощо.

З соціологією права: вивчення впливу соціальних норм на професійну поведінку правників; дослідження соціальних механізмів реалізації етичних стандартів; аналіз взаємодії правника та суспільства тощо.

З психологією юридичної діяльності: дослідження психологічних аспектів професійної етики; вивчення особистісних характеристик правників; аналіз впливу професійної діяльності на психіку правника тощо.

Методологічна роль ЕСППД:

- інтеграція знань з різних наукових галузей;
- розробка комплексних підходів до вивчення професійної етики;
- формування єдиних стандартів професійної поведінки тощо.

5. Нормативні основи ЕСППД

Нормативні основи ЕСППД складаються з *багаторівневої системи документів*:

Міжнародні нормативні акти: Загальна декларація прав людини; Основні принципи ООН про роль юристів (1990); Європейська хартія про статус суддів; Рекомендації Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів тощо.

Національні законодавчі акти України: Конституція України; Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; Закон України «Про судоустрій і статус суддів»; Закон України «Про прокуратуру» тощо.

Професійні етичні кодекси: Правила адвокатської етики; Кодекс суддівської етики; Кодекс професійної етики нотаріусів; Кодекс професійної етики прокурорів тощо.

Внутрішньовідомчі нормативні документи: положення про професійну етику; службові інструкції; методичні рекомендації етичної поведінки тощо.

Структура нормативного регулювання ЕСППД:

- загальноправові принципи;
- загальні етичні стандарти;
- спеціальні професійні вимоги;
- механізми дисциплінарної відповідальності

6. Міжнародне визнання ЕСППД

Міжнародні організації, що сприяють розвитку етичних стандартів: Міжнародна асоціація юристів (ІВА); Рада адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ); Міжнародна комісія юристів (ІСІ); Американська асоціація юристів (АВА) та ін.

Ключові міжнародні документи: Бангалорські принципи поведінки суддів (2002); Хартія основних принципів європейської адвокатської професії; Рекомендації щодо незалежності та відповідальності правників тощо.

Напрями міжнародного визнання: уніфікація етичних стандартів; взаємне визнання професійних кваліфікацій; обмін досвідом та кращими практиками; захист прав та професійних інтересів правників тощо.

Процеси імплементації міжнародних стандартів в Україні: адаптація законодавства до європейських стандартів; гармонізація професійних етичних кодексів; впровадження міжнародних освітніх програм; участь українських правників у міжнародних професійних організаціях тощо.

Виклики та перспективи: подолання відмінностей у правових системах; забезпечення універсальності етичних принципів; збереження національної специфіки правничої діяльності; постійне вдосконалення професійних стандартів тощо.

Етичні стандарти у професійній правничій діяльності є невід'ємною складовою юридичної професії та виступають важливим регулятором поведінки правників. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна має глибоке історичне коріння і продовжує розвиватися відповідно до вимог сучасного суспільства. Вона формує систему знань про морально-етичні норми, принципи та правила поведінки правників, сприяє розвитку професійної етичної свідомості та культури.

Дисципліна ЕСППД має важливе значення для підготовки майбутніх юристів, оскільки допомагає осмислити моральні основи професії, зрозуміти вимоги до етичної поведінки та набути навичок вирішення етичних дилем у практичній діяльності. Знання етичних стандартів дозволяє правникам ефективно виконувати свої професійні обов'язки, зберігати високий рівень довіри суспільства до юридичної професії та протидіяти професійній деформації.

Подальший розвиток ЕСППД пов'язаний з удосконаленням національних етичних стандартів відповідно до міжнародних вимог, розробкою механізмів забезпечення дотримання етичних норм та посиленням етичної складової в юридичній освіті.

? Питання для самоконтролю:

1. Що являє собою ЕСППД як наука і навчальна дисципліна?
2. Який предмет та методологія ЕСППД?
3. Які основні етапи історичного розвитку системи знань ЕСППД?
4. Назвіть основні завдання ЕСППД як науки і навчальної дисципліни та розкрийте їх зміст.
5. Охарактеризуйте основні функції ЕСППД та їх значення для правничої діяльності.
6. Які принципи лежать в основі ЕСППД і яке їх значення для професійної діяльності правника?
7. Розкрийте структуру навчальної дисципліни ЕСППД та взаємозв'язок її складових.
8. Яке значення міжнародних етичних стандартів для розвитку національної системи етичних норм у правничій діяльності?
9. Які основні професійні етичні кодекси існують у правничій сфері України? Розкрийте їх зміст та значення.
10. Як пов'язані ЕСППД з іншими юридичними та загальногуманітарними дисциплінами?

Тести для самоконтролю:

1. *Етичні стандарти у професійній правничій діяльності (ЕСППД) як наука є складовою частиною:*
 - а) кримінального права;
 - б) правової етики та юридичної деонтології;
 - в) цивільного процесу;
 - г) конституційного права.
2. *До предмету ЕСППД як науки НЕ належить:*
 - а) сукупність морально-етичних норм правників;
 - б) механізми формування моральної свідомості правника;

- в) процесуальні норми судочинства;
- г) способи вирішення етичних дилем у правничій діяльності.

3. Який з перелічених методів НЕ використовується в методології ЕСППД:

- а) соціологічний;
- б) кібернетичний;
- в) психологічний;
- г) аксіологічний.

4. Період формування перших уявлень про моральні вимоги до осіб, які здійснюють судочинство та правозахисну діяльність:

- а) Середньовічний період;
- б) Античний період;
- в) Новий час;
- г) Сучасний період.

5. Які з перелічених документів НЕ належать до міжнародних етичних стандартів правничої діяльності:

- а) Бангалорські принципи поведінки суддів;
- б) Основні принципи, що стосуються ролі юристів;
- в) Римський статут Міжнародного кримінального суду;
- г) Хартія основних принципів європейської адвокатської професії.

6. Яка функція ЕСППД спрямована на формування системи професійних цінностей та ідеалів правника:

- а) регулятивна;
- б) пізнавальна;
- в) ціннісно-орієнтаційна;
- г) превентивна.

7. До основних принципів ЕСППД НЕ належить:

- а) принцип верховенства права;
- б) принцип винятковості;
- в) принцип незалежності;
- г) принцип конфіденційності.

8. Структура навчальної дисципліни ЕСППД включає такі частини:

- а) загальну, особливу, спеціальну;
- б) теоретичну, практичну, прикладну;
- в) нормативну, регулятивну, імперативну;
- г) базову, галузеву, допоміжну.

9. Яке завдання ЕСППД безпосередньо спрямоване на формування високої репутації юридичної професії:

- а) дослідження та систематизація етичних норм;
- б) запобігання професійній деформації правників;
- в) підвищення престижу юридичної професії та зміцнення довіри суспільства;
- г) розвиток здатності аналізувати етичні проблеми.

10. ЕСППД має міждисциплінарний характер і тісно пов'язана з:

- а) виключно юридичними дисциплінами;

б) юридичною деонтологією, філософією права, психологією юридичної діяльності та іншими;

в) виключно філософськими дисциплінами;

г) тільки з етикою та естетикою.

✍ Практичні завдання:

1. Оберіть один із професійних етичних кодексів правничої професії (Правила адвокатської етики, Кодекс суддівської етики тощо). Проаналізуйте його структуру, основні принципи та положення. Визначте, як у ньому відображені загальні етичні принципи ЕСППД. Підготуйте письмовий аналіз (2-3 сторінки).

2. Розробіть сценарій етичної дилеми, з якою може зіткнутися правник (адвокат, суддя, прокурор, нотаріус тощо) у своїй професійній діяльності. Опишіть можливі варіанти вирішення цієї дилеми відповідно до етичних стандартів обраної правничої професії. Обґрунтуйте найбільш оптимальне рішення з точки зору ЕСППД.

3. Проведіть порівняльний аналіз етичних стандартів двох різних правничих професій (наприклад, адвоката і судді, прокурора і нотаріуса). Визначте спільні та відмінні риси у їх етичних вимогах. Результати оформіть у вигляді таблиці та надайте письмові коментарі (1-2 сторінки).

4. Дослідіть історію становлення етичних стандартів однієї з правничих професій в Україні. Визначте ключові етапи розвитку, важливі документи та події, що вплинули на формування сучасних етичних стандартів цієї професії. Підготуйте письмове есе (2-3 сторінки).

5. Проаналізуйте реальний випадок порушення етичних стандартів представником правничої професії (використовуйте матеріали дисциплінарних проваджень, рішень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій, етичних комісій тощо). Визначте, які саме етичні принципи було порушено, які наслідки це мало для професійної репутації правника та авторитету юридичної професії загалом. Запропонуйте заходи, які могли б запобігти подібним порушенням у майбутньому.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Історичний розвиток етичних стандартів у правничій діяльності: від античності до сучасності.

2. Порівняльний аналіз міжнародних та національних етичних стандартів правничої діяльності.

3. Бангалорські принципи поведінки суддів: зміст та імплементація в українське законодавство.

4. Етичні стандарти адвокатської діяльності: міжнародний та національний досвід.

5. Проблема конфлікту інтересів у професійній діяльності правника та етичні шляхи її вирішення.

6. Професійна таємниця як етичний стандарт правничої діяльності: поняття, різновиди, механізми забезпечення.

7. Етичні аспекти взаємодії правника з клієнтом: проблемні питання та шляхи їх вирішення.

8. Професійна деформація правника: причини, прояви, механізми протидії.

9. Етичні стандарти поведінки правника в соціальних мережах та публічному просторі.

10. Інноваційні методи формування етичної компетентності майбутніх правників у системі юридичної освіти.

Ситуативні задачі:

1. Адвокат Петренко тривалий час представляв інтереси ТОВ «Будівельні технології» у господарських спорах. Минулого місяця до нього звернувся громадянин Іваненко з проханням представляти його інтереси в справі щодо стягнення заборгованості з ТОВ «Будівельні технології» за договором підряду. Адвокат вважає, що зможе неупереджено представляти інтереси громадянина Іваненка, оскільки справа, яку він вів для ТОВ «Будівельні технології», не пов'язана з нинішнім спором. Крім того, він не має чинного договору з ТОВ «Будівельні технології», хоча часто спілкується з директором компанії у неформальній обстановці.

Чи має місце в даній ситуації конфлікт інтересів? Які етичні стандарти можуть бути порушені, якщо адвокат Петренко прийме доручення від громадянина Іваненка? Яким має бути правильне рішення адвоката з точки зору професійної етики?

2. Суддя Ковальчук розглядає резонансну справу про корупцію за участю відомого політика. Під час вечірки його давній друг, який працює журналістом, просить поділитися «не для публікації» інформацією про те, як просувається справа і які перспективи її вирішення. Друг аргументує своє прохання тим, що йому потрібно «бути в курсі» для загального розуміння ситуації, і обіцяє не використовувати цю інформацію в публікаціях. Він наголошує на тому, що їх дружба триває вже 20 років, і що раніше вони завжди ділилися професійними секретами.

Які етичні стандарти стосуються цієї ситуації? Якою має бути реакція судді на прохання друга? Чи змінилася б етична оцінка ситуації, якби друг не був журналістом, а представником іншої професії?

3. Прокурор Сидоренко бере участь у кримінальному провадженні щодо підозри у шахрайстві в особливо великих розмірах проти керівника великої компанії. Справа викликає значний суспільний резонанс. На запрошення телеканалу прокурор погоджується дати інтерв'ю, в якому заявляє: «Ми маємо беззаперечні докази вини підозрюваного. Я впевнений, що суд підтримає нашу позицію і винесе обвинувальний вирок. Такі злочинці мають отримати максимальне покарання для запобігання подібним злочинам у майбутньому».

Чи порушив прокурор етичні стандарти своєї професії? Які принципи ЕСППД стосуються публічних висловлювань правників? Як прокурор мав би поводитися в даній ситуації відповідно до етичних стандартів?

4. До нотаріуса Коваленко звернулася літня жінка (78 років) з проханням посвідчити договір дарування квартири на користь молодого чоловіка (25 років), який її супроводжував. Під час розмови нотаріус помітила, що жінка плутається

у своїх поясненнях, не може чітко висловити свою волю щодо правочину, а молодий чоловік постійно втручається в розмову і відповідає замість неї. При цьому всі документи в порядку, і формальних підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії немає.

З якою етичною дилемою стикнувся нотаріус? Які етичні стандарти нотаріальної діяльності стосуються цієї ситуації? Яким має бути етично правильне рішення нотаріуса? Обґрунтуйте відповідь.

5. Молодий юрист Максименко, який працює в юридичному департаменті великої компанії, активно веде свою сторінку в соціальних мережах. Після складного робочого дня, коли компанія програла важливий судовий процес, він опублікував емоційний пост, в якому різко критикував суддю, який розглядав справу, написавши: «Сьогодні ми стали свідками наперед визначеного рішення корумпованої системи. Суддя навіть не намагався вникнути в суть справи та проігнорував усі наші аргументи. Типовий представник «старої школи», який не розуміє сучасних правових реалій. Справедливості в цьому суді не знайдеш!».

Пост набрав значну кількість поширень та коментарів. Наступного дня керівник юридичного департаменту викликав Максименка для розмови щодо цієї публікації.

Які етичні стандарти правничої професії порушив юрист своєю публікацією? Як публікація може вплинути на репутацію юриста та його компанії? Якою має бути етично коректна поведінка юриста в соціальних мережах при коментуванні судових рішень?

Тема № 2. Основи професійної культури юриста

Мета: сформувати у здобувачів комплексне розуміння сутності, складових, функцій та значення професійної культури юриста як невід'ємної умови ефективної юридичної діяльності та високого рівня правової свідомості.

План:

1. Поняття та види професійної культури юриста.
2. Поняття інформаційної культури юриста та її характеристика.
3. Політична культура юриста: поняття, структура, рівні, види
4. Правова культура юриста: поняття та зміст, види, структура.
5. Етична культура юриста: поняття та зміст, характеристика моральних принципів і норм, структура.
6. Загальна характеристика естетичної культури юриста.
7. Етикет як зовнішня форма вираження професійної культури юриста.

 Перелік ключових термінів і понять: професійна культура юриста, інформаційна культура, політична культура, правова культура, етична культура, естетична культура, етикет юриста, судовий етикет, службовий етикет, моральні принципи, рівні політичної культури, структура правової культури.

1. Поняття та види професійної культури юриста

Професійна культура юриста – це складна, інтегративна якість особистості, що включає сукупність інтелектуальних, духовних, творчих здібностей, професійно значущих якостей та ціннісних орієнтацій, які визначають спосіб правового мислення, характер юридичної діяльності та спілкування з іншими суб'єктами правовідносин.

Професійна культура юриста формується в процесі навчання та професійної діяльності і відображає ступінь оволодіння професійними знаннями, навичками, цінностями, особливостями професійного мислення та поведінки.

Основними характеристиками професійної культури юриста є:

- професійна компетентність (знання, навички, вміння);
- правовий світогляд та правосвідомість;
- сформовані професійно значущі особистісні якості;
- дотримання етичних стандартів професії;
- творче ставлення до виконання професійних обов'язків;
- почуття корпоративної належності та професійної честі.

Види професійної культури юриста:

1. *Інформаційна культура* – здатність ефективно працювати з правовою інформацією.

2. *Політична культура* – система знань, оцінок та моделей поведінки, пов'язаних з функціонуванням політичної системи.

3. *Правова культура* – глибоке знання та розуміння права, вміння застосовувати правові норми.

4. *Етична (моральна) культура* – система моральних цінностей та принципів, якими керується юрист у професійній діяльності.

5. *Естетична культура* – розуміння та дотримання законів краси та гармонії в професійній діяльності.

6. *Психологічна культура* – знання психологічних основ діяльності, вміння керувати власним психологічним станом, розуміти психологічні особливості клієнтів та колег.

7. *Комунікативна культура* – здатність ефективно спілкуватися в професійному середовищі.

8. *Економічна культура* – розуміння економічних аспектів юридичної діяльності.

9. *Екологічна культура* – усвідомлення значущості екологічних проблем та відповідальний підхід до охорони довкілля в професійній діяльності.

10. *Деонтологічна культура* – усвідомлення професійного обов'язку та відповідальності перед суспільством, клієнтами, колегами.

Кожен із зазначених видів професійної культури юриста має власний зміст, структуру та особливості, які в сукупності формують цілісний образ висококваліфікованого фахівця у сфері права.

2. Поняття інформаційної культури юриста та її характеристика

Інформаційна культура юриста – це система знань, умінь та навичок пошуку, відбору, аналізу, обробки, зберігання, передачі та захисту правової інформації, а також створення нової інформації в процесі професійної юридичної діяльності.

Основні складові інформаційної культури юриста:

1. *Інформаційна компетентність* – знання джерел правової інформації, вміння їх використовувати, здатність критично оцінювати інформацію.

2. *Технологічна компетентність* – навички роботи з сучасними інформаційними технологіями, професійними базами даних, правовими інформаційними системами.

3. *Комунікаційна компетентність* – здатність передавати та отримувати інформацію, організовувати ефективний обмін інформацією в професійному середовищі.

4. *Інформаційна етика* – дотримання етичних норм при роботі з інформацією (конфіденційність, захист персональних даних, інтелектуальна власність).

Функції інформаційної культури юриста:

– *Пізнавальна* – забезпечує отримання нових знань, необхідних для професійної діяльності.

– *Комунікативна* – сприяє ефективному обміну інформацією.

– *Регулятивна* – регламентує процеси роботи з інформацією.

– *Захисна* – забезпечує збереження конфіденційності та захист інформації.

– *Прогностична* – дозволяє на основі аналізу інформації прогнозувати розвиток правових ситуацій.

Особливості інформаційної культури сучасного юриста:

1. Здатність працювати з великими обсягами правової інформації, вміння систематизувати та структурувати її.
2. Навички використання електронних правових баз даних, інформаційно-пошукових систем, спеціалізованого програмного забезпечення.
3. Вміння відрізняти достовірну правову інформацію від недостовірної, актуальну від застарілої.
4. Здатність до продукування якісної правової інформації (складання юридичних документів, аналітичних матеріалів, правових висновків).
5. Вміння забезпечувати інформаційну безпеку в професійній діяльності.
6. Дотримання правил захисту інформації з обмеженим доступом (конфіденційної, таємної, службової).
7. Постійне вдосконалення навичок роботи з інформацією, освоєння нових інформаційних технологій.
8. Розвиток інформаційної культури є необхідною умовою професійного зростання юриста в сучасному інформаційному суспільстві.

3. Політична культура юриста: поняття, структура, рівні, види

Політична культура юриста – це система знань, цінностей, переконань і моделей поведінки, що визначають ставлення юриста до політичної системи, політичних процесів та явищ, а також характер його взаємодії з політичними інститутами у процесі професійної діяльності.

Структура політичної культури юриста:

1. *Когнітивний компонент* – знання про політичну систему, політичні інститути, процеси, ідеології, правові засади політичної діяльності.
2. *Ціннісно-оцінний компонент* – система політичних цінностей, ідеалів, переконань, які визначають ставлення до політичних явищ і процесів.
3. *Емоційний компонент* – почуття і емоції щодо політичних явищ, суб'єктів політики та політичних подій.
4. *Поведінковий компонент* – моделі політичної поведінки, участь у політичному житті, взаємодія з політичними інститутами.

Рівні політичної культури юриста:

1. *Буденний рівень* – політична культура, яка формується на основі повсякденного досвіду, характеризується фрагментарністю, суперечливістю, емоційністю.
2. *Теоретичний рівень* – політична культура, яка ґрунтується на систематизованих знаннях, раціональному аналізу політичних явищ та процесів.
3. *Професійний рівень* – політична культура, яка передбачає глибоке розуміння політико-правових процесів та вміння враховувати їх у професійній юридичній діяльності.

Види політичної культури юриста:

1. *За типом політичних цінностей*: ліберальна; консервативна; соціал-демократична; націоналістична та ін.
2. *За ступенем участі в політичному житті*: активна; пасивна.

3. *За характером політичної свідомості:* демократична; авторитарна; тоталітарна.

4. *За ступенем впливу на політичні процеси:* елітарна (характерна для юристів, які займають високі посади у державному апараті); масова (характерна для юристів, які не мають безпосереднього впливу на прийняття політичних рішень)

Особливості політичної культури юриста:

1. Юрист повинен дотримуватися політичного нейтралітету при виконанні професійних обов'язків.

2. Професійна діяльність юриста має бути вільною від політичного впливу та тиску.

3. Юрист повинен мати глибоке розуміння взаємозв'язку між правом і політикою.

4. Політична культура юриста має відповідати демократичним цінностям та принципам верховенства права.

5. Юрист повинен протидіяти спробам використання права як інструменту політичної боротьби.

Політична культура юриста є важливим компонентом його професійної культури, оскільки право і політика тісно взаємопов'язані у сучасному суспільстві.

4. Правова культура юриста: поняття та зміст, види, структура

Правова культура юриста – це високий рівень знання, розуміння та дотримання норм права, поваги до правових цінностей, а також професійна здатність до правотворчості, правозастосування та правового виховання, що визначає якість юридичної діяльності та ефективність правового регулювання.

Зміст правової культури юриста:

1. Глибоке знання системи права, чинного законодавства, судової практики.

2. Повага до права, законності та правопорядку.

3. Переконаність у необхідності і соціальній корисності права.

4. Професійне правове мислення.

5. Вміння тлумачити та застосовувати правові норми.

6. Навички юридичної техніки та складання правових документів.

7. Здатність до правового аналізу та оцінки юридичних ситуацій.

8. Правова активність та ініціативність.

Види правової культури юриста:

1. *За сферою професійної діяльності:* судова правова культура; адвокатська правова культура; нотаріальна правова культура; прокурорська правова культура; правова культура слідчого; правова культура юрисконсульта та ін.

2. *За галузевою приналежністю:* конституційно-правова культура; цивільно-правова культура; кримінально-правова культура; адміністративно-правова культура та ін.

3. *За характером діяльності*: правотворча культура; правозастосовча культура; правоохоронна культура; експертно-консультативна культура.

Структура правової культури юриста:

1. *Інтелектуальний (когнітивний) компонент*: правові знання (теоретичні, прикладні, процедурні); правове мислення; правові погляди та переконання.

2. *Емоційно-ціннісний (аксіологічний) компонент*: правові цінності; правові почуття (повага до права, почуття справедливості); правові оцінки.

3. *Діяльнісний (поведінковий) компонент*: правові навички та вміння; правова активність; правова поведінка.

4. *Комунікативний компонент*: правовий діалог; юридична мова та термінологія; аргументація правової позиції.

Функції правової культури юриста:

– *Пізнавальна* – забезпечує глибоке освоєння правових явищ;

– *Регулятивна* – визначає межі професійної поведінки;

– *Ціннісно-нормативна* – формує систему правових цінностей;

– *Комунікативна* – забезпечує правову взаємодію;

– *Прогностична* – дозволяє передбачати розвиток правових ситуацій.

Правова культура юриста є ключовою складовою його професійної культури, яка визначає ефективність професійної діяльності та соціальну цінність юриста як фахівця у сфері права.

5. *Етична культура юриста: поняття та зміст, характеристика моральних принципів і норм, структура*

Етична культура юриста – це система моральних цінностей, принципів, норм та правил поведінки, яких дотримується юрист у своїй професійній діяльності, а також здатність до морального осмислення юридичної практики та прийняття етично обґрунтованих рішень.

Зміст етичної культури юриста:

1. Моральна свідомість юриста (погляди, переконання, цінності).

2. Дотримання моральних принципів та норм у професійній діяльності.

3. Здатність до морального вибору в складних ситуаціях.

4. Вміння оцінювати свої дії з позицій моралі.

5. Моральна відповідальність за прийняті рішення.

6. Розвинена професійна честь, гідність, совість.

Характеристика моральних принципів і норм юридичної діяльності:

1. *Принцип справедливості* – вимагає відповідності між правами та обов'язками, злочином і покаранням, заслугами та їх визнанням.

2. *Принцип гуманізму* – вимагає поваги до людської гідності, визнання пріоритету прав і свобод людини.

3. *Принцип об'єктивності та неупередженості* – вимагає всебічного і незалежного від особистих інтересів та симпатій розгляду справи.

4. *Принцип істини* – вимагає встановлення об'єктивної істини у справі на основі достовірних фактів.

5. *Принцип законності* – вимагає суворого дотримання букви і духу закону.

6. *Принцип незалежності* – вимагає свободи від зовнішнього впливу при прийнятті професійних рішень.

7. *Принцип конфіденційності* – вимагає збереження професійної таємниці.

8. *Принцип чесності та порядності* – вимагає відвертості, правдивості, вірності своєму слову.

9. *Принцип професійної солідарності* – вимагає взаємоповаги та взаємодопомоги в професійному середовищі.

10. *Принцип професійної гідності* – вимагає підтримання високого авторитету професії, корпоративної честі.

Структура етичної культури юриста:

1. *Когнітивний компонент*: знання моральних принципів та норм професійної етики; розуміння етичних кодексів правничих професій; уявлення про професійний моральний ідеал.

2. *Мотиваційно-ціннісний компонент*: моральні цінності та переконання; моральні почуття (справедливість, відповідальність, совість); внутрішня мотивація до етичної поведінки.

3. *Поведінковий компонент*: моральні вчинки; етична поведінка в професійних ситуаціях; вирішення етичних дилем у професійній діяльності.

4. *Рефлексивний компонент*: моральна самооцінка; здатність до морального аналізу ситуацій; критичне осмислення власної поведінки з позицій етики.

Особливості етичної культури юриста:

1. Необхідність постійного морального вибору в умовах протистояння інтересів.

2. Висока моральна відповідальність за прийняті рішення.

3. Публічний характер юридичної діяльності, що зумовлює підвищені моральні вимоги.

4. Взаємозв'язок правового та морального регулювання професійної поведінки.

5. Корпоративний характер моральних норм, специфічних для юридичної спільноти.

Етична культура юриста є фундаментом професійної діяльності, що забезпечує її соціальну корисність та відповідність високим моральним стандартам суспільства.

6. Загальна характеристика естетичної культури юриста

Естетична культура юриста – це рівень розвитку здатності сприймати, розуміти та створювати прекрасне в професійній діяльності, а також дотримуватися законів краси, гармонії та досконалості в професійній поведінці, спілкуванні та зовнішньому вигляді.

Основні компоненти естетичної культури юриста:

1. *Естетична свідомість*: естетичні знання (уявлення про прекрасне і потворне, піднесене і низьке); естетичні смаки та ідеали; естетичні почуття (відчуття краси, гармонії, порядку).

2. *Естетична діяльність*: естетика професійної поведінки; естетика професійного мовлення; естетика професійного спілкування; естетика зовнішнього вигляду.

3. *Естетика професійного середовища*: організація робочого простору; дизайн юридичних документів; естетика проведення юридичних процедур.

Функції естетичної культури юриста:

Гармонізуюча – забезпечує гармонійне поєднання форми і змісту юридичної діяльності.

Гуманістична – сприяє олюдненню юридичних процедур, надання їм емоційно-чуттєвого виміру.

Комунікативна – полегшує професійне спілкування через естетичні компоненти.

Регулятивна – встановлює естетичні норми професійної поведінки.

Виховна – формує естетичні почуття, смаки та ідеали

Особливості естетичної культури юриста:

1. *Естетика юридичного мовлення*: чіткість та ясність формулювань; логічність та послідовність викладу; доречність використання юридичної термінології; виразність та образність (особливо в судових промовах); риторична майстерність.

2. *Естетика зовнішнього вигляду*: діловий стиль одягу; охайність та акуратність; відповідність зовнішнього вигляду ситуації та статусу; помірність у використанні аксесуарів та прикрас.

3. *Естетика професійної поведінки*: стриманість та виваженість; гідність та впевненість; коректність та тактовність; природність та невимушеність.

4. *Естетика юридичних документів*: структурованість та логічність; грамотність та стилістична правильність; візуальна організація тексту; відповідність встановленим формам.

5. *Естетика робочого простору*: порядок на робочому місці; функціональність організації простору; відповідність оформлення приміщення професійному статусу.

Естетична культура юриста має важливе значення для ефективності професійної діяльності, оскільки сприяє встановленню довіри до юриста, створює позитивне враження, полегшує комунікацію з клієнтами та колегами, підвищує авторитет правничої професії в суспільстві.

7. Етикет як зовнішня форма вираження професійної культури юриста

Етикет юриста – це встановлені правила зовнішньої культури поведінки, спілкування, зовнішнього вигляду та організації професійного середовища, що відображають професійну культуру юриста та сприяють ефективній взаємодії в юридичній сфері.

Сутність та значення етикету в професійній культурі юриста:

1. Етикет є зовнішнім проявом внутрішньої культури особистості юриста.

2. Дотримання етикету сприяє ефективній комунікації та встановленню довірливих відносин.

3. Етикет відображає повагу до професії, колег, клієнтів та суспільства.
4. Етикет формує позитивний імідж юриста та правничої професії в цілому.
5. Дотримання етикету створює комфортне професійне середовище.

Види етикету в юридичній діяльності:

1. *Службовий етикет* – правила поведінки в професійному середовищі, взаємодії з колегами, керівництвом та підлеглими.
2. *Судовий етикет* – правила поведінки в судовому засіданні, звернення до суду та учасників судового процесу.
3. *Дипломатичний етикет* – правила поведінки при міжнародній юридичній діяльності, взаємодії з іноземними колегами.
4. *Мовленнєвий етикет* – правила культури мовлення, використання формул ввічливості, звернень.
5. *Етикет зовнішнього вигляду* – правила дотримання дрес-коду відповідно до ситуації та статусу.
6. *Етикет документації* – правила оформлення юридичних документів.
7. *Етикет віртуального спілкування* – правила поведінки в електронному листуванні, соціальних мережах, онлайн-конференціях.

Основні вимоги етикету юриста:

1. *Культура спілкування:* ввічливість та тактовність; дотримання субординації; коректне використання професійної термінології; вміння активно слухати; контроль за невербальними засобами комунікації; повага до думки співрозмовника.
2. *Культура зовнішнього вигляду:* діловий стиль одягу; охайність та акуратність; помірність у використанні парфумерії та косметики; відповідність зовнішнього вигляду ситуації та посаді.
3. *Культура організації робочого простору:* порядок на робочому місці; раціональне розміщення робочих матеріалів; естетичне оформлення приміщення.
4. *Культура проведення ділових зустрічей:* пунктуальність; правила знайомства та представлення; вміння вести ділову бесіду; правила обміну візитними картками.
5. *Етикет телефонних розмов:* правила ведення телефонної розмови; вміння лаконічно викладати інформацію; дотримання часових меж розмови.
6. *Етикет електронного спілкування:* правила оформлення електронних листів; дотримання субординації в електронному листуванні; правила поведінки в соціальних мережах.

Особливості етикету різних юридичних професій:

1. *Суддівський етикет:* особлива стриманість та неупередженість; дотримання церемоніалу та процедури судового засідання; використання мантиї та інших атрибутів суддівської влади.
2. *Адвокатський етикет:* особлива увага до конфіденційності; етикет взаємовідносин з клієнтом; коректність у відносинах з процесуальними опонентами.
3. *Прокурорський етикет:* урочистість та офіційність поведінки; особлива увага до точності формулювань; стриманість у вираженні емоцій.

4. *Нотаріальний етикет*: особлива акуратність у роботі з документами; тактовність при роз'ясненні правових наслідків дій; уважність до деталей.

Етикет юриста має глибоке історичне коріння та національні особливості. При цьому він постійно розвивається, відображаючи зміни в суспільстві та правовій системі. Дотримання правил етикету є невід'ємною складовою професіоналізму юриста та запорукою його успішної професійної діяльності.

Висновки

Професійна культура юриста є багатоаспектним явищем, що включає різні види культури: інформаційну, політичну, правову, етичну, естетичну, а також етикет як зовнішню форму її вираження. Кожен вид професійної культури має власний зміст, структуру та функції, але всі вони взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного, формуючи цілісний образ висококваліфікованого юриста.

Професійна культура юриста формується в процесі професійної освіти та практичної діяльності, постійно розвивається та вдосконалюється. Високий рівень професійної культури є необхідною умовою ефективного виконання професійних обов'язків, а також важливим чинником підтримання авторитету правничої професії в суспільстві.

Сучасні умови висувають нові вимоги до професійної культури юриста, зокрема, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, глобалізацією правової діяльності, підвищенням суспільних очікувань щодо етичних стандартів юриста. Тому юрист має постійно працювати над розвитком своєї професійної культури, вдосконалювати професійні знання, навички, розвивати професійно значущі особистісні якості.

? Питання для самоконтролю:

1. Що таке професійна культура юриста та які її основні структурні компоненти?
2. Яке співвідношення професійної культури юриста з правовою культурою суспільства?
3. Які моральні та етичні принципи лежать в основі професійної культури юриста?
4. Як впливає рівень професійної культури на ефективність роботи юриста?
5. Які особливості комунікативної культури у професійній діяльності юриста?
6. Які вимоги висуваються до зовнішнього вигляду та поведінки юриста?
7. Яким чином професійна культура юриста пов'язана з правосвідомістю?
8. Які риси характеру необхідні для формування високої професійної культури юриста?
9. Яке значення має дотримання професійної етики для підтримки авторитету юридичної професії?
10. Які шляхи підвищення рівня професійної культури юриста?

Тести для самоконтролю:

1. *Професійна культура юриста – це:*

- а) система правових норм та процедур;
- б) комплекс професійних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та особистих якостей юриста;
- в) вміння оформлювати юридичні документи;
- г) сукупність знань про законодавство.

2. *До складових професійної культури юриста НЕ відносяться:*

- а) загальнокультурна підготовка;
- б) професійна етика;
- в) політичні вподобання;
- г) правосвідомість.

3. *Яка риса є найважливішою для формування професійної культури юриста?*

- а) комунікабельність;
- б) сміливість;
- в) чесність та об'єктивність;
- г) технічна грамотність.

4. *Деонтологія юриста – це вчення про:*

- а) правову поведінку громадян;
- б) логіку юридичного мислення;
- в) професійний обов'язок та належну поведінку юриста;
- г) юридичну техніку.

5. *Який компонент професійної культури відповідає за формування ораторських навичок юриста?*

- а) психологічний компонент;
- б) комунікативний компонент;
- в) пізнавальний компонент;
- г) інформаційний компонент.

6. *Що є основою формування правильної правосвідомості юриста?*

- а) високий рівень заробітної плати;
- б) приналежність до еліти суспільства;
- в) глибоке розуміння правових цінностей та принципів;
- г) вузька спеціалізація.

7. *Основна функція професійної культури юриста:*

- а) забезпечення високого статусу в суспільстві;
- б) підвищення ефективності юридичної діяльності;
- в) розширення кола професійних контактів;
- г) спрощення юридичних процедур.

8. *Яка особливість публічного образу юриста?*

- а) він повинен бути пом'якшеним та неформальним;
- б) він повинен відповідати загальним модним тенденціям;
- в) професійний образ діє на юриста навіть у позаробочий час;
- г) публічний образ не має значення для юридичної діяльності.

9. *Що означає принцип незалежності у професійній культурі юриста?*

- а) відсутність підпорядкування керівництву;
- б) незалежність думок від норм законодавства;
- в) самостійність суджень та рішень у межах правового поля;
- г) повна відсутність контролю за діяльністю.

10. Який елемент є основоположним для формування професійної культури юриста?

- а) знання іноземних мов;
- б) вища юридична освіта;
- в) високий рівень правосвідомості;
- г) навички публічних виступів.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте конкретну етичну дилему, яка може виникнути в практиці юриста (наприклад, конфлікт інтересів), та запропонуйте шляхи її вирішення з точки зору професійної культури.

2. Розробіть індивідуальний «Кодекс професійної поведінки юриста», який включатиме основні принципи, якими ви будете керуватися у своїй майбутній професійній діяльності.

3. Проведіть порівняльний аналіз кодексів професійної етики юристів різних спеціалізацій (адвокати, судді, прокурори, нотаріуси) та визначте спільні та специфічні вимоги до представників цих професій.

4. Змодельуйте та продемонструйте правильні та неправильні моделі комунікації юриста з клієнтом/свідком/опонентом у різних професійних ситуаціях.

5. Проведіть мікродослідження серед практикуючих юристів щодо проблем сучасної професійної культури та шляхів її вдосконалення, узагальніть та проаналізуйте отримані результати.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Історичний розвиток уявлень про професійну культуру юриста.
2. Особливості професійної деформації представників юридичної професії та шляхи її попередження.
3. Комунікативна компетентність юриста: структура та способи розвитку.
4. Зарубіжний досвід формування професійної культури юристів: порівняльний аналіз.
5. Вплив цифровізації юридичної сфери на трансформацію професійної культури юриста.
6. Професійний імідж юриста: поняття, складові елементи та значення.
7. Етичні дилеми в юридичній практиці та методи їх вирішення.
8. Професійна культура юриста в умовах правового плюралізму та різноманіття правових культур.
9. Роль юридичної освіти у формуванні професійної культури майбутнього правника.
10. Професійна відповідальність юриста як елемент його професійної культури.

Ситуативні задачі:

1. Юрист Олег працює в престижній юридичній фірмі, яка захищає інтереси бізнесмена Ігоря Петренка у справі про розірвання контракту з іноземним партнером. Під час підготовки до суду Олег виявляє, що фінансові звіти, які надає клієнт, містять підроблені підписи та недостовірні дані. Керівник фірми, Марія Іванівна, каже: «Це не наша справа перевіряти оригінали. Наше завдання – виграти справу, інакше клієнт піде до конкурентів».

Чи порушує використання таких доказів етичну культуру юриста? Які норми? Які професійні ризики виникають для Олега, якщо він погодиться/відмовиться?

2. Адвокат Катерина готує позов про захист ділової репутації клієнта. Для підтвердження своїх аргументів вона використовує дані з анонімного блогу, де публікуються неперевірені скандали про компанію-відповідача. У суді виявляється, що інформація була сфальсифікована, і суддя виносить рішення на користь опонента, звинувативши Катерину в недостатній перевірці джерел.

Які критерії достовірності інформації має використовувати юрист? Як інформаційна культура пов'язана з професійною відповідальністю? Чи можна було уникнути програшу справи? Як саме?

3. Юрист Андрій працює в Міністерстві юстиції. Напередодні виборів його безпосередній керівник вимагає підготувати правовий висновок, який виправдовує зміни у виборчому законодавстві на користь правлячої партії. Андрій вважає, що такі зміни суперечать Конституції, але відкрито відмовитися не може – йому погрожують звільненням.

Чи може юрист бути аполітичним у державній службі? Як політична культура юриста впливає на його незалежність? Чи є легальні способи захистити свою позицію (наприклад, звернення до етичної комісії)?

4. У кримінальній справі про шахрайство прокурор Олександр під час допиту свідка намагається його дискредитувати, висловлюючись на кшталт: «Ви вже тричі судимість мали, вам ніхто не повірить!». Захисник, юрист Наталія, бачить, що це тиск на свідка, але суддя ігнорує її зауваження.

Чи порушує така поведінка прокурора норми правової культури? Які саме? Які процесуальні засоби захисту може застосувати Наталія? Чи впливає така поведінка на авторитет правосуддя?

5. Молодий юрист Максим прийшов на зустріч із клієнтом – власником мережі елітних ресторанів. Він одягнений у джинси, кросівки та светр із написом. Клієнт, який очікував строгого костюма, відмовляється підписувати контракт, посиляючись на «несерйозний підхід». Керівник Максима дорікає йому: «Ти ж не на пляж, а до клієнта!».

Чи є зовнішній вигляд частиною професійної культури юриста? Як діловий етикет впливає на довіру клієнтів? Чи можна вважати цю ситуацію дискримінацією за зовнішністю?

Тема № 3. Професійна діяльність юриста

Мета: комплексне дослідження професійної діяльності юриста, її сутності, змісту, видів, особливостей та соціально-правового значення

План:

1. Юридична діяльність: поняття, основні риси, зміст і види.
2. Професія та спеціалізація юриста. Поняття та зміст професійної діяльності.
3. Компетентність і професіоналізм, атестація і кваліфікація юриста.
4. Політичний плюралізм та громадські об'єднання юристів.
5. Дизайн та ергономіка місця роботи юриста.
6. Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста.
7. Основні стилі керівництва трудовими колективами.
8. Професійна таємниця та присяга юриста.

 Перелік ключових термінів і понять: юридична діяльність, професійна компетентність, політичний плюралізм, ергономіка робочого простору, професійна таємниця, міжнародні стандарти, професійна етика, юридична спеціалізація, атестація юридичних кадрів, громадські об'єднання юристів, стилі керівництва, правова система, професійна комунікація, юридична кваліфікація, правозахисна діяльність.

1. Юридична діяльність: поняття, основні риси, зміст і види

Юридична діяльність є фундаментальним механізмом реалізації правової системи суспільства, складним і багатограним соціально-правовим явищем, що забезпечує впорядкування суспільних відносин через систему правових норм та інструментів їх практичного втілення.

Поняття юридичної діяльності формується на перетині кількох наукових підходів:

1. *Системний підхід* розглядає юридичну діяльність як: цілісну систему взаємопов'язаних елементів; структуровану сукупність правових інститутів; динамічну модель соціально-правової взаємодії; механізм реалізації державної правової політики.

2. *Функціональний підхід* визначає юридичну діяльність через: виконання специфічних соціально значущих функцій; забезпечення правового регулювання суспільних відносин; досягнення соціально корисних правових результатів; підтримання балансу інтересів у суспільстві.

3. *Антропологічний підхід* розкриває юридичну діяльність як: особливу форму соціальної активності людини; професійну реалізацію правових можливостей особистості; засіб самореалізації професіонала в правовій сфері; простір професійної комунікації та взаємодії.

Юридична діяльність має *складну внутрішню структуру*, що включає:

1. *Суб'єкти* діяльності – професійні юристи, державні службовці, судді, працівники правоохоронних органів, адвокати, нотаріуси, юрисконсульти тощо.

2. *Об'єкти* діяльності – правовідносини, юридичні факти, правові норми, соціальні конфлікти, законні інтереси громадян та організацій тощо.

3. *Засоби здійснення* – правові норми, процесуальні документи, технічні засоби, інформаційні системи, комунікативні технології тощо.

4. *Методи реалізації* – правозастосування, тлумачення законодавства, юридичне консультування, медіація, судочинство, правова експертиза тощо.

Основні риси юридичної діяльності:

1. *Нормативно-правова регламентація*. Характеризується: жорсткою регламентацією професійних дій, чітким законодавчим визначенням повноважень, обов'язковістю дотримання процесуальних норм, формалізованістю службової поведінки, наявністю адміністративної та юридичної відповідальності за порушення.

Механізми регламентації: конституційні норми, галузеві законодавчі акти, підзаконні нормативні документи, професійні етичні кодекси, внутрішньовідомчі інструкції.

2. *Соціальна значущість*. Виявляється через: безпосередній вплив на суспільні процеси, забезпечення соціальної справедливості, захист прав і свобод громадян, попередження правопорушень, врегулювання соціальних конфліктів.

Соціальні функції: охоронна, регулятивна, відновлювальна, попереджувальна, комунікативна.

3. *Державна важливість*. Передбачає: реалізацію державної правової політики, забезпечення національної безпеки, підтримання конституційного ладу, захист державних інтересів, представництво держави в правовій сфері.

Механізми реалізації: законотворчість, правозастосування, судочинство, правоохоронна діяльність, міжнародно-правова взаємодія.

2. Професія та спеціалізація юриста. Поняття та зміст професійної діяльності

Юридична професія – це особливий вид соціально значущої професійної діяльності, що характеризується:

- спеціальною фаховою підготовкою;
- високим рівнем соціальної відповідальності;
- складною системою професійних компетентностей;
- унормованістю професійної діяльності;
- служінням інтересам права та суспільства.

Загальна характеристика професії юриста:

1. Інтелектуальна складність (висока когнітивна напруженість, системне мислення, здатність до правової кваліфікації, аналітичні здібності).

2. Соціальна значущість (захист прав громадян, забезпечення правопорядку, соціальна справедливість, відновлення порушених прав).

3. Комунікативна природа (постійна взаємодія з різними суб'єктами, вербальна майстерність, здатність до переконання, психологічна адаптивність).

Спеціалізації юридичної професії:

1. Судді:

Специфіка професійної діяльності – здійснення правосуддя, незалежність і неупередженість, верховенство права, захист конституційних прав.

Функціональні обов'язки – розгляд судових справ, ухвалення судових рішень, тлумачення законодавства, забезпечення правової оцінки обставин.

Професійні вимоги – вища юридична освіта, стаж роботи в юридичній сфері, бездоганна репутація, високі моральні якості, психологічна стійкість.

2. Адвокати:

Соціальна місія – захист прав і законних інтересів, надання кваліфікованої правової допомоги, представництво інтересів клієнтів, юридичне консультування.

Напрямки діяльності – кримінальний захист, цивільне представництво, господарські спори, сімейні правовідносини, міжнародне право.

Професійні компетентності – глибокі юридичні знання, ораторські здібності, стратегічне мислення, емпатія, професійна етика.

3. Юрисконсультанти:

Сфери професійної реалізації – корпоративне право, договірне регулювання, правове забезпечення бізнесу, претензійно-позовна робота.

Основні завдання – правовий супровід організації, мінімізація юридичних ризиків, підготовка правових висновків, розробка локальних нормативних актів, представництво інтересів компанії.

4. Нотаріуси:

Функціональне призначення – посвідчення юридичних актів, засвідчення документів, реєстрація угод, забезпечення юридичної вірогідності.

Специфіка діяльності – публічний характер повноважень, висока відповідальність, дотримання професійної таємниці, неупередженість.

5. Працівники прокуратури:

Стратегічні напрямки – підтримання державного обвинувачення, нагляд за додержанням законів, представництво державних інтересів, координація правоохоронної діяльності.

Професійні завдання – процесуальне керівництво, забезпечення законності, захист прав громадян, протидія корупції.

6. Працівники Національної поліції:

Основні функції – забезпечення публічної безпеки, протидія злочинності, превентивна діяльність, розслідування правопорушень.

Специфіка служби – високий рівень фізичної підготовки, стресостійкість, готовність до ризику, комунікативна компетентність.

Психологічний портрет (особистісні характеристики) сучасного юриста: аналітичний розум; емоційна стабільність; принциповість; комунікативність; креативність; моральна стійкість.

3. Компетентність і професіоналізм, атестація і кваліфікація юриста

Компетентність юриста – інтегральна характеристика професійної придатності, що включає:

– систему професійних знань;

- практичні уміння та навички;
- особистісні професійно важливі якості;
- здатність до ефективної правової діяльності;
- постійне професійне самовдосконалення.

Структура професійної компетентності юриста:

1. Когнітивний компонент (фундаментальні юридичні знання, системне правове мислення, здатність до правової кваліфікації, знання галузевого законодавства, розуміння правозастосовної практики).

2. Діяльнісний компонент (практичні професійні навички, уміння застосовувати правові норми, здатність до юридичного аналізу, володіння правозахисними технологіями, комунікативна майстерність).

3. Особистісний компонент (професійно важливі якості, моральна стійкість, емоційний інтелект, адаптивність, професійна етика).

Рівні професіоналізму юриста:

1. Початковий рівень (базові професійні знання, адаптація до професійного середовища, формування професійних навичок, становлення професійної ідентичності).

2. Середній рівень (стійкі професійні компетентності, самостійність у прийнятті рішень, професійна креативність, здатність до професійного розвитку).

3. Високий рівень (експертні професійні компетентності, інноваційний підхід до професійної діяльності, наукова та методологічна рефлексія, професійне лідерство).

Механізми забезпечення професіоналізму:

1. Безперервна освіта (підвищення кваліфікації, самоосвіта, професійні стажування, науково-практичні конференції, вивчення передового досвіду).

2. Професійна підготовка (фундаментальна юридична освіта, спеціалізована підготовка, практична підготовка, науково-дослідна робота, формування професійних компетентностей).

Мета атестації юридичних кадрів:

- оцінка професійної придатності;
- встановлення кваліфікаційного рівня;
- виявлення потенціалу професійного розвитку;
- стимулювання професійного зростання.

Форми атестації юридичних кадрів:

1. Кваліфікаційні іспити (перевірка теоретичних знань, практичні завдання, тестування, співбесіда).

2. Професійна оцінка (аналіз службової документації, експертна оцінка колег, оцінка керівництва, самооцінка).

3. Підтвердження кваліфікації (періодична переатестація, підвищення кваліфікаційної категорії, професійна сертифікація, громадська акредитація).

Кваліфікаційні категорії юристів:

1. Молодший юрист (початковий рівень підготовки, обмежені професійні повноваження, робота під супроводом наставника, формування професійних навичок).

2. Юрист (самостійне виконання професійних завдань, середній рівень компетентності, здатність до професійного розвитку, накопичення практичного досвіду).

3. Старший юрист (експертний рівень компетентності, самостійне прийняття складних рішень, методологічне забезпечення, наставницька діяльність).

4. Провідний юрист (вищий рівень професіоналізму, стратегічне управління, інноваційний підхід, професійне лідерство).

4. Політичний плюралізм та громадські об'єднання юристів

Політичний плюралізм – це фундаментальний принцип демократичного суспільства, що передбачає:

- визнання різноманітності політичних поглядів;
- право на вільне вираження політичних переконань;
- легітимність різних політичних позицій;
- конкуренцію політичних ідей;
- мирне співіснування різних політичних орієнтацій.

Особливості політичного плюралізму в юридичній сфері:

1. Ідеологічна неупередженість права (незалежність правової системи від політичної кон'юнктури, верховенство права над політичними інтересами, об'єктивність правозастосування, захист прав незалежно від політичних переконань).

2. Професійна нейтральність юриста (пріоритет професійної етики, неприпустимість політичної дискримінації, збереження професійної незалежності, дотримання конституційних принципів).

3. Плюралізм правових поглядів (наукова дискусійність правових концепцій, альтернативність правових підходів, толерантність до різних правових позицій, відкритість правової системи).

Класифікація громадських об'єднань юристів:

1. Професійні спілки (Асоціація правників України, Спілка адвокатів України, Нотаріальна палата України, Спілка судців України).

2. Науково-дослідні об'єднання (Українська правнича фундація, Інститут держави і права НАН України, Центр судової практики, Українська асоціація міжнародного права).

3. Правозахисні організації (Українська гельсінська спілка, Центр громадянських свобод, Українська фундація правової допомоги, Харківська правозахисна група).

Функції громадських об'єднань юристів:

1. Професійна підтримка (захист професійних інтересів, методологічна допомога, підвищення кваліфікації, обмін професійним досвідом, професійна солідарність).

2. Нормотворча діяльність (експертиза законопроектів, розробка правових пропозицій, громадська правотворчість, моніторинг законодавства, удосконалення правової системи).

3. Правозахисна робота (захист прав юристів, громадський контроль, моніторинг правозастосування, правопросвітницька діяльність, міжнародне співробітництво).

Механізми впливу громадських об'єднань юристів:

- комунікативні (публічні дискусії, круглі столи, конференції, медійна активність, громадські експертизи);
- інституційні (представництво в законодавчих органах, участь у профільних комітетах, громадська акредитація, делегування представників, моніторингові ради);
- правозахисні (юридичний супровід, громадська правова допомога, стратегічні судові справи, міжнародні звернення, правова просвіта).

Форми політичної участі юристів: виборче право; громадська експертиза; громадянська активність; волонтерська діяльність; публічна комунікація.

Обмеження політичної участі юристів: професійна етика; службова нейтральність; заборона політичної дискримінації; пріоритет професійних завдань

5. Дизайн та ергономіка місця роботи юриста

Ергономіка як наукова дисципліна вивчає взаємодію людини з робочим середовищем, обладнанням та інформаційними системами. У контексті юридичної професії ергономічний підхід має особливе значення через специфіку розумової праці, великі психоемоційні навантаження та необхідність тривалої концентрації уваги.

Фізіологічні аспекти організації робочого простору:

1. Біомеханіка робочої пози – правильне положення тіла запобігає розвитку остеохондрозу та м'язового перенапруження, оптимальний кут нахилу крісла 110-130 градусів, забезпечення опори для попереку, періодична зміна робочої пози

2. Антропометричні параметри – індивідуальний підхід до підбору меблів, врахування зросту, ваги, статури працівника, регульованість основних параметрів крісла та столу, стандарти ISO для офісних меблів.

Інформаційно-технологічне забезпечення робочого простору юриста:

- комп'ютерне обладнання;
- периферійне обладнання;
- програмне забезпечення (спеціалізовані юридичні бази даних, системи електронного документообігу, криптографічний захист інформації, засоби відеоконференцзв'язку).

Психологічний дизайн робочого простору юриста:

1. Колірні рішення – переважання нейтральних тонів, психологічно комфортна кольорова гама (світло-зелений, блакитний, бежевий, м'які пастельні відтінки).

2. Акустичне середовище – звукоізоляція приміщення, припустимий рівень шуму до 40 дБ, використання звукопоглинальних матеріалів, можливість налаштування індивідуального акустичного режиму.

Біотехнічні системи підтримки працездатності юриста:

1. Система освітлення – природне бокове освітлення, денні світлодіодні панелі, локальне освітлення робочого місця.

2. Кліматичний контроль – комфортна температура, система примусової вентиляції.

Соціально-побутове облаштування робочого простору юриста:

- зона відпочинку та психологічного розвантаження;
- місця для неформального спілкування;
- кімната психологічного розвантаження;
- зона прийому їжі;
- зони для проведення нарад та консультацій.

6. Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста

Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста являють собою складну систему нормативно-правових, етичних та організаційних принципів, що формують уніфіковані вимоги до професійної діяльності правників у глобальному контексті.

Історичні передумови формування міжнародних стандартів:

1. Формування перших професійних об'єднань юристів (XVIII-XIX ст.).
2. Становлення міжнародного права.
3. Розвиток транснаціональних юридичних практик.
4. Глобалізація правової системи.

Системна класифікація міжнародних стандартів професійної діяльності юриста:

1. Нормативно-правові стандарти:

– універсальні міжнародні документи (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи ООН про роль адвокатів);

– регіональні правові стандарти (Європейська конвенція з прав людини, Хартія основних прав Європейського Союзу, Рекомендації Ради Європи щодо незалежності судової влади).

2. Професійно-етичні стандарти, що містять:

– фундаментальні принципи (незалежність адвокатської діяльності, дотримання прав людини, професійна таємниця, уникнення конфлікту інтересів, професійна компетентність);

– деонтологічні вимоги (чесність, порядність, повага до клієнта, професійна солідарність, толерантність).

Механізми імплементації міжнародних стандартів професійної діяльності юриста:

1. Інституційні форми (міжнародні професійні асоціації, транснаціональні юридичні об'єднання, координаційні центри правничої освіти, міжнародні арбітражні інституції).

2. Процедурні механізми (взаємна акредитація, стажування в міжнародних юридичних компаніях, системи підвищення кваліфікації, міжнародні наукові конференції, уніфіковані екзаменаційні програми).

7. Основні стилі керівництва трудовими колективами

Стиль керівництва – інтегральна характеристика управлінської діяльності, що відображає особливості взаємодії керівника з підлеглими, систему комунікативних стратегій та механізмів прийняття рішень.

Загальна характеристика управлінських стилів:

1. Авторитарний стиль:

– психологічний портрет – домінування одноосібного рішення, централізація повноважень, чітка ієрархічна структура, мінімізація зворотного зв'язку;

– управлінський інструментарій – адміністративні накази, посадові інструкції, система штрафів та заохочень, жорсткий контроль виконання.

Такий стиль ефективний у кризових ситуаціях, але може знижувати мотивацію персоналу.

2. Демократичний стиль:

– комунікативні особливості – колегіальність прийняття рішень, заохочення ініціативи, гнучка організаційна структура, розвиток корпоративної культури.

– механізми впливу – групове обговорення, делегування повноважень, командоутворення, горизонтальні комунікації.

Такий стиль підвищує відповідальність і залученість працівників, створює сприятливий психологічний клімат.

3. Ліберальний стиль: мінімальне втручання в роботу, надання повної самостійності співробітникам, гнучкий графік та децентралізація.

Ефективний у творчих колективах, де працівники мають високу самодисципліну, але може призвести до хаосу за відсутності самостійності у співробітників.

4. Ситуаційний – керівник змінює стиль управління залежно від обставин, типу завдання та рівня підготовленості команди.

Такий підхід є найбільш гнучким та ефективним у сучасних організаціях.

Кожен стиль має свої переваги та недоліки, і успішний керівник повинен уміти адаптувати стиль управління відповідно до ситуації.

8. Професійна таємниця та присяга юриста

Професійна таємниця у юридичній діяльності – це складний соціально-правовий феномен, що поєднує правові, етичні, психологічні та морально-філософські аспекти професійної комунікації. Її сутність полягає в абсолютному

обов'язку юриста зберігати конфіденційність інформації, отриманої в процесі професійної діяльності.

Нормативно-правова регламентація професійної таємниці юриста:

- конституційні гарантії (право на приватність, захист персональних даних, недоторканність особистого життя, презумпція добропорядності клієнта);
- юридичні механізми захисту (кримінальна відповідальність за розголошення, цивільно-правові санкції, дисциплінарна відповідальність, виключення адвоката з професійної спільноти).

Психологічні аспекти дотримання професійної таємниці юриста:

- когнітивні механізми (професійна рефлексія, емоційний самоконтроль, здатність до психологічного дистанціювання, стресостійкість);
- подолання комунікативних бар'єрів (техніки активного слухання, управління невербальною комунікацією, нейтралізація психологічного тиску, протидія маніпулятивним впливам).

Інституційні системи забезпечення конфіденційності:

- технічний захист інформації (криптографічні системи, багаторівневий електронний захист документів, біометричні системи доступу, захищені канали комунікації);
- організаційні заходи (внутрішні корпоративні регламенти, системи контролю інформаційних потоків, навчання співробітників, періодичний аудит інформаційної безпеки).

Структура професійної присяги юриста:

1. Морально-етичний блок: клятва служіння закону; зобов'язання захищати права людини; дотримання професійної етики.
2. Соціально-правовий блок: відданість принципам справедливості; повага до прав особистості; незалежність професійної позиції.

Присяга зазвичай складається під час офіційної церемонії перед представниками судової чи адвокатської спільноти, органами юстиції або іншими уповноваженими особами.

Юрист виголошує або підписує текст присяги, який містить зобов'язання дотримуватися законів, етичних норм, захищати права та свободи громадян, діяти чесно й справедливо.

Невиконання зобов'язань, передбачених присягою, може стати підставою для дисциплінарної відповідальності, позбавлення права на професійну діяльність або інших санкцій.

Висновки

Юридична діяльність є багатогранним соціально-правовим механізмом реалізації правової системи суспільства, що забезпечує впорядкування суспільних відносин через правові норми та інструменти.

Професія юриста характеризується високою інтелектуальною складністю, соціальною значущістю та комунікативною природою, включає різноманітні спеціалізації (судді, адвокати, юрисконсульти, нотаріуси тощо).

Професійна компетентність юриста є інтегральною характеристикою, що охоплює когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти, передбачає постійне професійне вдосконалення.

Політичний плюралізм у юридичній сфері забезпечує ідеологічну неупередженість права, професійну нейтральність юриста та плюралізм правових поглядів.

Ергономіка робочого простору юриста має враховувати фізіологічні, психологічні та технологічні аспекти для забезпечення ефективної професійної діяльності.

Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста формують уніфіковані вимоги через нормативно-правові та професійно-етичні стандарти.

Професійна таємниця та присяга юриста є фундаментальними етичними та правовими зобов'язаннями, що забезпечують довіру та професійну відповідальність.

? Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття та основні риси юридичної діяльності.
2. Охарактеризуйте структуру професійної компетентності юриста.
3. Які основні спеціалізації юридичної професії ви знаєте?
4. Поясніть сутність політичного плюралізму в юридичній сфері.
5. Які ергономічні вимоги висувуються до робочого простору юриста?
6. Розкрийте механізми імплементації міжнародних стандартів юридичної діяльності.
7. Охарактеризуйте основні стилі керівництва трудовими колективами.
8. Що таке професійна таємниця юриста?
9. Які функції виконують громадські об'єднання юристів?
10. Розкрийте структуру та значення присяги юриста.

Тести для самоконтролю:

1. *Що є основною метою юридичної діяльності?*
 - а) отримання прибутку;
 - б) впорядкування суспільних відносин через правові норми;
 - в) політична боротьба;
 - г) особиста реалізація юриста.
2. *Який підхід розглядає юридичну діяльність як динамічну модель соціально-правової взаємодії?*
 - а) функціональний підхід;
 - б) антропологічний підхід;
 - в) системний підхід;
 - г) психологічний підхід.
3. *Що є об'єктом юридичної діяльності?*
 - а) тільки державні установи;
 - б) лише судові процеси;

- в) правовідносини, юридичні факти, правові норми;
- г) виключно кримінальні справи.

4. *Яка основна соціальна функція юридичної діяльності?*

- а) комерційна діяльність;
- б) забезпечення соціальної справедливості;
- в) політична агітація;
- г) міжнародна експансія.

5. *Що входить до структури професійної компетентності юриста?*

- а) тільки теоретичні знання;
- б) когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти;
- в) лише практичні навички;
- г) виключно моральні якості.

6. *Який стиль керівництва передбачає колегіальність прийняття рішень?*

- а) авторитарний;
- б) ліберальний;
- в) демократичний;
- г) адміністративний.

7. *Що є метою атестації юридичних кадрів?*

- а) покарання співробітників;
- б) оцінка професійної придатності;
- в) збільшення заробітної плати;
- г) скорочення персоналу.

8. *Яка форма політичної участі юристів є найбільш прийнятною?*

- а) партійна боротьба;
- б) революційна діяльність;
- в) громадська експертиза;
- г) силове протистояння.

9. *Що забезпечує ергономіка робочого місця юриста?*

- а) виключно технічне обладнання;
- б) психофізіологічний комфорт праці;
- в) тільки естетичне оформлення;
- г) фінансове стимулювання.

10. *Яка головна мета професійної таємниці юриста?*

- а) приховування інформації;
- б) захист конфіденційних даних клієнта;
- в) маніпулювання інформацією;
- г) особиста вигода.

✍ Практичні завдання:

1. Розробіть структурно-логічну схему «Спеціалізації юридичної професії» з детальною характеристикою кожного виду професійної діяльності.

2. Створіть порівняльну таблицю стилів керівництва трудовими колективами, висвітливши їх переваги та недоліки.

3. Підготуйте презентацію про механізми забезпечення професіоналізму юриста з використанням графічних та статистичних матеріалів.

4. Змодельуйте ситуацію дотримання професійної таємниці в різних юридичних контекстах (адвокатська діяльність, нотаріат, корпоративне право).

5. Розробіть методичні рекомендації з ергономічного облаштування робочого простору юриста з урахуванням психофізіологічних вимог.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція юридичної професії в сучасному глобалізованому світі.

2. Психологічні особливості професійної діяльності юриста.

3. Міжнародні стандарти професійної етики юриста.

4. Інноваційні технології в юридичній діяльності.

5. Громадські об'єднання юристів: механізми впливу та співпраці.

6. Політичний плюралізм та незалежність юридичної професії.

7. Професійна компетентність як запорука ефективної юридичної діяльності.

8. Ергономіка та дизайн робочого простору сучасного юриста.

9. Професійна таємниця: правові, етичні та психологічні аспекти.

10. Стратегії професійного розвитку та самовдосконалення юриста.

Ситуативні задачі:

1. Максим Петренко, адвокат з п'ятирічним досвідом роботи, веде справу Олега Сергійчука, підприємця 45 років, якого підозрюють у шахрайстві. Під час конфіденційної зустрічі у приватній консультації Олег зізнається Максиму, що 15 років тому вчинив нерозкритий тяжкий злочин – вбивство свого ділового партнера. Злочин на той час не було розкрито, і поліція вважала його зниклим безвісти.

Нещодавно правоохоронці затримали іншу особу – колишнього охоронця підприємства, якого планують засудити за цим нерозкритим злочином. Максим точно знає, що цей чоловік непричетний до вбивства, але професійна етика та закон забороняють йому розголошувати інформацію, отриману від клієнта. Водночас невинна людина ризикує отримати тривалий термін ув'язнення.

Олег категорично забороняє розголошувати будь-яку інформацію, шантажує адвоката можливістю подати на нього скаргу до адвокатської палати та позбавити його професійної ліцензії.

Проаналізуйте етичні дилеми ситуації. Визначте межі професійної таємниці. Запропонуйте можливі варіанти дій адвоката. Охарактеризуйте правові та моральні наслідки кожного варіанту.

2. Наталія Коваленко, 35-річна юрисконсульт потужної ІТ-компанії «ТехноСфера», яка розробляє унікальне програмне забезпечення для банківської системи, опиняється в складній професійній ситуації.

Представники компанії-конкурента «Інноваційні Технології» пропонують їй 500 000 гривень за конфіденційну інформацію про технологічні розробки, структуру управління та стратегічні плани розвитку. Вони мають компромат на Наталію – записи її телефонних розмов, які можуть зіпсувати репутацію та особисте життя.

Визначте потенційні ризики для компанії. Проаналізуйте можливі варіанти поведінки юриста. Розробіть алгоритм дій з мінімізації репутаційних та юридичних ризиків.

3. Олена Мірошниченко, 29-річна суддя Київського районного суду, яка спеціалізується на кримінальних справах, перебуває на межі професійного та психологічного виснаження.

За останній рік вона розглянула понад 150 кримінальних справ, серед яких: 40 справ про тяжкі насильницькі злочини, 25 справ, пов'язаних зі злочинами проти неповнолітніх, 15 справ про серійні вбивства, 70 справ про різні види тяжких злочинів тощо.

Розробіть індивідуальну стратегію психологічної підтримки. Запропонуйте механізми подолання професійного вигорання. Охарактеризуйте ергономічні та психологічні механізми підтримки професійної стійкості.

4. Адвокат Андрій Лисенко, старший партнер міжнародної юридичної компанії «Global Lex», розпочав справу про захист прав групи українських трудових мігрантів (42 особи) проти п'яти великих агрологістичних компаній Нідерландів, Німеччини та Бельгії. Групу українських працівників протягом трьох років: примушували працювати понад 14 годин на добу, не виплачували понаднормові, проживання було в антисанітарних умовах, утримували документи, погрожували депортацією.

Визначте міжнародні стандарти професійної діяльності юриста. Розробіть стратегію правового захисту. Проаналізуйте комунікативні бар'єри. Змодельуйте можливі варіанти досягнення юридично значущого результату.

5. Роман Сидоренко, 37-річний прокурор обласної прокуратури, який має бездоганну репутацію та 12-річний досвід роботи, активно включається в передвиборчу кампанію однієї з регіональних політичних партій. Його активності: публічні виступи на мітингах, агітація в соціальних мережах, організація передвиборчих зустрічей, критика опонентів партії.

Визначте межі політичної участі юриста. Проаналізуйте потенційні професійні ризики. Розробіть рекомендації щодо дотримання професійної нейтральності. Охарактеризуйте механізми запобігання професійній дискримінації.

Тема № 4. Професіограми юридичних спеціальностей

Мета: комплексно розкрити сутність професіограм юридичних спеціальностей, їх структуру, основні характеристики та особливості професійної діяльності різних категорій юридичних фахівців.

План:

1. Поняття професіограми та її основні елементи.
2. Професіограма судді.
3. Професіограма працівників прокуратури.
4. Професіограма працівника Національної поліції.
5. Професіограма юрисконсульта та адвоката.
6. Професіограми інших юридичних спеціальностей.

 Перелік ключових термінів і понять: професіограма, психограма професії, юрисконсульт, адвокат, нотаріус, слідчий, державний виконавець, приватний виконавець, державний реєстратор, приватний детектив, судді, прокурор, працівник Національної поліції, професійні компетенції, кваліфікаційні вимоги.

1. Поняття професіограми та її основні елементи

Юридична професія є фундаментальним інструментом забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод громадян у демократичному суспільстві. Конституція України (ст. 3, 8, 55) проголошує людину, її права та свободи найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави.

Професіограма – це комплексна, науково обґрунтована характеристика професійної діяльності, що розкриває її зміст, структуру, умови здійснення та вимоги до особистості фахівця.

Нормативно-правовою базою професіограм є: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Національна рамка кваліфікацій, Галузеві стандарти вищої юридичної освіти.

Структура професіограми:

1. *Соціально-професійна характеристика* (призначення професії, місце в системі суспільних відносин, соціальна значущість).
2. *Виробнича характеристика* (зміст та особливості професійної діяльності, функціональні обов'язки, знаряддя та засоби праці).
3. *Психограма професії* (психологічні вимоги, професійно важливі якості, психологічні протипоказання).
4. *Професійно-кваліфікаційна характеристика* (рівень освіти, кваліфікаційні вимоги, система професійної підготовки).

Відповідно до іншого підходу, у професіограмах юридичних професій виділяють такі *основні аспекти* (сторони) професійної діяльності юриста:

– *Соціальний* – виражається в необхідності приймати соціально значимі рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати як захисник

прав і законних інтересів громадян, організатор боротьби з правопорушеннями на дорученій ділянці, включаючи їх профілактику, проведення правової пропаганди серед населення, а також перевиховання злочинця.

– *Пошуковий* – полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ.

– *Реконструктивний* – полягає в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки.

– *Комунікативний* – відбиває сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням з людьми – колегами, клієнтами, учасниками справи і всіма тими, хто має відношення до справи.

– *Організаційний* – передбачає ефективну реалізацію юристом посадових повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу.

– *Засвідчувальний* – виражається в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків та ін.

2. Професіограма судді

Суддя – це посадова особа, уповноважена здійснювати правосуддя, розглядати та вирішувати судові справи відповідно до закону, забезпечуючи захист прав, свобод і законних інтересів осіб.

Судді діють незалежно, безсторонньо та підкоряються лише Конституції і законам України. Вони мають недоторканність та особливий правовий статус, що гарантує їх незалежність від впливу інших гілок влади.

Професіограма судді:

<i>Правова основа діяльності:</i> Конституція України (ст. 126-128) та Закон України «Про судоустрій і статус суддів»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – громадянство України; – вік від 25 до 65 років; – вища юридична освіта; – стаж роботи в юридичній сфері не менше 3 років; – вільне володіння державною мовою; – високі моральні якості; – відсутність судимості.	<i>Професійні обов'язки:</i> – здійснення правосуддя; – дотримання принципів незалежності та неупередженості; – забезпечення верховенства права; – захист конституційних прав і свобод громадян.
<i>Психологічний портрет судді:</i> – аналітичне та критичне мислення; – емоційна стійкість; – високий рівень самоконтролю; – комунікативна компетентність;	<i>Професійна етика:</i> – Кодекс суддівської етики; – принципи незалежності, неупередженості, чесності.

– здатність приймати виважені рішення в умовах стресу.	
--	--

3. Професіограма працівників прокуратури

Прокурор – це посадова особа органів прокуратури, яка здійснює нагляд за дотриманням законів, представляє державне обвинувачення в суді, бере участь у розслідуванні злочинів, а також захищає публічні інтереси.

Працівник прокуратури – це ширше поняття, яке може включати не лише прокурорів, а й інших співробітників органів прокуратури (юристів, слідчих, допоміжний персонал).

Основні функції прокуратури:

- Нагляд за законністю (перевірка дотримання законів органами влади, правоохоронними структурами тощо).
- Участь у кримінальному провадженні (підтримка обвинувачення, контроль за діями слідчих).
- Захист прав громадян (реакція на порушення, подання позовів до суду).
- Координація правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Професіограма прокурора:

<i>Правова основа діяльності:</i> Конституція України (ст. 131-1) та Закон України «Про прокуратуру»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – громадянство України; – вища юридична освіта; – вік від 25 до 40 років; – стаж роботи 3-10 років; – проходження спеціальної підготовки; – складення кваліфікаційного іспиту.	<i>Функціональні обов'язки:</i> – підтримання державного обвинувачення; – представництво інтересів держави; – нагляд за додержанням законів; – координація правоохоронної діяльності.
<i>Професійно важливі якості:</i> – принциповість; – аналітичне мислення; – комунікативність; – стресостійкість; – лідерські якості.	<i>Професійна етика:</i> – дотримання Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів; – служіння суспільним інтересам; – дотримання присяги.

4. Професіограма працівника Національної поліції

Працівник Національної поліції України – це фізична особа, яка перебуває на службі в Національній поліції України, має спеціальне звання та виконує завдання з охорони правопорядку, боротьби із злочинністю, забезпечення громадської безпеки та надання допомоги громадянам.

Основні ознаки:

1. Службовий статус – працівник поліції перебуває на державній службі та діє на підставі закону.

2. Спеціальне звання (наприклад, сержант, капітан, майор тощо).

3. Повноваження – має право складати протоколи, затримувати порушників, здійснювати слідчі дії (в межах компетенції).

Професіограма працівника Національної поліції України:

<i>Правове регулювання:</i> Закон України «Про Національну поліцію» та Положення про Національну поліцію.	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – громадянство України; – вища або спеціальна освіта; – вік від 18 років; – проходження спеціальної підготовки; – фізична підготовка; – медичний огляд.	<i>Функціональні обов'язки:</i> – забезпечення публічної безпеки; – охорона прав і свобод громадян; – протидія злочинності; – превентивна діяльність; – досудове розслідування.
<i>Психофізіологічні вимоги:</i> – фізична витривалість; – стресостійкість; – швидка реакція; – здатність до командної роботи; – емоційний інтелект.	<i>Професійна етика:</i> – дотримання Правил етичної поведінки поліцейських; – повага до прав людини; – законність та прозорість дій.

5. Професіограма юрисконсульта та адвоката

Юрисконсульт і адвокат – це дві споріднені, але відмінні юридичні професії, кожна з яких має свої особливості, компетенції та вимоги. Професіограма цих спеціалістів містить опис їх основних обов'язків, знань, навичок, особистісних якостей, умов праці та кар'єрних можливостей.

Юрисконсульт – це фахівець у галузі права, який працює в юридичних службах підприємств, організацій, установ, державних структур, забезпечуючи правову підтримку їх діяльності.

Адвокат – це незалежний юрист, який надає правову допомогу фізичним та юридичним особам, займається захистом прав та інтересів клієнтів у судах, а також здійснює юридичне консультування.

Відмінності між юрисконсультом та адвокатом:

<i>Критерій</i>	<i>Юрисконсульт</i>	<i>Адвокат</i>
<i>Місце роботи</i>	Юридичний відділ компанії, державна установа	Приватна практика, адвокатське бюро, юридична фірма
<i>Статус</i>	Найманий працівник	Незалежний фахівець, самозайнята особа
<i>Основні функції</i>	Внутрішнє юридичне супроводження діяльності компанії	Захист інтересів клієнтів у судах, консультування

<i>Обсяг відповідальності</i>	Локальна відповідальність за правові рішення в межах компанії	Персональна відповідальність за кожну справу
<i>Необхідність адвокатського свідоцтва</i>	Не потрібно	Обов'язкове

Професіограма юрисконсульта:

<i>Основні обов'язки:</i> – Юридичний супровід господарської діяльності підприємства. – Розробка та аналіз договорів, контрактів, угод. – Вирішення правових питань у сфері трудового, господарського, податкового, корпоративного права. – Представництво інтересів компанії в судах, державних органах. – Внутрішнє консультування співробітників з юридичних питань. – Контроль за відповідністю діяльності компанії чинному законодавству. – Ведення претензійно-позовної роботи.	<i>Необхідні знання та навички:</i> – Глибоке знання законодавства України (цивільне, господарське, трудове, адміністративне право). – Вміння аналізувати правові документи та застосовувати норми законодавства. – Знання договірної права та вміння скласти юридичні документи. – Навички ведення переговорів. – Володіння діловим листуванням. – Вміння працювати з електронними базами даних та правовими системами (наприклад, «Ліга Закон», «Законодавство України»).
<i>Особистісні якості:</i> – Аналітичне мислення. – Увага до деталей. – Відповідальність. – Комунікабельність. – Вміння працювати в команді. – Стресостійкість.	<i>Умови праці:</i> – Переважно офісна робота з нормованим графіком. – Можливість відряджень у разі необхідності судового представництва. – Висока відповідальність за прийняті юридичні рішення.

Професіограма адвоката:

<i>Правове регулювання:</i> Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта. – Стаж роботи не менше 2 років – Складення кваліфікаційного іспиту	<i>Основні обов'язки:</i> – Надання правових консультацій громадянам та бізнесу.

– Членство в Національній асоціації адвокатів	– Захист прав та інтересів клієнтів у судах, органах державної влади, правоохоронних органах. – Складання процесуальних документів (позовні заяви, скарги, клопотання, апеляції тощо). – Участь у переговорах та медіації. – Представництво клієнтів у кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справах. – Робота з доказовою базою, аналіз справи, розробка стратегії захисту.
<i>Необхідні знання та навички:</i> – Досконале знання законодавства України. – Практичний досвід ведення судових справ. – Вміння працювати з доказами та аналізувати судову практику. – Високий рівень юридичного письма. – Ораторські здібності, вміння переконувати. – Етика адвокатської діяльності. – Вміння швидко адаптуватися до змін у законодавстві.	<i>Особистісні якості:</i> – Впевненість у собі. – Логічне та критичне мислення. – Стресостійкість та психологічна витривалість. – Вміння аргументовано відстоювати позицію. – Самостійність у прийнятті рішень. – Готовність до ненормованого робочого графіка.
<i>Професійна етика:</i> – Дотримання Правил адвокатської етики. – Дотримання адвокатської таємниці. – Неупередженість	<i>Умови праці:</i> – Робота в офісі, судових установах, правоохоронних органах, на виїздах. – Гнучкий, але часто ненормований графік. – Часті відрядження та зустрічі з клієнтами. – Висока конкуренція у сфері.

6. Професіограми інших юридичних спеціальностей

Нотаріус – це юрист, уповноважений державою засвідчувати документи, угоди та інші юридично значущі дії, забезпечуючи їх законність і достовірність.

Професіограма нотаріуса:

<i>Правове регулювання:</i> Закон України «Про нотаріат»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта.	<i>Основні обов'язки:</i> – Посвідчення договорів, заповітів, довіреностей.

– Стаж роботи в галузі права (від 3 років). – Успішне проходження кваліфікаційного іспиту. – Реєстрація у нотаріальній палаті.	– Оформлення спадкових прав. – Засвідчення копій документів, підписів. – Ведення нотаріальних архівів. – Консультування громадян із правових питань.
<i>Професійні компетенції:</i> – Юридичні знання: цивільне, сімейне, трудове, земельне право. – Документообіг: володіння нормами оформлення документів. – Аналітичні здібності: аналіз правових ситуацій, виявлення ризиків. – Комунікативні навички: вміння спілкуватися з клієнтами, коректність. – Організованість: увага до деталей, відповідальність.	<i>Особистісні якості:</i> – Чесність та етичність. – Витримка та стресостійкість. – Об'єктивність та неупередженість. – Грамотність та уважність до деталей.
<i>Професійна етика:</i> – Кодекс професійної етики нотаріусів. – Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.	<i>Умови праці:</i> – Робота у власному чи державному нотаріальному офісі. – Високий рівень відповідальності. – Постійна взаємодія з клієнтами. – Великий обсяг документальної роботи.

Слідчий – це посадова особа правоохоронного органу, уповноважена здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, встановлювати обставини злочинів, збирати докази та притягувати винних до відповідальності відповідно до кримінального процесуального законодавства.

Слідчі працюють у різних відомствах, зокрема в Національній поліції, Державному бюро розслідувань (ДБР), Службі безпеки України (СБУ) та Бюро економічної безпеки (БЕБ). Вони здійснюють розслідування злочинів залежно від їх підслідності та мають широкі повноваження щодо проведення слідчих дій.

Професіограма слідчого:

<i>Правове регулювання: Кримінальний процесуальний кодекс України</i>	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта. – Спеціальна підготовка в слідчих підрозділах. – Постійне підвищення кваліфікації. – Знання кримінального та процесуального законодавства.	<i>Основні обов'язки:</i> – Проведення слідчих дій. – Опитування свідків та підозрюваних. – Збирання та фіксація доказів. – Складання процесуальних документів.

	– Взаємодія з оперативними підрозділами. – Аналіз зібраних матеріалів справи.
<i>Професійно важливі якості:</i> – Аналітичне мислення. – Комунікативні здібності. – Стресостійкість. – Уважність і спостережливість. – Об'єктивність. – Емоційна стабільність.	<i>Професійно важливі навички:</i> – Юридична грамотність. – Навички комунікації. – Здатність до тривалої концентрації уваги. – Навички психологічного впливу. – Вміння працювати в стресових ситуаціях.

Державний виконавець – посадова особа органів Державної виконавчої служби (ДВС), яка здійснює примусове виконання судових рішень та інших виконавчих документів відповідно до закону.

Приватний виконавець – це незалежний професіонал, який має ліцензію на здійснення виконавчої діяльності на комерційній основі. Він працює за тими ж принципами, що й державний виконавець, але має більше свободи та гнучкості.

Державний і приватний виконавці займаються примусовим виконанням судових рішень, однак мають різний правовий статус і сфери відповідальності.

Основні відмінності державного та приватного виконавця:

<i>Критерій</i>	<i>Державний виконавець</i>	<i>Приватний виконавець</i>
<i>Статус</i>	Державний службовець	Незалежний професіонал
<i>Форма оплати</i>	Фіксована зарплата	Винагорода від успішних стягнень
<i>Гнучкість у роботі</i>	Обмежена бюрократією	Вільне управління процесом
<i>Сфера повноважень</i>	Всі виконавчі провадження	Лише комерційні та цивільні стягнення (крім деяких категорій справ)
<i>Регулювання</i>	Міністерство юстиції	Асоціація приватних виконавців України

Професіограма державного виконавця:

<i>Правове регулювання:</i> Закон «Про виконавче провадження», Закон «Про органи ДВС»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта. – Проходження спеціальної атестації. – Знання цивільного, господарського законодавства.	<i>Основні обов'язки:</i> – Відкриття виконавчих проваджень. – Здійснення примусового стягнення коштів. – Накладення арешту на майно.

– Постійне підвищення кваліфікації.	– Проведення опису та оцінки майна. – Організація публічних торгів. – Взаємодія з боржниками та стягувачами.
<i>Професійно важливі якості:</i> – Принциповість. – Комунікативність. – Стресостійкість. – Організаторські здібності. – Здатність приймати рішення. – Емоційна врівноваженість.	<i>Професійно важливі навички:</i> – Робота з документацією. – Навички комунікації. – Знання законодавства. – Уміння працювати з різними категоріями громадян. – Навички ведення переговорів.

Професіограма приватного виконавця:

<i>Правове регулювання:</i> Закон «Про виконавче провадження», Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень»	
<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта. – Складання кваліфікаційного іспиту. – Отримання свідоцтва приватного виконавця. – Підтвердження професійної компетентності.	<i>Основні обов'язки:</i> – Прийняття до виконання виконавчих документів. – Здійснення виконавчого провадження. – Комунікація зі сторонами провадження. – Застосування заходів примусового виконання. – Облік та звітність.
<i>Професійно важливі якості:</i> – Незалежність. – Комунікативність. – Наполегливість. – Аналітичне мислення. – Стресостійкість. – Етичність.	<i>Професійно важливі навички:</i> – Глибокі знання законодавства. – Навички ведення переговорів. – Робота з документами. – Комунікативні здібності. – Уміння працювати автономно.

Державний реєстратор – це посадова особа, яка здійснює державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на нерухоме майно та інших правових актів відповідно до законодавства України.

Реєстратори працюють у структурах органів місцевого самоврядування, державних органах та акредитованих суб'єктах.

Професіограма державного реєстратора:

<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища юридична освіта (бакалавр або магістр).	<i>Основні обов'язки:</i> – Реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ФОП).
---	--

– Додаткова підготовка з реєстраційної діяльності. – Досвід у сфері реєстрації, нотаріату, юридичних консультацій або державного управління.	– Внесення змін до відомостей Єдиного державного реєстру. – Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно. – Реєстрація договорів оренди, обтяжень нерухомості. – Перевірка правомірності поданих документів. – Взаємодія з нотаріусами, адвокатами, державними органами. – Надання витягів із державних реєстрів. – Ведення реєстраційних справ та архіву.
<i>Професійні компетенції</i> – Юридична компетентність – знання законодавства у сфері реєстрації бізнесу та нерухомості. – Володіння державними реєстрами – робота з Єдиним державним реєстром (ЄДР) та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно. – Документознавство – уміння правильно оформлювати та перевіряти документи. – Комунікаційні навички – спілкування із заявниками, роз'яснення правових норм. – Аналітичне мислення – аналіз поданих документів, перевірка законності реєстраційних дій. – Орієнтація на деталі – уважність до правових аспектів і запобігання помилкам.	<i>Особистісні якості:</i> – Відповідальність і неупередженість. – Стійкість до стресу та конфліктних ситуацій. – Високий рівень правової культури. – Готовність до постійного навчання та підвищення кваліфікації.

Приватний детектив – це фахівець, який здійснює незалежну пошукову та аналітичну діяльність для збору інформації в межах закону за замовленням фізичних або юридичних осіб. Його діяльність не є правоохоронною, але може сприяти захисту прав клієнтів.

Професіограма приватного детектива:

<i>Кваліфікаційні вимоги:</i> – Вища освіта (бажано юридична або психологічна). – Спеціальна підготовка.	<i>Основні обов'язки:</i> – Збирання інформації. – Проведення розслідувань. – Моніторинг та спостереження.
--	---

– Знання законодавства. – Навички роботи з технічними засобами.	– Підготовка звітів. – Консультування клієнтів. – Дотримання законодавчих норм.
<i>Професійно важливі якості:</i> – Спостережливість. – Аналітичне мислення. – Комунікативність. – Витримка. – Креативність. – Конфіденційність.	<i>Професійно важливі навички:</i> – Навички невербальної комунікації. – Робота з інформаційними базами. – Технічні навички. – Уміння зберігати конфіденційність. – Здатність до швидкої орієнтації в ситуації.

Висновки

Професіограма є фундаментальним методологічним підходом до вивчення юридичних професій. Вона комплексно розкриває зміст, структуру та вимоги до фахівця. Допомогає абітурієнтам та студентам усвідомлено обирати юридичну спеціалізацію.

Спільні риси юридичних професій:

- висока соціальна відповідальність;
- необхідність глибоких правових знань;
- потреба у розвинутих комунікативних навичках;
- дотримання професійної етики;
- здатність працювати в стресових умовах.

Разом з тим, кожна професія має специфічні вимоги, обов'язки та умови праці. Відрізняються рівень незалежності, сфера діяльності та повноваження. Потребують різних особистісних якостей та професійних компетенцій.

Основні професійно важливі якості юриста:

- аналітичне мислення;
- комунікативність;
- стресостійкість;
- увага до деталей;
- емоційна стабільність;
- високий рівень правової культури;
- етичність та принциповість.

Юридичні професії є надзвичайно важливими для забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод громадян. Професіограма допомагає не лише структурувати вимоги до фахівця, але й усвідомити глибину та складність юридичної діяльності.

Кожен, хто обирає юридичну професію, має бути готовий до постійного професійного та особистісного розвитку, дотримання високих етичних стандартів та служіння суспільним інтересам.

? Питання для самоконтролю:

1. Що таке професіограма та які її основні структурні елементи?

2. Назвіть соціальні, пошукові та комунікативні аспекти юридичної професійної діяльності.

3. Порівняйте професійні обов'язки та кваліфікаційні вимоги судді та прокурора.

4. Які психологічні та особистісні якості є важливими для працівників правоохоронних органів?

5. У чому полягають відмінності між державним і приватним виконавцем?

6. Охарактеризуйте професійну етику юридичних спеціальностей.

7. Розкрийте специфіку професійної діяльності юрисконсульта та адвоката.

8. Які умови праці та основні функції державного реєстратора?

9. Поясніть особливості професійної діяльності приватного детектива.

10. Як нормативно-правова база впливає на формування професіограм юридичних спеціальностей?

Тести для самоконтролю:

1. *Що таке професіограма?*

а) перелік посадових обов'язків;

б) комплексна, науково обґрунтована характеристика професійної діяльності;

в) графік роботи юриста;

г) перелік професійних обмежень.

2. *Скільки основних структурних елементів має професіограма?*

а) 2;

б) 3;

в) 4;

г) 5.

3. *Який аспект юридичної діяльності передбачає встановлення фактів, що мають юридичне значення?*

а) соціальний;

б) реконструктивний;

в) пошуковий;

г) комунікативний.

4. *Яка мінімальна вища освіта необхідна для судді?*

а) бакалавр права;

б) магістр права;

в) неповна вища юридична освіта;

г) спеціаліст з правоохоронної діяльності.

5. *Головна відмінність між державним і приватним виконавцем полягає:*

а) у кваліфікаційних вимогах;

б) у формі оплати праці;

в) у віці працівника;

г) у наявності юридичної освіти.

6. *Який вік є мінімальним для зайняття посади прокурора?*

а) 21 рік;

б) 25 років;

в) 18 років;

г) 30 років.

7. *Що входить до професійно важливих якостей юриста?*

а) знання іноземних мов;

б) комп'ютерні навички;

в) аналітичне мислення, стресостійкість;

г) фізична підготовка.

8. *Яка основна функція державного реєстратора?*

а) судове провадження;

б) реєстрація юридичних осіб та ФОП;

в) кримінальне розслідування;

г) захист прав громадян у суді.

9. *Що є обов'язковим для отримання статусу адвоката?*

а) стаж роботи 5 років;

б) складання кваліфікаційного іспиту;

в) наявність власного офісу;

г) рекомендації від колег.

10. *Які основні професійні обов'язки слідчого?*

а) судовий розгляд справ;

б) нотаріальне посвідчення документів;

в) проведення слідчих дій, збирання доказів;

г) реєстрація підприємств.

✍ Практичні завдання:

1. Створіть порівняльну таблицю професійних вимог для трьох юридичних спеціальностей (на вибір: прокурор, слідчий, адвокат). Визначте спільні та відмінні риси їх професійної діяльності, проаналізуйте психологічні вимоги, умови праці та необхідні компетентності.

2. Розробіть деталізований опис етичної дилеми для юриста (судді, адвоката або прокурора). Підготуйте аргументований аналіз можливих рішень з позицій професійної етики, законодавства та моральних принципів.

3. Спроектуйте професіограму юридичної спеціальності для 2035 року, враховуючи сучасні тенденції цифровізації, штучного інтелекту та змін у законодавстві. Обґрунтуйте прогнозовані зміни в професійних вимогах.

4. Підготуйте психологічний портрет фахівця юридичної спеціальності (на вибір), включаючи: професійно важливі психологічні якості, потенційні психологічні ризики, рекомендації з професійно-психологічної підготовки.

5. Розробіть детальну структуру професіограми для однієї з юридичних спеціальностей, використовуючи не менше 6 розділів (правове регулювання, кваліфікаційні вимоги, функціональні обов'язки, професійні компетенції, особистісні якості, умови праці).

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція професіограм юридичних спеціальностей в умовах сучасних соціально-правових трансформацій.

2. Психологічні аспекти професійної діяльності юристів: порівняльний аналіз різних спеціалізацій.

3. Вплив діджиталізації на професіограми юридичних спеціальностей.

4. Професійна етика як ключовий компонент професіограм юридичних професій.

5. Порівняльна характеристика державних та приватних юридичних спеціальностей.

6. Інклюзивність та гендерні аспекти в сучасних юридичних професіях.

7. Міжнародні стандарти професійної підготовки юристів: компаративістський підхід.

8. Психологічні та професійні вигорання в юридичній діяльності: діагностика та превенція.

9. Трансформація професійних вимог до юристів в умовах глобалізації та технологічних змін.

10. Правова культура та її роль у формуванні професіограм юридичних спеціальностей.

Ситуативні задачі:

1. Клієнт звернувся до адвоката щодо справи про тяжке тілесне ушкодження. Під час первинної консультації він розповідає, що конфлікт стався в барі після тривалої словесної суперечки. У процесі спілкування з'ясовується, що: клієнт приховав факт, що мав при собі ніж; раніше він мав судимість за хуліганство; потерпілий отримав серйозні травми, перебуває в реанімації; клієнт стверджує, що діяв у стані самооборони, але приховує деталі конфлікту.

Проаналізуйте професійні обов'язки адвоката. Визначте межі професійної етики. Запропонуйте оптимальну стратегію поведінки. Оцініть можливі професійні та юридичні ризики.

2. Слідчий отримує справу про корупцію у міській раді. Під час розслідування він виявляє: схему незаконного виділення земельних ділянок, докази причетності заступника міського голови, приховані фінансові операції на суму понад 5 млн гривень.

Як протидіяти зовнішньому тиску? Які професійні механізми захисту існують? Яких психологічних якостей потребує така ситуація?

3. Юрисконсульт Коваленко працює в будівельній компанії «РегіонБуд». Під час підготовки документів для масштабного інвестиційного проєкту він виявляє: приховані ризики в договорі оренди земельної ділянки, неповний пакет дозвільних документів, потенційні порушення екологічного законодавства, ознаки можливих фінансових махінацій.

Як діяти в межах професійної етики? Які комунікативні стратегії використати? Якими мають бути дії професійного юриста?

4. Суддя Петренко отримав до розгляду цивільну справу між компанією «Альфа» та приватним підприємцем. Під час підготовки до засідання він виявив, що його син працює юристом у компанії «Альфа» і безпосередньо залучений до цієї справи. Суддя повідомив про це колег, але керівництво суду вважає, що він може залишитися неупередженим.

Чи повинен суддя Петренко відмовитися від участі у справі? Чому? Які норми Кодексу суддівської етики регулюють таку ситуацію? Які наслідки можуть виникнути, якщо суддя продовжить розгляд справи?

5. До нотаріуса Іванової звернулася жінка з проханням засвідчити довіреність від імені свого чоловіка, який перебуває за кордоном. Вона надала його паспорт, але нотаріус помітила, що підпис на документі виглядає неправдоподібно. Жінка наполягає, що це справжній підпис, і погрожує скаргою, якщо нотаріус відмовить.

Які дії має вжити нотаріус Іванова? Які правові наслідки можуть виникнути, якщо документ виявиться підробленим? Як нотаріус може захистити себе від необґрунтованих звинувачень?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема № 5. Культура мови та основи етикету ділового спілкування юриста

Мета: розкрити комплексні вимоги до професійної комунікації та поведінки юриста, включаючи мовленнєву культуру, невербальну комунікацію та етичні стандарти професійної взаємодії.

План:

1. Культура мови юриста.
2. Відрекомендування, привітання, прощання.
3. Візит в гості і прийом гостей, подарунки.
4. Правила поведінки за столом, паління тощо.
5. Зовнішній вигляд (одяг, зачіска, парфуми, прикраси, хода та осанка), атрибути і символіка.
6. Невербальна комунікація в професійній діяльності юриста.

 Перелік ключових термінів і понять: культура мови, діловий етикет, невербальна комунікація, юридична термінологія, риторичні навички, професійна комунікація, діловий стиль одягу, мова тіла, службовий етикет, конфіденційність, комунікативна компетентність, професійна лексика, дипломатичне спілкування, міжособистісна взаємодія, комунікативні бар'єри.

1. Культура мови юриста

Культура мови юриста – це не просто володіння мовними нормами, це комплексне вміння, що включає грамотність, стилістичну майстерність, риторичні навички та етичне спілкування. Це фундамент професійної діяльності, що визначає ефективність комунікації та формування позитивного іміджу.

Грамотність:

Бездоганне володіння граматиною, орфографією та пунктуацією є абсолютно необхідним для юриста. Навіть незначні помилки можуть спотворити зміст документів, рішень чи виступів, підірвати довіру до фахівця та призвести до негативних наслідків. Юридична термінологія вимагає особливої уваги. Кожне слово має чітке значення, і його неправильне вживання може кардинально змінити зміст. Наприклад, різниця між «зобов'язанням» та «правом» є критичною в юридичних документах. Неправильне вживання відмінків у договорі може призвести до його недійсності (наприклад, замість «відповідно до договору» написати «відповідно договору»).

Стилістика:

Юрист повинен вільно володіти різними стилями мовлення, адаптуючи їх до конкретної ситуації. *Офіційно-діловий стиль* характеризується чіткістю, лаконічністю та нейтральністю. Він використовується при складанні документів, веденні переговорів та виступах у суді. Наприклад, у позовній заяві слід використовувати формальні фрази, такі як «прошу суд...», «відповідно до статті...». *Науковий стиль* застосовується при написанні статей, монографій та

інших наукових праць. Він вимагає логічності, аргументованості та використання спеціальної термінології. Наприклад, при аналізі судової практики необхідно використовувати наукові методи дослідження. *Публіцистичний стиль* може бути використаний при виступах у ЗМІ та на публічних заходах. Він характеризується емоційністю, образністю та доступністю для широкої аудиторії. Наприклад, при коментуванні резонансної справи юрист може використовувати яскраві метафори та аналогії.

Риторика:

Вміння ефективно виступати перед аудиторією є ключовим для юриста. Це включає навички аргументації, переконання, презентації та контролю над невербальною комунікацією. Важливо вміти чітко формулювати свої думки, використовувати логічні аргументи та підкріплювати їх доказами. Наприклад, у судовому засіданні юрист повинен вміти переконати суддю у своїй правоті. Контроль над голосом, жестами та мімікою допомагає створити позитивне враження та підсилити вплив на аудиторію. Наприклад, впевнена хода та пряма постава демонструють професіоналізм. Вміння контролювати тон голосу, може допомогти переконати присяжних в суді.

Етика спілкування:

Юрист повинен дотримуватися високих стандартів етичного спілкування, що включає повагу до співрозмовника, толерантність, коректність та конфіденційність. Неприпустимі грубість, образливі висловлювання, дискримінація та використання нецензурної лексики. Важливо вміти слухати та розуміти співрозмовника, висловлювати свої думки тактовно та дипломатично, а також зберігати конфіденційність інформації. Навіть у конфліктних ситуаціях, юрист повинен зберігати спокій та повагу до опонента.

2. Відрекомендування, привітання, прощання

При *знайомстві* з новими людьми юрист повинен чітко та ясно назвати своє ім'я, прізвище та посаду. Це створює перше враження та встановлює професійний тон. Якщо знайомство відбувається в офіційній обстановці, слід використовувати повну форму імені та по батькові, а також назву організації, яку представляє юрист. При знайомстві з іноземцями слід дотримуватися міжнародних норм етикету, які можуть відрізнятися від українських.

Привітання повинно бути доброзичливим, щирим та відповідати ситуації. Слід враховувати час доби, статус співрозмовника та контекст зустрічі. При зустрічі з колегами та діловими партнерами можна використовувати рукостискання, яке повинно бути міцним, але не надто сильним. При зустрічі з жінками слід дочекатися, поки вони першими подадуть руку.

Прощання повинно бути ввічливим, коректним та завершувати зустріч на позитивній ноті. Слід подякувати співрозмовнику за зустріч, висловити надію на подальшу співпрацю та обмінятися контактами, якщо це необхідно. При прощанні з колегами та діловими партнерами можна використовувати рукостискання.

3. Візит в гості і прийом гостей, подарунки

Перед *візитом в гості* необхідно уточнити час, місце зустрічі та дрес-код, якщо такий є. Не слід приходити раніше або пізніше домовленого часу, щоб не порушити плани господаря. При візиті в гості прийнято приносити невеликий подарунок, наприклад, квіти, цукерки, вино або сувенір. Під час візиту слід дотримуватися правил пристойності, поводитися стримано, не нав'язувати свою думку та не порушувати особистий простір господаря.

Прийом гостей повинен бути організований на високому рівні, щоб створити комфортну та доброзичливу атмосферу. Необхідно заздалегідь підготувати приміщення, сервірувати стіл, підібрати музику та подбати про напої та закуски. Гостям слід запропонувати напої та закуски, а також підтримувати розмову, цікавлячись їх справами та поглядами. Під час прийому слід приділяти увагу кожному гостю, не виділяючи когось одного, та стежити за тим, щоб усі почувалися комфортно.

Подарунок повинен бути доречним, відповідати статусу людини та відображати повагу до неї. Не слід дарувати занадто дорогі або особисті подарунки, які можуть поставити людину в незручне становище. Подарунок слід вручати особисто, з посмішкою та добрими словами. При отриманні подарунка слід подякувати та висловити свою вдячність, навіть якщо подарунок не зовсім відповідає очікуванням. Наприклад, якщо ви запрошені на святкування дня народження колеги, гарним подарунком буде книга, якісний канцелярський набір або сертифікат в магазин.

4. Правила поведінки за столом, паління тощо.

За столом слід сидіти прямо, не сутулитися і не класти лікті на стіл. Руки повинні знаходитися на столі або на колінах. Не слід розмовляти з повним ротом, плямкати або видавати інші неприємні звуки під час їжі. При користуванні столовими приборами слід дотримуватися правил етикету. Виделку тримають у лівій руці, а ніж – у правій. Ложку використовують для супів та десертів. Не слід поспішати під час їжі. Їжте повільно, насолоджуючись смаком страв та підтримуючи розмову з колегами. Якщо ви не знаєте, як користуватися певним столовим прибором, краще запитати у офіціанта або поспостерігати за іншими. Якщо ви випадково розлили напій або забруднили одяг, не панікуйте. Вибачтеся та попросіть офіціанта допомогти. Після закінчення їжі слід подякувати господарям або офіціантам за смачну їжу та приємну атмосферу.

Паління в громадських місцях, офісах та ресторанах, як правило, заборонено. Дотримуйтесь цих правил та не паліть у присутності некурящих людей. Якщо ви палите, робіть це в спеціально відведених місцях. Ніколи не паліть під час ділових зустрічей або переговорів. Це вважається грубим та неповажним. Якщо ви запрошені на обід або вечерю, не паліть за столом.

Під час ділових зустрічей, переговорів та обідів вимкніть звук *мобільного телефону* або переведіть його в беззвучний режим. Не відповідайте на дзвінки та не перевіряйте повідомлення під час розмови. Якщо вам необхідно відповісти

на терміновий дзвінок, вибачтеся та відійдіть убік. Не використовуйте мобільний телефон за столом під час їжі.

Під час ділових заходів слід вживати *алкоголь* помірно. Не напивайтеся до стану сп'яніння. Це може негативно вплинути на вашу репутацію. Якщо ви не п'єте алкоголь, не відчувайте себе зобов'язаним це робити.

Пунктуальність є важливою якістю для юриста. Приходьте на зустрічі та заходи вчасно. Якщо ви запізнюєтеся, обов'язково повідомте про це та вибачтеся.

Юрист повинен зберігати *конфіденційність* інформації, отриманої від клієнтів та колег. Не обговорюйте конфіденційні питання в громадських місцях або по телефону.

5. Зовнішній вигляд (одяг, зачіска, парфуми, прикраси, хода та осанка), атрибути і символіка.

В одязі слід дотримуватися *ділового стилю*, який має наступні особливості:

Класичний костюм: Темні кольори (чорний, темно-синій, сірий) є переважними. Костюм повинен бути добре пошитий, з якісної тканини, ідеально сидіти по фігурі.

Сорочка: Біла або світло-блакитна сорочка є класичним варіантом. Вона повинна бути бездоганно випрасувана.

Краватка: Краватка повинна гармоніювати з костюмом і сорочкою. Уникайте яскравих кольорів і надмірних візерунків.

Взуття: Класичні шкіряні туфлі темного кольору. Вони повинні бути чистими і відполірованими.

Для жінок: Класичний костюм або сукня-футляр, блузка, туфлі-човники на невеликому каблучі.

Одяг завжди повинен бути чистим, випрасуваним і бездоганим. Взуття повинно бути чистим і відполірованим.

Одяг повинен відповідати типу заходу (судове засідання, ділова зустріч, конференція). В деяких випадках, наприклад в судах, може існувати окремий дрес-код, такий як мантия.

Волосся повинно бути чистим і акуратно укладеним. Довге волосся слід зібрати в пучок або хвіст. Уникайте яскравих кольорів волосся і складних зачісок. *Зачіска* повинна бути стриманою і не відволікати увагу.

Парфуми: Використовуйте легкі, ненав'язливі аромати. Уникайте сильних, різких парфумів. Пам'ятайте, що парфуми повинні бути ледь відчутними. Парфум має доповнювати діловий образ, а не перекривати його.

Прикраси повинні бути мінімальними і не привертати надмірної уваги. Допускаються класичні годинники, обручки, невеликі сережки. Уникайте яскравих, масивних прикрас. Прикраси мають підкреслювати діловий стиль, а не виділятися з нього.

Хода повинна бути впевненою і гідною. Тримайте спину прямо і не сутультеся. Осанка повинна демонструвати професіоналізм і впевненість у собі.

Атрибути і символіка:

Візитна картка повинна бути якісною і містити всю необхідну контактну інформацію. Вона є важливим інструментом для встановлення ділових контактів.

Портфель повинен бути якісним і містити необхідні документи та матеріали. Він повинен відповідати діловому стилю.

Ручка, якою користується юрист, повинна бути якісною і презентабельною.

Використання *офіційної символіки*, такої як герб та прапор, має бути з повагою та дотриманням встановлених правил. Наприклад, під час судових засідань, використання символіки підкреслює офіційність та серйозність процесу.

6. Невербальна комунікація в професійній діяльності юриста

Невербальна комунікація – це мова тіла, жести, міміка, тон голосу, зоровий контакт та особистий простір. Дослідження показують, що до 93% інформації людина отримує саме через невербальні сигнали. Для юриста це означає, що:

- впевнена невербаліка підсилює довіру до фахівця;
- помилки в поведінці (наприклад, уникнення зорового контакту) можуть викликати сумніви у професійності.

Приклад із практики: Адвокат, який під час судового засідання тримає руки у кишенях, може сприйматися суддею як недостатньо відкритий або невпевнений у своїх аргументах.

Основні елементи невербальної комунікації:

1. Мова тіла:

Поза: Впевнений юрист тримає спину прямо, плечі розпрямлені. Сутулість може свідчити про нерішучість.

Жести: Відкриті долоні демонструють чесність. Захрещені руки можуть означати захист або несхвалення.

Контакт очима: Тривалість 60-70% часу розмови – оптимальна. Надто пильний погляд – тиск, уникнення – непевність.

Практична порада: Під час переговорів з клієнтом слід трохи нахилитися вперед – це сигналізує про зацікавленість.

2. Тон голосу та темп мовлення:

Голос: Спокійний, але не монотонний. Висота голосу в кінці речення вказує на питання, низька – на твердість.

Паузи: Використовуйте для наголошення ключових думок.

Приклад: Фраза «Ця умова є критичною» з паузою перед останнім словом звучить переконливіше.

3. Особистий простір:

Ділова зона: 1,2–1,5 метри – комфортна відстань для спілкування.

Порушення меж: Наближення менше ніж на метр може викликати дискомфорт (особливо в міжкультурному спілкуванні).

4. Міміка:

Посмішка: Демонструє доброзичливість, але не повинна бути натягнутою.

Наморщення лоба: Може свідчити про несхвалення або сумніви.

Важливо: Контролюйте міміку під час слухання опонента – кивання головою показує, що ви уважні.

Типові помилки невербальної комунікації та як їх уникнути:

<i>Помилка</i>	<i>Наслідки</i>	<i>Виправлення</i>
Блукаючий погляд	Втрата довіри	Дивитися на перенісся або в очі
Надто швидка мова	Важко зрозуміти аргументи	Зменшити темп, робити паузи
Закриті пози	Сприймається як відстороненість	Тримати руки на столі, долоні вгору

Вправи для розвитку невербальних навичок:

1. Дзеркальна техніка: Спробуйте незначно відображати жести співрозмовника (це підсилює взаєморозуміння).

2. Запис на відео: Запишіть свій виступ і проаналізуйте мову тіла.

3. Контроль голосу: Читайте текст з різною інтонацією, щоб знайти оптимальний варіант.

Невербальна комунікація в суді: Тримайте руки на столі – це символ відкритості. Уникайте різких жестів (наприклад, вказівки пальцем).

Невербальна комунікація з клієнтами: При першій зустрічі дотримуйтесь нейтральної міміки, щоб не нав'язувати емоції.

Висновки

Культура мови є фундаментом професійної діяльності юриста. Вона включає грамотність, стилістичну майстерність, риторичні навички та етичне спілкування. Бездоганне володіння мовою, термінологією та вміння адаптувати стиль до ситуації є критично важливими для ефективної комунікації та формування позитивного іміджу.

Діловий етикет охоплює всі аспекти професійної взаємодії: від знайомства, привітань і прощань до поведінки за столом та вручення подарунків. Дотримання цих норм демонструє повагу до колег, клієнтів та партнерів, сприяє встановленню довіри та ефективній співпраці.

Зовнішній вигляд відіграє ключову роль у створенні професійного образу. Діловий стиль одягу, акуратність, стриманість у використанні парфумів і прикрас, а також впевнена хода й осанка підкреслюють компетентність і серйозність юриста.

Невербальна комунікація є потужним інструментом у професійній діяльності. Мова тіла, тон голосу, міміка та контроль особистого простору можуть або підсилити довіру до фахівця, або підірвати його авторитет. Усвідомлене використання невербальних сигналів допомагає ефективно вести переговори, виступи в суді та спілкування з клієнтами.

Конфіденційність, пунктуальність і вміння поводитися в різних ситуаціях (наприклад, під час прийому гостей або у громадських місцях) є невід'ємними

частинами професійної етики юриста. Вони сприяють збереженню репутації та довіри до фахівця.

Культура мови та діловий етикет – це не просто формальні правила, а важливі інструменти, які допомагають юристу досягати професійних цілей, будувати довірливі стосунки з клієнтами та колегами та підтримувати високий стандарт професійної діяльності. Володіння цими навичками робить юриста не лише компетентним фахівцем, але й харизматичним лідером, здатним ефективно впливати на оточення.

? Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття «культура мови юриста» та його основні складові.
2. Охарактеризуйте особливості офіційно-ділового стилю мовлення.
3. Які невербальні сигнали є найбільш інформативними під час професійної комунікації?
4. Опишіть основні правила ділового етикету при знайомстві та спілкуванні.
5. Які вимоги висуваються до зовнішнього вигляду юриста?
6. Розкрийте значення невербальної комунікації в професійній діяльності юриста.
7. Які комунікативні помилки є неприпустимими для професійного юриста?
8. Опишіть правила поведінки під час ділових зустрічей та переговорів.
9. Як впливає культура мови на професійну репутацію юриста?
10. Назвіть основні принципи етичної комунікації в юридичній практиці.

Тести для самоконтролю:

1. *Що є основою культури мови юриста?*
 - а) лише знання юридичної термінології;
 - б) комплексне вміння, що включає грамотність, стилістичну майстерність, риторичні навички та етичне спілкування;
 - в) вміння говорити голосно та переконливо;
 - г) знання іноземних мов.
2. *Скільки відсотків інформації передається через невербальні сигнали?*
 - а) 50%;
 - б) 70%;
 - в) 93%;
 - г) 30%.
3. *Який стиль характеризується чіткістю, лаконічністю та нейтральністю?*
 - а) розмовний стиль;
 - б) художній стиль;
 - в) офіційно-діловий стиль;
 - г) публіцистичний стиль.
4. *Яка оптимальна тривалість зорового контакту під час розмови?*
 - а) 20-30% часу розмови;
 - б) 40-50% часу розмови;
 - в) 60-70% часу розмови;

г) 90-100% часу розмови.

5. *Що є неприпустимим у професійній комунікації юриста?*

а) використання професійної термінології;

б) чітке формулювання думок;

в) грубість та нецензурна лексика;

г) аргументація власної позиції.

6. *Яких кольорів переважно дотримуються в діловому одязі юриста?*

а) яскраві, контрастні кольори;

б) пастельні тони;

в) темні кольори (чорний, темно-синій, сірий);

г) будь-які кольори на власний смак.

7. *Що символізує відкриті долоні під час спілкування?*

а) агресію;

б) втому;

в) чесність;

г) байдужість;

8. *Яка комфортна відстань для ділового спілкування?*

а) 0,5-1 метр;

б) 1,2-1,5 метри;

в) 2-3 метри;

г) менше 0,5 метра.

9. *Що є важливим при використанні парфумів у діловому середовищі?*

а) яскравий, помітний аромат;

б) сильний, інтенсивний запах;

в) легкі, ненав'язливі аромати;

г) відсутність будь-яких парфумів.

10. *Яких правил слід дотримуватися під час ділової телефонної розмови?*

а) говорити голосно та емоційно;

б) перебивати співрозмовника;

в) бути лаконічним, чітким, уважним;

г) розповідати багато особистих історій.

Практичні завдання:

1. Складіть таблицю з основними вимогами до культури усного та письмового мовлення юриста, наведіть приклади типових мовних помилок та правильних варіантів їх виправлення.

2. Підготуйте аналіз фрагменту судового виступу або юридичного документа, визначивши в ньому мовні недоліки та запропонувавши варіанти покращення відповідно до норм ділового мовлення.

3. Створіть пам'ятку для юриста щодо основних правил етикету ділового спілкування (звертання, ведення переговорів, поведінка в суді, електронне листування тощо).

4. Розіграйте діалог між адвокатом і клієнтом, використовуючи правильні мовні конструкції та норми професійного етикету. Запишіть або письмово оформіть цей діалог у формі стенограми.

5. Запропонуйте варіанти відповідей юриста в офіційному та неофіційному спілкуванні, враховуючи ситуації конфлікту, формальних переговорів та дружньої ділової бесіди.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Стилi мовлення в юридичній практиці: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний.

2. Невербальна комунікація юриста: як мова тіла впливає на довіру клієнтів?

3. Етикет електронного листування: правила листування з клієнтами та колегами.

4. Особливості ділового одягу юриста: традиції та сучасні тренди.

5. Психологічні аспекти спілкування з клієнтом: як встановити контакт?

6. Помилки в юридичних документах: наслідки та способи уникнення.

7. Міжкультурна комунікація в юридичній практиці: як уникнути недорозумінь?

8. Етика конфліктних ситуацій: як юрист має поводитися з агресивним опонентом?

9. Публічні виступи юриста: техніки переконання аудиторії.

10. Сучасні виклики ділового етикету: відстань, гібридні переговори, соцмережі.

Ситуативні задачі:

1. Юрист фірми підготував договір про надання послуг, але клієнт виявив у тексті помилку: замість «Замовник зобов'язаний сплатити 10 000 грн до 15.06.2024» було написано «Замовник має право сплатити 10 000 грн до 15.06.2024». Через це виник конфлікт – клієнт відмовився виконувати умови, посилаючись на неправильне формулювання.

Оцініть наслідки помилки з юридичної точки зору. Запропонуйте шляхи вирішення конфлікту (переговори, виправлення документу тощо). Визначте, які правила мовної культури були порушені.

2. Молодий юрист прийшов на міжнародну конференцію. Під час знайомства з іноземним колегою він: не подав руку першим (чекав, поки іноземець ініціює рукостискання); представився лише ім'ям, без прізвища та посади; не пам'ятав імені співрозмовника і звертався до нього «шановний колего». Іноземний юрист виглядав незадоволеним і швидко припинив розмову.

Проаналізуйте помилки в діловому етикеті. Запропонуйте правильний алгоритм знайомства у міжкультурному середовищі.

3. Юрист надіслав клієнту електронний лист із відповіддю на запитання. Текст містив фрази: «Це очевидно, ви неправильно зрозуміли закон»; «Якщо ви не згодні, можете знайти іншого юриста». Клієнт образився і вимагає вибачень, погрожуючи публічною скаргою.

Визначте, які норми етичної комунікації були порушені. Запропонуйте стратегію вирішення конфлікту.

4. Адвокат прийшов у суд у яскравому піджаку, джинсах і кросівках. Суддя зробив зауваження щодо його зовнішнього вигляду, а клієнт почав сумніватися в його професійності.

Поясніть, чому дрес-код юриста важливий у суді. Складіть список елементів ділового гардероба для чоловіків та жінок у судовій практиці. Обґрунтуйте, як зовнішність впливає на довіру клієнтів.

5. Юрист під час переговорів із клієнтом: сидів із схрещеними руками, рідко дивився у вічі, постукував пальцями по столу. Клієнт після зустрічі сказав, що не відчував довіри до фахівця.

Визначте, які невербальні сигнали викликали негативне враження. Покажіть правильну мову тіла (відкриті пози, зоровий контакт, спокійні жести).

Тема № 6. Конфлікти в праві та роль юристів у їх вирішенні

Мета: формування системних знань про сутність, види та шляхи вирішення юридичних конфліктів, розуміння ролі юристів у їх розв'язанні, а також розвиток практичних навичок аналізу, управління та врегулювання різних типів конфліктів.

План:

1. Конфлікт як соціальне явище: поняття, види, основні параметри, стадії.
2. Поняття і види юридичного конфлікту. Суб'єкти та учасники юридичного конфлікту.
3. Причини виникнення та стадії розвитку юридичного конфлікту.
4. Стили вирішення конфлікту.
5. Юридичні засоби розв'язання конфлікту.
6. Інші конфлікти у правовому житті: конфлікт як правова колізія, конфлікт інтересів, моральний конфлікт.

Перелік ключових термінів і понять: конфлікт, юридичний конфлікт, конфліктна ситуація, динаміка конфлікту, конфліктна взаємодія, ескалація конфлікту, деескалація конфлікту, суб'єкти конфлікту, учасники конфлікту, стадії конфлікту, типи конфліктів, компроміс, конкуренція, ухилення, пристосування, співробітництво, медіація, арбітраж, судове врегулювання, колізія правових норм, конфлікт інтересів, цінності, правосвідомість, моральний конфлікт, професійна етика юриста.

1. Конфлікт як соціальне явище: поняття, види, основні параметри, стадії

Конфлікт (від лат. «conflictus» – зіткнення) – це соціальне явище, яке характеризується протиборством сторін з метою реалізації власних інтересів за умов протидії з боку опонента.

Основні ознаки конфлікту:

- наявність щонайменше двох сторін (опонентів);
- наявність протиріччя (розбіжності в інтересах, цінностях, цілях);
- активне протистояння опонентів (протидія);
- психологічна напруженість;
- негативні емоції стосовно протилежної сторони.

Важливо розуміти, що конфлікт – це не просто розбіжність чи протиріччя, а активна протидія сторін. Протиріччя може існувати тривалий час без переростання у конфлікт, якщо сторони не здійснюють дій, спрямованих на захист своїх інтересів всупереч інтересам іншої сторони.

Класифікація конфліктів здійснюється за різними критеріями:

1. *За сферою прояву:* політичні; економічні; соціальні; юридичні; ідеологічні; сімейні; міжетнічні; міжконфесійні.
2. *За масштабом:* внутрішньоособистісні; міжособистісні; міжгрупові; міжнаціональні; міжнародні.

3. *За наслідками*: конструктивні (функціональні) – сприяють розвитку системи, позитивним змінам; деструктивні (дисфункціональні) – призводять до руйнування системи, негативних наслідків.

4. *За формою прояву*: відкриті – характеризуються явним протистоянням; приховані – маскуються під співробітництво, відсутнє явне протистояння.

5. *За тривалістю*: короткочасні; довготривалі; затяжні.

6. *За суб'єктами*: внутрішньоособистісні; міжособистісні; між особою і групою; міжгрупові.

Для аналізу конфлікту важливо виділити його *основні параметри*:

1. *Предмет конфлікту* – це об'єктивно існуюча або уявна проблема, що є основою конфлікту. Предметом можуть бути матеріальні ресурси, статус, владні повноваження, цінності тощо.

2. *Суб'єкти конфлікту* – індивіди, групи, організації, які безпосередньо протидіють один одному. Суб'єкти мають власні потреби, інтереси, цінності, які вступають у протиріччя з потребами, інтересами, цінностями опонентів.

3. *Об'єкт конфлікту* – конкретний елемент матеріального світу або соціальної реальності, цінність, на які претендують сторони конфлікту.

4. *Мотиви конфлікту* – внутрішні спонукальні сили (потреби, інтереси, цінності), які підштовхують людей до конфлікту.

5. *Позиції конфліктуючих сторін* – це те, що декларують сторони, їх вимоги.

6. *Образ конфліктної ситуації* – відображення предмета конфлікту в свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії.

Кожен конфлікт має свою динаміку розвитку, яка включає такі *стадії*:

1. *Передконфліктна ситуація (латентний період)*: виникнення об'єктивної проблемної ситуації; усвідомлення об'єктивної проблемної ситуації; спроби сторін вирішити проблему неконфліктними методами; зростання психологічної напруженості; виникнення передконфліктної ситуації.

2. *Власне конфлікт (відкрита стадія)*: інцидент (привід) – перша сутичка конфліктантів; ескалація конфлікту – різке загострення протистояння; збалансована протидія – зниження інтенсивності протидії; завершення конфлікту – припинення протидії сторін.

3. *Постконфліктна стадія*: часткова нормалізація відносин; повна нормалізація відносин.

У розвитку конфлікту важливу роль відіграє його *ескалація* (від лат. «scala» – сходи) – поступове нарощування сили впливу на опонента, збільшення кількості проблемних ситуацій і поглиблення психологічної напруженості. Ескалація може призвести до розширення конфлікту, коли початкова проблема обростає новими протиріччями, а до конфлікту долучаються нові учасники.

2. *Поняття і види юридичного конфлікту. Суб'єкти та учасники юридичного конфлікту*

Юридичний конфлікт – це протиборство суб'єктів права з суперечливими правовими інтересами, які виникають у зв'язку зі створенням, реалізацією, застосуванням, зміною або тлумаченням права.

Специфічні ознаки юридичного конфлікту:

- наявність правових ознак (суб'єкти, об'єкт чи підстави виникнення конфлікту пов'язані з правовими відносинами);
- можливість його вирішення правовими засобами;
- наявність юридичних наслідків (рішення суду, адміністративний акт, угода тощо);
- можливість застосування державного примусу при вирішенні конфлікту;
- вирішення конфлікту у визначеній процесуальній формі.

Особливістю юридичного конфлікту є те, що він або спочатку виникає через правові норми, або неправовий конфлікт у своєму розвитку набуває правового характеру. Варто зазначити, що не кожен конфлікт є юридичним, навіть якщо його учасники є суб'єктами права.

Юридичні конфлікти можна *класифікувати* за різними критеріями:

1. *За галузями права:* конституційно-правові; цивільно-правові; кримінально-правові; адміністративно-правові; трудові; сімейні; господарські; міжнародні тощо.

2. *За сферою прояву:* правотворчі – пов'язані з процесом створення норм права; правозастосовні – виникають у процесі реалізації правових норм; інтерпретаційні – пов'язані з різним тлумаченням правових норм.

3. *За характером інтересів:* криміногенні – пов'язані з кримінальними правопорушеннями; правові спори – пов'язані з розбіжностями в розумінні права; делікти – пов'язані з порушенням правових норм.

4. *За ступенем інтенсивності:* конфлікти низької інтенсивності (спори); конфлікти середньої інтенсивності (правопорушення); конфлікти високої інтенсивності (кримінальні правопорушення).

5. *За функціями:* конструктивні (сприяють розвитку правової системи); деструктивні (перешкоджають розвитку правової системи).

6. *За суб'єктами:* міжособові (між громадянами); між особою та державними органами; між юридичними особами; між державними органами; міждержавні.

У юридичному конфлікті важливо розрізняти суб'єктів та учасників:

Суб'єкти юридичного конфлікту – це безпосередні учасники конфлікту, тобто сторони (опоненти), які здійснюють активні дії один проти одного. Це можуть бути: фізичні особи; юридичні особи; органи державної влади та місцевого самоврядування; держави (у міжнародних конфліктах).

Учасники юридичного конфлікту – це всі особи, які беруть участь у конфлікті, включаючи як суб'єктів, так і інших осіб, які впливають на хід конфлікту: підбурювачі – особи, які підштовхують сторони до конфлікту; посібники – особи, які допомагають учасникам конфлікту; організатори – особи,

які планують конфлікт і керують його розвитком; посередники – нейтральні особи, які сприяють вирішенню конфлікту; судді, арбітри – особи, які виносять рішення щодо предмета конфлікту; свідки, експерти – особи, які надають інформацію щодо конфлікту.

У правовій сфері статус суб'єктів та учасників юридичного конфлікту може бути формалізований. Так, наприклад, у судовому процесі сторонами конфлікту є позивач і відповідач, а іншими учасниками – треті особи, експерти, свідки, судді, прокурори, адвокати тощо.

3. Причини виникнення та стадії розвитку юридичного конфлікту

Причини виникнення юридичних конфліктів можна поділити на кілька груп:

1. Соціальні причини: соціальне розшарування суспільства; етнічні та релігійні протиріччя; ціннісні відмінності різних соціальних груп; економічна нестабільність; низький рівень політичної та правової культури.

2. Правові причини: недосконалість законодавства (прогалини, колізії); неефективність правозастосовної діяльності; низький рівень правосвідомості громадян; правовий нігілізм; зловживання правом; порушення принципів справедливості та рівності перед законом.

3. Організаційно-управлінські причини: невідповідність структури організації характеру її діяльності; нечіткий розподіл прав та обов'язків; обмеженість ресурсів; неефективна система контролю.

4. Психологічні причини: особистісні особливості суб'єктів конфлікту; різні ціннісні орієнтації; несумісність характерів; низька конфліктостійкість; надмірна агресивність; порушення етичних норм спілкування.

5. Інформаційні причини: неповнота або недостовірність інформації; спотворення інформації; дезінформація; чутки, плітки.

Юридичний конфлікт, як і будь-який соціальний конфлікт, має свою *динаміку розвитку*, проте з певними особливостями:

1. Передконфліктна (латентна) стадія:

- виникнення об'єктивної проблемної ситуації – формування правового протиріччя, порушення права, зіткнення інтересів;
- усвідомлення ситуації як конфліктної – розуміння сторонами, що їх права порушені або інтереси зачеплені;
- спроби вирішити ситуацію неконфліктними методами – переговори, консультації, претензії;
- підготовка до конфліктної взаємодії – збір доказів, пошук юридичної допомоги, консультації з фахівцями.

2. Відкрита стадія (власне конфлікт):

- інцидент – конкретна подія, що запускає відкрите протистояння: подання позову, скарги, заяви про злочин, пред'явлення претензії;
- ескалація – збільшення інтенсивності протистояння, залучення нових учасників, розширення предмета конфлікту;

- кульмінація – найбільш гостра фаза протистояння, наприклад, судове засідання;

- деескалація – зниження напруженості в конфлікті, пошук компромісів, медіація, примирення.

3. Завершення конфлікту:

- прийняття юридично значущого рішення – судове рішення, мирова угода, адміністративний акт;

- виконання рішення – процес, у ході якого реалізуються прийняті рішення.

4. Постконфліктна стадія:

- контроль за виконанням прийнятих рішень;

- аналіз підсумків конфлікту;

- нормалізація відносин між сторонами.

Особливості стадій юридичного конфлікту полягають у тому, що вони часто бувають формалізованими і регламентованими правовими нормами (процесуальним законодавством). Так, наприклад, у судовому процесі чітко визначені етапи подання позову, досудового врегулювання, попереднього судового засідання, судового розгляду, прийняття рішення, оскарження, виконання рішення.

4. Стилi вирішення конфлікту

Існує кілька основних стилів поведінки в конфліктних ситуаціях, які можуть застосовуватися як сторонами конфлікту, так і юристами, які представляють їх інтереси:

1. Конкуренція (суперництво) – прагнення задовольнити власні інтереси на шкоду інтересам іншої сторони. При використанні цього стилю людина діє активно і йде до вирішення конфлікту своїм шляхом, не зацікавлена у співпраці з іншими, здатна на вольові рішення.

Переваги: швидке вирішення конфлікту в критичних ситуаціях, можливість отримати бажаний результат.

Недоліки: загострення відносин, ризик ескалації конфлікту, підвищення емоційної напруженості, погіршення взаємин.

Ситуації застосування: коли результат конфлікту є надзвичайно важливим; коли немає іншого виходу; коли необхідно швидко прийняти рішення в умовах дефіциту часу; коли ви маєте явну перевагу у владних повноваженнях.

Приклад: наполягання на повному задоволенні позовних вимог без компромісів, відмова від мирової угоди.

2. Пристосування (поступливість) – принесення в жертву власних інтересів заради інтересів іншої сторони. При використанні цього стилю людина діє разом з іншою стороною, але не намагається відстоювати свої інтереси.

Переваги: збереження відносин, зниження напруженості.

Недоліки: відмова від власних інтересів, накопичення невдоволення.

Ситуації застосування: коли результат не дуже важливий; коли важливіше зберегти відносини; коли ви розумієте, що праві інші; коли ви розумієте, що у вас мало шансів на успіх.

Приклад: згода на мінімальну компенсацію в цивільній справі заради швидшого вирішення спору.

3. *Ухилення (уникнення)* – відсутність прагнення як до кооперації, так і до досягнення власних цілей. При використанні цього стилю людина не відстоює свої права, не співпрацює з іншими для вирішення проблеми, а уникає вирішення конфлікту.

Переваги: економія сил і ресурсів, можливість виграти час.

Недоліки: проблема залишається невирішеною, накопичення напруженості, втрата впливу та авторитету.

Ситуації застосування: коли проблема не дуже важлива; коли ви не можете чи не хочете вирішувати її на свою користь; коли необхідно виграти час; коли ситуація складна і її вирішення вимагає значних ресурсів.

Приклад: відмова від подання позову при незначному порушенні права, відкладення врегулювання конфлікту.

4. *Компроміс* – часткове задоволення інтересів обох сторін. При використанні цього стилю людина жертвує частиною своїх інтересів, щоб задовольнити їх частково, і інша сторона робить те ж саме.

Переваги: швидке вирішення конфлікту, часткове задоволення інтересів обох сторін, збереження відносин.

Недоліки: неповне вирішення проблеми, тимчасовість рішення, ризик відновлення конфлікту.

Ситуації застосування: коли цілі важливі, але не варті великих зусиль; коли обидві сторони мають однакову владу; коли необхідне тимчасове рішення в складній ситуації; коли інші підходи виявилися неефективними.

Приклад: укладення мирової угоди, за якою позивач отримує частину своїх вимог.

5. *Співробітництво* – прагнення повністю задовольнити інтереси обох сторін. При використанні цього стилю людина активно бере участь у вирішенні конфлікту і відстоює свої інтереси, але намагається при цьому співпрацювати з іншими.

Переваги: повне вирішення проблеми, задоволення інтересів обох сторін, зміцнення відносин.

Недоліки: вимагає часу, зусиль і ресурсів, вимагає навичок комунікації та довіри.

Ситуації застосування: коли вирішення проблеми дуже важливе для обох сторін; коли у вас тісні, тривалі відносини; коли є час і ресурси для вирішення проблеми; коли учасники здатні обговорювати свої інтереси і вислуховувати один одного.

Приклад: розробка взаємовигідного договору, який враховує інтереси всіх сторін.

Вибір стилю вирішення конфлікту залежить від різних чинників:

1. *Важливість проблеми.* Якщо проблема має високу важливість, доцільними є співробітництво або конкуренція. При низькій важливості можна використовувати ухилення або пристосування.

2. *Важливість відносин.* При важливості відносин доцільними є співробітництво або компроміс. При неважливості відносин можна обрати конкуренцію.

3. *Наявність ресурсів.* Для співробітництва потрібні значні ресурси (час, енергія, фінанси), компроміс вимагає менше ресурсів, а ухилення – мінімум ресурсів.

4. *Співвідношення сил.* При рівності сил доцільним є компроміс або співробітництво. При значній перевазі однієї сторони можлива конкуренція або пристосування.

5. *Характер конфлікту.* При конструктивному конфлікті ефективним є співробітництво. При деструктивному конфлікті може бути доцільним ухилення.

Юристам, які працюють з конфліктами, важливо володіти різними стилями і вміти гнучко їх застосовувати залежно від ситуації. Важливо також розуміти, що в різних правових культурах можуть переважати різні стилі вирішення конфліктів. Наприклад, у країнах з англосаксонською правовою системою часто практикується змагальний стиль (конкуренція), тоді як у країнах Сходу більше цінується компроміс та гармонія.

5. *Юридичні засоби розв'язання конфлікту*

Юридичні засоби розв'язання конфліктів – це методи та процедури врегулювання конфліктів, які здійснюються відповідно до правових норм і мають юридичні наслідки.

Судовий розгляд – традиційний спосіб вирішення правових конфліктів, що характеризується такими особливостями: формалізована процедура; обов'язковість рішення для сторін; реалізація принципу змагальності; можливість примусового виконання рішення; тривалість процесу розгляду; високі судові витрати.

Основні елементи судового розгляду як засобу вирішення конфлікту: підготовка справи до судового розгляду; безпосередній розгляд справи по суті; прийняття судового рішення; оскарження рішення (за необхідності); виконання судового рішення.

Досудові (позасудові) засоби:

1. *Переговори* – це спосіб вирішення конфлікту безпосередньо сторонами (чи їх представниками) без участі третіх осіб. Переговори можуть бути неформальними (не регламентованими) або формалізованими (з дотриманням певних процедур).

Переваги: збереження контролю сторін над процесом і результатом, економія часу і ресурсів, конфіденційність, збереження відносин.

Недоліки: можливий дисбаланс сил між сторонами, відсутність гарантій досягнення згоди.

Юридичне закріплення: досягнуті домовленості можуть оформлюватися договорами, угодами, протоколами.

2. *Претензійний порядок* – досудове врегулювання спору, яке полягає у спрямуванні стороною, права якої порушені, претензії (вимоги) іншій стороні та розгляді її останньою у встановлений термін.

Переваги: можливість швидкого вирішення конфлікту, економія ресурсів, можливість уточнення вимог.

Недоліки: можливе ігнорування претензії, затягування розгляду.

Юридичне закріплення: для деяких категорій спорів претензійний порядок є обов'язковим (наприклад, для господарських спорів).

3. *Медіація* – процес, у якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сторонам конфлікту досягти добровільної угоди щодо спірних питань. Медіатор не приймає рішення, а лише сприяє комунікації та пошуку взаємовигідного рішення.

Переваги: добровільність, конфіденційність, гнучкість, орієнтація на інтереси сторін, збереження відносин, ефективність.

Недоліки: відсутність гарантій вирішення конфлікту, можливість затягування процесу, складність у визначенні процедури.

Юридичне закріплення: Закон України «Про медіацію», підписання медіаційної угоди.

4. *Примирення* – процедура, в якій третя особа (примиритель) сприяє сторонам у досягненні компромісу. На відміну від медіатора, примиритель може пропонувати варіанти вирішення спору.

Переваги: більш активна роль третьої сторони, можливість отримання конкретних пропозицій щодо вирішення конфлікту.

Недоліки: менша увага до інтересів сторін, можливе нав'язування рішення.

Юридичне закріплення: може бути передбачено галузевим законодавством.

5. *Третейський розгляд* – це недержавний засіб вирішення спорів, який здійснюється третейським судом – особою (або колегією), обраною за угодою сторін або в порядку, встановленому законом.

Переваги: швидкість, конфіденційність, гнучкість, спеціалізація арбітрів, можливість обрання міжнародного арбітражу, остаточність рішення.

Недоліки: обмежена примусова сила, вартість, складність оскарження, не підходить для всіх спорів, ризик упередженості арбітрів.

Юридичне закріплення: Цивільно-процесуальний кодекс України, Закон України «Про третейські суди», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Адміністративний порядок розв'язання конфліктів – вирішення конфлікту вищим органом або посадовою особою. Характеристики адміністративного порядку: ієрархічність; обов'язковість рішення; можливість подальшого оскарження в судовому порядку.

Омбудсмен – спеціальний інститут захисту прав громадян від порушень з боку органів публічної влади. Характеристики інституту омбудсмена: незалежність; доступність; безкоштовність; рекомендаційний характер рішень.

Критерії вибору оптимального засобу розв'язання конфлікту: характер конфлікту та спірних правовідносин; рівень ескалації конфлікту; важливість збереження відносин між сторонами; необхідність забезпечення конфіденційності; вартість та тривалість процедури; необхідність примусового виконання рішення; баланс інтересів сторін.

Превентивні юридичні засоби:

1. *Правове регулювання* – створення чітких і однозначних правових норм.
2. *Договірне регулювання* – включення до договорів положень про порядок вирішення потенційних спорів.

3. *Тлумачення норм права* – забезпечення єдності розуміння правових норм.

4. *Юридичне прогнозування* – передбачення можливих конфліктів і розробка засобів їх попередження.

Роль юристів у виборі і застосуванні засобів розв'язання конфліктів: аналіз конфліктної ситуації та визначення її правової природи; визначення оптимального засобу розв'язання конфлікту; представництво інтересів сторін у процесі розв'язання конфлікту; забезпечення дотримання процедурних вимог; консультування щодо юридичних наслідків прийнятих рішень; підготовка відповідних юридичних документів; контроль за виконанням прийнятих рішень.

6. *Інші конфлікти у правовому житті: конфлікт як правова колізія, конфлікт інтересів, моральний конфлікт*

Окрім традиційних правових конфліктів між суб'єктами правовідносин, у правовому житті існують інші види конфліктів, які потребують спеціальних підходів до їх аналізу та вирішення.

Правова колізія – це суперечність або розбіжність між правовими актами, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини.

Види правових колізій:

За юридичною силою нормативно-правових актів: колізії між нормами різної юридичної сили (наприклад, між законом і підзаконним актом); колізії між нормами однакової юридичної сили (наприклад, між двома законами).

За часом прийняття нормативно-правових актів: колізії між раніше і пізніше прийнятими актами.

За змістом правового регулювання: колізії між загальними і спеціальними нормами; колізії між нормами, що стосуються одного предмету регулювання, але походять з різних галузей права.

За територіальною ознакою: колізії між нормами різного територіального рівня (наприклад, між загальнодержавними і місцевими актами).

Способи вирішення правових колізій:

1. *Застосування колізійних правил:* правило вищої юридичної сили (застосовується акт вищої юридичної сили); правило *lex posterior derogat legi priori* (пізніше прийнятий акт скасовує дію раніше прийнятого); правило *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон скасовує дію загального);

правило пріоритету компетенції (застосовується акт органу, який має спеціальні повноваження з даного питання).

2. *Нормотворчий спосіб*: систематизація законодавства; усунення колізій шляхом внесення змін до законодавства; прийняття нових нормативно-правових актів.

3. *Тлумачення норм права*: офіційне тлумачення; казуальне тлумачення.

4. *Судовий спосіб*: вирішення колізій шляхом судової практики; висновки Верховного Суду; рішення Конституційного Суду.

Значення вирішення правових колізій: забезпечення єдності правового регулювання; підвищення ефективності правозастосовної діяльності; усунення правової невизначеності; підвищення рівня правової безпеки громадян.

Конфлікт інтересів – ситуація, за якої особиста заінтересованість (пряма чи опосередкована) особи впливає або може вплинути на належне виконання нею службових чи представницьких повноважень та в якій існує можливість виникнення суперечності між приватним інтересом особи та суспільними інтересами.

Види конфлікту інтересів:

За характером інтересів: потенційний (наявність у особи приватного інтересу, який може вплинути на об'єктивність прийняття рішення); реальний (суперечність між приватним інтересом і службовими повноваженнями, що впливає на об'єктивність прийняття рішення).

За сферою виникнення: у публічно-правовій сфері (державна служба, місцеве самоврядування); у приватно-правовій сфері (корпоративні відносини, адвокатська діяльність).

За суб'єктами: індивідуальний (стосується однієї особи); колективний (стосується групи осіб).

Правове регулювання конфлікту інтересів: Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про державну службу»; Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; Закон України «Про судоустрій і статус суддів»; Правила адвокатської етики; корпоративні етичні кодекси.

Механізми запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: декларування інтересів; розкриття інформації про потенційний конфлікт інтересів; самовідвід (відсторонення від участі у прийнятті рішень); зовнішній контроль за прийняттям рішень; передача управління приватними інтересами в «сліпий траст»; обмеження щодо сумісництва та суміщення.

Відповідальність за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

- дисциплінарна;
- адміністративна;
- цивільно-правова;
- кримінальна.

Роль юристів у запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів: консультування з питань виявлення та запобігання конфлікту інтересів; розробка внутрішніх процедур запобігання конфлікту інтересів; проведення тренінгів з

питань врегулювання конфлікту інтересів; участь у розгляді випадків конфлікту інтересів.

Моральний конфлікт у правовій сфері – це суперечність між правовими нормами та моральними цінностями, яка виникає в процесі правотворчості, правозастосування або тлумачення права.

Види моральних конфліктів у правовій сфері:

За рівнем виникнення: індивідуальний (внутрішній конфлікт у свідомості правозастосувача); суспільний (конфлікт між правовими нормами і суспільною мораллю).

За сферою виникнення: у правотворчості (прийняття законів, що суперечать моральним нормам); у правозастосуванні (морально неприйнятні наслідки застосування правових норм); у тлумаченні права (моральна оцінка різних варіантів тлумачення).

Приклади моральних конфліктів у правовій сфері: проблеми евтаназії (конфлікт між правом на життя і правом на гідну смерть); проблеми допустимості абортів (конфлікт між правом жінки на репродуктивний вибір і правом на життя ненародженої дитини); проблеми сурогатного материнства (конфлікт між договірними зобов'язаннями і моральними аспектами материнства); проблеми смертної кари (конфлікт між справедливістю покарання і цінністю людського життя); проблеми біоетики (конфлікт між науковим прогресом і моральними обмеженнями).

Способи вирішення моральних конфліктів у правовій сфері:

1. *На рівні правотворчості:* врахування моральних цінностей суспільства при розробці законодавства; проведення етичної експертизи законопроектів; широке громадське обговорення морально чутливих законопроектів.

2. *На рівні правозастосування:* застосування принципу пропорційності; врахування конкретних обставин справи; застосування дискреційних повноважень з урахуванням моральних аспектів.

3. *На рівні тлумачення права:* телеологічне (цільове) тлумачення; системне тлумачення з урахуванням загальних принципів права; еволютивне тлумачення з урахуванням суспільної моралі.

Роль юристів у вирішенні моральних конфліктів: розробка етичних кодексів професійної діяльності; врахування моральних аспектів при наданні юридичних консультацій; відстоювання справедливості у правозастосовній діяльності; розвиток правової свідомості з урахуванням моральних цінностей.

Взаємозв'язок між різними видами конфліктів у правовому житті: правові колізії часто стають причиною правових конфліктів між суб'єктами; конфлікт інтересів може призвести до порушення норм права і виникнення правового конфлікту; моральні конфлікти впливають на легітимність правових норм та ефективність їх застосування.

Конфлікти в правовому житті мають різноманітну природу і проявляються як у взаємовідносинах між суб'єктами, так і в самій правовій системі.

Правові колізії, конфлікт інтересів та моральні конфлікти вимагають специфічних підходів до їх виявлення, запобігання та врегулювання.

Юристи відіграють ключову роль у роботі з усіма видами конфліктів у правовому житті, забезпечуючи їх вирішення на основі принципів верховенства права, справедливості та ефективності.

Комплексний підхід до розуміння та вирішення різних видів конфліктів у правовому житті сприяє розвитку правової системи та підвищенню довіри суспільства до права.

? Питання для самоконтролю:

1. Що таке юридичний конфлікт та які його основні ознаки?
2. Які існують види юридичних конфліктів за галузями права?
3. Як розрізняються суб'єкти та учасники юридичного конфлікту?
4. Які основні причини виникнення юридичних конфліктів можна виділити?
5. Які стадії розвитку юридичного конфлікту ви знаєте?
6. Що таке конфлікт інтересів та які його основні види?
7. Які основні стилі вирішення конфліктів ви знаєте і коли доцільно їх застосовувати?
8. Які юридичні засоби розв'язання конфліктів існують?
9. Що таке правова колізія та які способи її вирішення?
10. Які особливості моральних конфліктів у правовій сфері та способи їх вирішення?

Тести для самоконтролю:

1. *Юридичний конфлікт – це:*
 - а) будь-яка суперечка між суб'єктами права;
 - б) протиборство суб'єктів права з суперечливими правовими інтересами;
 - в) суперечність між правовими нормами;
 - г) спір між органами державної влади.
2. *Яке з перелічених явищ НЕ належить до ознак юридичного конфлікту?*
 - а) наявність правових ознак;
 - б) наявність суб'єктів з протилежними інтересами;
 - в) можливість вирішення конфлікту правовими засобами;
 - г) обов'язкова участь судового органу.
3. *Суб'єкти юридичного конфлікту – це:*
 - а) всі учасники конфлікту;
 - б) безпосередні сторони конфлікту (опоненти);
 - в) посередники у вирішенні конфлікту;
 - г) свідки конфлікту.
4. *Який із перелічених стилів вирішення конфлікту характеризується прагненням повністю задовольнити інтереси обох сторін?*
 - а) конкуренція;
 - б) компроміс;
 - в) співробітництво;

г) пристосування.

5. Медіація як засіб вирішення конфлікту передбачає:

а) прийняття рішення третьою стороною;

б) участь нейтральної третьої сторони, яка допомагає сторонам досягти домовленості;

в) примусове вирішення конфлікту;

г) одностороннє задоволення вимог однієї зі сторін.

6. Який стиль вирішення конфлікту доцільно застосовувати, коли результат конфлікту є надзвичайно важливим і немає інших способів вирішення?

а) пристосування;

б) ухилення;

в) компроміс;

г) конкуренція.

7. До правових причин виникнення юридичних конфліктів належить:

а) соціальне розшарування суспільства;

б) недосконалість законодавства;

в) особистісні особливості суб'єктів;

г) низький рівень матеріального забезпечення.

8. Правова колізія – це:

а) суперечність між правовими нормами;

б) конфлікт між суб'єктами права;

в) невідповідність дій суб'єкта правовим нормам;

г) неправильне тлумачення норми права.

9. Який із перелічених способів НЕ належить до юридичних засобів розв'язання конфліктів?

а) судовий розгляд;

б) переговори;

в) медіація;

г) силовий примус.

10. Конфлікт інтересів у правовій сфері – це:

а) протиріччя між суб'єктами права;

б) суперечність між приватними і суспільними інтересами особи;

в) конфлікт між законодавчою і виконавчою гілками влади;

г) протиріччя між різними правовими нормами.

✍ Практичні завдання:

1. Проаналізуйте реальний юридичний конфлікт з судової практики за останні 5 років. Визначте його суб'єктів, предмет, причини виникнення, стадії розвитку та способи вирішення. Обґрунтуйте, чи було обрано найбільш ефективний спосіб вирішення конфлікту.

2. Змодельуйте ситуацію конфлікту інтересів у діяльності державного службовця. Запропонуйте правові механізми запобігання та врегулювання такого конфлікту відповідно до чинного законодавства України.

3. Розробіть алгоритм дій юриста при вирішенні юридичного конфлікту між суб'єктами господарювання з використанням медіації як альтернативного способу вирішення спору. Обґрунтуйте переваги та недоліки такого підходу.

4. Знайдіть та проаналізуйте приклад правової колізії в чинному законодавстві України. Запропонуйте шляхи її вирішення з використанням відповідних колізійних правил та обґрунтуйте своє рішення.

5. Проведіть аналіз морального конфлікту в правовій сфері на прикладі конкретної справи (наприклад, щодо евтаназії, сурогатного материнства, трансплантації органів тощо). Визначте основні моральні та правові аргументи сторін конфлікту та запропонуйте шляхи його вирішення.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Конфліктологічна компетентність як важлива складова професійної діяльності юриста.

2. Юридичні конфлікти в конституційному праві: особливості та способи вирішення.

3. Роль юриста-медіатора у вирішенні юридичних конфліктів.

4. Психологічні аспекти юридичних конфліктів та їх вплив на процес вирішення.

5. Сучасні підходи до вирішення юридичних конфліктів: світовий досвід та українські реалії.

6. Правові колізії як джерело юридичних конфліктів та механізми їх усунення.

7. Конфлікт інтересів у діяльності юриста: етичні та правові аспекти.

8. Моральні конфлікти в правовій сфері: філософський та юридичний аналіз.

9. Альтернативні способи вирішення юридичних конфліктів: переваги та недоліки.

10. Роль Конституційного Суду України у вирішенні правових колізій та конфліктів.

Ситуативні задачі:

1. Громадянин Петренко працює на підприємстві «Металургія» за строковим трудовим договором. Договір закінчується через тиждень, але Петренко дізнався, що дружина вагітна. У колективному договорі підприємства зазначено, що строкові трудові договори можуть бути продовжені за згодою сторін. Водночас, новий Закон «Про працю», який набрав чинності минулого місяця, містить норму про обов'язкове продовження строкового трудового договору для осіб, які мають вагітних дружин. Керівництво підприємства відмовляється продовжувати договір, посилаючись на колективний договір та принцип свободи договору.

Яка правова норма має пріоритет у даній ситуації: положення колективного договору чи нового Закону «Про працю»? Які правові механізми може використати юрист для захисту прав Петренка? Чи може юрист запропонувати варіанти медіації для вирішення даного конфлікту? Які аргументи на користь продовження трудового договору може навести юрист

Петренка? Як має діяти юрист підприємства, якщо він розуміє, що позиція керівництва суперечить чинному законодавству?

2. Адвокат Сергієнко тривалий час надавав юридичні послуги ТОВ «Будінвест» з питань земельного права. Через рік після припинення договору про надання правової допомоги до адвоката звернувся громадянин Іваненко з проханням представляти його інтереси в суді у справі проти ТОВ «Будінвест» щодо порушення його прав як власника сусідньої земельної ділянки. Під час роботи з «Будінвест» адвокат отримав внутрішні документи компанії, які могли б суттєво допомогти Іваненку у справі. Адвокат вагається щодо прийняття доручення.

Чи має місце конфлікт інтересів у цьому випадку відповідно до правил адвокатської етики? Яке рішення повинен прийняти адвокат Сергієнко відповідно до професійних стандартів? Чи може адвокат використати інформацію, отриману під час надання послуг «Будінвест», для захисту інтересів Іваненка? Які юридичні та етичні наслідки можуть виникнути для адвоката у випадку прийняття доручення від Іваненка? Як має діяти адвокат, якщо виявить конфлікт інтересів уже під час ведення справи?

3. Гайчук уклав смарт-контракт з компанією «Крипто Трейд» щодо купівлі-продажу NFT (невзаємозамінного токена), що представляє цифрове мистецтво. Після оплати вартості токена в криптовалюті Ethereum, Гайчук не отримав відповідний токен на свій цифровий гаманець. Компанія стверджує, що транзакція була виконана, але через системний збій у блокчейні токен не був переданий. Національне законодавство не має чітких норм щодо регулювання транзакцій з NFT та цифровими активами. Гайчук звернувся до суду, але суддя відмовив у відкритті провадження, вказавши на відсутність предмету спору в правовому полі України.

Які правові інструменти може використати юрист Гайчука для захисту інтересів клієнта за відсутності спеціального законодавства? Які аналогії права можна застосувати у даній справі? Чи може бути застосоване міжнародне право або законодавство інших країн для врегулювання даного спору? Як юрист може обґрунтувати наявність предмету спору в правовому полі України? Яку роль може відіграти юрист у розробці законодавчих ініціатив щодо регулювання цифрових активів на основі даного кейсу?

4. Українська компанія «Агро-Експорт» уклала контракт з польською фірмою «Polish Trade Group» на поставку зернових культур. У контракті не визначено право, яке застосовується до договору, та не вказано механізм вирішення спорів. Після часткового виконання контракту виникли розбіжності щодо якості товару. Польська сторона звернулася до суду у Варшаві, тоді як українська компанія подала позов до господарського суду в Києві. Обидва суди прийняли позови до розгляду, і кожен вважає, що саме його юрисдикція є належною для розгляду даного спору.

Яким чином визначається застосовне право та юрисдикція у міжнародних комерційних спорах за відсутності договірних положень? Які правові механізми може використати юрист для вирішення конфлікту юрисдикцій? Чи можна застосувати положення Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-

продажу товарів у даній ситуації? Які аргументи може навести юрист української компанії на користь розгляду справи в українському суді? Як юрист може запропонувати альтернативні методи вирішення цього спору?

5. Адвокат Мельник захищає клієнта, обвинуваченого у шахрайстві в особливо великих розмірах. Під час конфіденційної розмови клієнт зізнався адвокату, що дійсно вчинив злочин, але планує дати неправдиві показання в суді, стверджуючи свою невинуватість. Крім того, клієнт повідомив, що має намір підкупити свідка для надання хибних свідчень. Адвокат опинився перед дилемою: з одного боку, він зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю і діяти в інтересах клієнта, з іншого – не має права сприяти здійсненню неправосуддя та вчиненню нових злочинів.

Які етичні та правові обов'язки адвоката у ситуації, коли клієнт зізнається у вчиненні злочину? Чи може адвокат відмовитися від захисту клієнта в цій ситуації, і якщо так, то яка процедура? Як має діяти адвокат, дізнавшись про наміри клієнта підкупити свідка? Які межі адвокатської таємниці в даній ситуації? Яку позицію захисту може обрати адвокат, щоб не порушувати професійну етику, але при цьому забезпечити клієнту належний захист?

Тема № 7. Видатні українські юристи. Національні особливості ділового спілкування в закордонних країнах

Мета: формування системних знань про видатних українських юристів та їх внесок у розвиток правової науки й практики України, а також ознайомлення з національними особливостями ділового спілкування в різних країнах світу для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх юристів.

План:

1. Видатні українські юристи.
2. Національні особливості ділового спілкування в країнах Заходу: Італії, ФРН, Іспанії, Великобританії; США та в інших країнах Північної Америки.
3. Національні особливості ділового спілкування в Японії, Китаї, Індії та в інших азійських країнах.
4. Національні особливості ділового спілкування в країнах, де сповідують іслам.
5. Національні особливості ділового спілкування в країнах Латинської Америки, Африки, Океанії, а також в Австралії та Новій Зеландії.

 Перелік ключових термінів і понять: видатні юристи, правова спадщина, національні особливості, ділове спілкування, міжкультурна комунікація, діловий протокол, етикет, невербальна комунікація, міжнародні переговори, етноцентризм, культурний релятивізм, висококонтекстні культури, низькоконтекстні культури, монохронні культури, поліхронні культури, проксемика, такесика, вербальна комунікація, бізнес-етикет, субординація, ієрархія, гендерні особливості.

1. Видатні українські юристи

Вивчення діяльності видатних українських юристів має велике значення для розуміння становлення і розвитку правової системи України, формування правової культури та правосвідомості. Їх внесок у правову науку, законотворчість, правозастосування та юридичну освіту є важливим компонентом національної правової спадщини.

Історичні періоди становлення української правової думки та видатні постаті:

Київська Русь та Галицько-Волинська держава:

Ярослав Мудрий (978-1054) – хоча не був професійним юристом у сучасному розумінні, став основоположником української правової традиції. Його найважливіша правова реформа – створення першого кодифікованого збірника законів «Руська Правда», яка регулювала різні сфери суспільного життя – від кримінального права до цивільних правовідносин.

Козацька доба:

Пилип Орлик (1672-1742) – автор першої української конституції («Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», 1710 р.), яка вважається однією з перших демократичних конституцій у світі. Вона закріплювала

принципи суверенітету, незалежності України, систему виборчого права та розподіл влади.

XIX – початок XX століття:

Богдан Кістяківський (1868-1920) – правознавець, філософ права, соціолог. Розробив концепцію правової держави, обґрунтував ідею соціальної справедливості як основи правового порядку. Автор праць «Соціальні науки та право», «Право як соціальне явище».

Володимир Корецький (1890-1984) – правознавець-міжнародник, суддя Міжнародного суду ООН, академік. Автор понад 200 наукових праць з міжнародного права, зокрема «Загальні принципи права» та «Проблеми справедливості в міжнародному праві».

Олександр Кістяківський (1833-1885) – фахівець у галузі кримінального права, автор праць «Дослідження про смертну кару» та «Елементарний підручник загального кримінального права». Розвивав ідеї гуманізації кримінального права та вдосконалення судової системи.

Михайло Владимирський-Буданов (1838-1916) – правознавець, історик права, викладач Київського університету. Автор «Огляду історії російського права» та інших праць з історії права східнослов'янських народів.

Радянський період:

Василь Тацій (1940-2022) – правознавець, спеціаліст у галузі кримінального права, академік НАН України, президент Національної академії правових наук України. Автор понад 500 наукових праць, у т.ч. «Кримінальне право України: Загальна частина» та «Об'єкт і предмет злочину».

Юрій Шемишченко (1935-2025) – правознавець, фахівець у галузі конституційного права та права навколишнього середовища, академік НАН України. Автор понад 800 наукових праць, зокрема «Правова система України» та «Екологічне право України».

Період незалежності:

Петро Рабінович (1936-2023) – правознавець, фахівець у галузі теорії права та держави, філософії права, прав людини. Автор понад 500 наукових праць, серед яких «Основи загальної теорії права та держави» та «Права людини: соціально-антропологічний вимір».

Михайло Костицький (нар. 1948) – правознавець, фахівець у галузі кримінального права, психології права, суддя Конституційного Суду України у відставці. Автор понад 400 наукових праць, зокрема «Юридична психологія» та «Філософія права».

Михайло Козюбра (1937-2025) – правознавець, фахівець у галузі теорії держави і права, філософії права, суддя Конституційного Суду України у відставці. Автор праць «Принцип верховенства права і правова держава», «Загальна теорія права».

Сергій Головатий (нар. 1954) – правознавець, суддя Конституційного Суду України, фахівець у галузі конституційного права. Один з авторів Конституції України 1996 року. Автор праць «Верховенство права», «Конституційне правосуддя».

Внесок видатних українських юристів у розвиток правової науки і практики:

1. Розвиток правової доктрини:

- формування української школи філософії права (Богдан Кістяківський, Михайло Козюбра);
- розробка концепцій правової держави та верховенства права (Петро Рабінович, Сергій Головатий);
- розвиток теорії прав людини (Петро Рабінович).

2. Кодифікація законодавства:

- участь у розробці Конституції України (Сергій Головатий);
- систематизація галузевого законодавства (Василь Тацій, Юрій Шемшученко).

3. Розвиток юридичної освіти:

- створення академічних шкіл (Василь Тацій, Юрій Шемшученко);
- розробка навчальних програм та підручників (Петро Рабінович, Михайло Костицький).

4. Міжнародно-правова діяльність:

- представництво України в міжнародних правових інституціях (Володимир Корецький);
- розвиток міжнародного співробітництва у правовій сфері.

5. Судова практика:

- утвердження принципів верховенства права та справедливості в судовій діяльності;
- розвиток конституційного правосуддя (Михайло Козюбра, Сергій Головатий).

Значення вивчення діяльності видатних українських юристів:

- формування національної правової ідентичності;
- розуміння історії становлення української правової системи;
- збереження та розвиток правових традицій;
- забезпечення наступності в розвитку правової науки
- виховання правової культури та професійної етики.

2. Національні особливості ділового спілкування в країнах Заходу: Італії, ФРН, Іспанії, Великобританії; США та в інших країнах Північної Америки

Ефективне ділове спілкування в глобалізованому світі вимагає розуміння культурних особливостей бізнес-етикету різних країн. Для юристів, які працюють у міжнародному правовому полі, ці знання є критично важливими.

Концептуальні засади міжкультурної комунікації у діловому спілкуванні:

1. Висококонтекстні та низькоконтекстні культури:

- висококонтекстні культури (Італія, Іспанія) – велике значення мають неписані правила, контекст, невербальна комунікація;
- низькоконтекстні культури (Німеччина, США) – перевага надається прямому висловлюванню, точності, письмовим домовленостям

2. Монохронні та поліхронні культури:

- монохронні культури (Німеччина, Великобританія) – орієнтація на чіткий розклад, пунктуальність, одночасне виконання однієї справи;
- поліхронні культури (Італія, Іспанія) – гнучкість щодо часу, одночасне виконання багатьох справ.

3. Параметри культурних відмінностей:

- дистанція влади (висока/низька);
- індивідуалізм/колективізм;
- маскулінність/фемінність;
- уникнення невизначеності;
- довгострокова/короткострокова орієнтація

Особливості ділового спілкування в країнах Західної Європи:

Італія:

Комунікативний стиль: емоційний, експресивний, перевага усного спілкування над письмовим.

Невербальна комунікація: активна жестикуляція, близька дистанція спілкування.

Ставлення до часу: гнучке, пунктуальність не є пріоритетом.

Особливості переговорів: перевага надається особистим зв'язкам та довірі; важливий обмін люб'язностями перед переходом до справи.

Ділові зустрічі: поєднання формальності (у одязі) та теплоти у спілкуванні.

Ієрархія: повага до статусу та титулів.

Особливості для юристів: юридичні документи повинні бути вичерпними, але переговори можуть бути більш гнучкими; важливість особистих зв'язків.

Федеративна Республіка Німеччина:

Комунікативний стиль: прямий, формальний, орієнтований на факти.

Невербальна комунікація: стримана, обмежена жестикуляція, більша дистанція спілкування.

Ставлення до часу: пунктуальність є надзвичайно важливою, зустрічі плануються заздалегідь.

Особливості переговорів: ретельна підготовка, акцент на технічних деталях, логічна аргументація.

Ділові зустрічі: високий рівень формальності, чітке дотримання порядку денного.

Ієрархія: чітко визначена, використання титулів та посад.

Особливості для юристів: акцент на точності та детальності в юридичних документах; перевага систематизованого підходу до правових питань; важливість письмових домовленостей.

Іспанія:

Комунікативний стиль: емоційний, непрямий, важливість неформальних відносин.

Невербальна комунікація: активна жестикуляція, менша дистанція спілкування.

Ставлення до часу: гнучке, затримки є звичайною практикою.

Особливості переговорів: повільний темп, важливість довіри та особистих відносин.

Ділові зустрічі: поєднання формальності та неформальності, важливість соціальної складової.

Ієрархія: повага до статусу, але менш формальна, ніж у Німеччині.

Особливості для юристів: перевага надається вирішенню спорів шляхом переговорів; важливість особистих зв'язків; гнучкість у інтерпретації юридичних норм.

Великобританія:

Комунікативний стиль: стриманий, непрямий, використання іронії та недовомовленості.

Невербальна комунікація: обмежена жестикуляція, більша дистанція спілкування.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива, але менш строга, ніж у Німеччині.

Особливості переговорів: поступовий процес, важливість компромісу.

Ділові зустрічі: формальність у поєднанні з гумором, уникнення конфронтації.

Ієрархія: важливість соціального статусу, але менш виражена, ніж у континентальній Європі.

Особливості для юристів: система загального права впливає на стиль юридичних документів; прецедентне право вимагає знання судової практики; більша гнучкість у тлумаченні законів.

Особливості ділового спілкування в країнах Північної Америки:

США:

Комунікативний стиль: прямий, орієнтований на результат, неформальний.

Невербальна комунікація: помірна жестикуляція, більша дистанція спілкування порівняно з південними європейцями.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива, зустрічі чітко структуровані.

Особливості переговорів: швидкий темп, орієнтація на факти та цифри, акцент на взаємовигідних рішеннях.

Ділові зустрічі: менш формальні, ніж у Європі, орієнтація на результат.

Ієрархія: менш виражена, ніж у Європі, прагнення до партнерських відносин.

Особливості для юристів: більш агресивний стиль ведення справ; розвинена культура судових позовів; детальна документація; використання правових інструментів для захисту інтересів.

Канада:

Комунікативний стиль: прямий, але менш агресивний, ніж у США, повага до різноманітності.

Невербальна комунікація: помірна жестикуляція, комфортна дистанція спілкування.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива, але менш строга, ніж у США.

Особливості переговорів: баланс між північноамериканським та європейським стилями, орієнтація на компроміс.

Ділові зустрічі: формальність залежить від регіону (більш формальні у франкомовному Квебеку).

Ієрархія: менш виражена, ніж у Європі, але більш помітна, ніж у США.

Особливості для юристів: змішана система права (загальне право та цивільне право в Квебеку); більший акцент на компромісних рішеннях; важливість мультикультурного підходу.

Порівняльний аналіз особливостей ділового спілкування в країнах Заходу:

1. *Ставлення до часу та пунктуальності:*

- висока цінність пунктуальності: Німеччина, Великобританія, США;
- гнучке ставлення до часу: Італія, Іспанія

2. *Стиль комунікації:*

- прямий, орієнтований на факти: Німеччина, США;
- непрямий, орієнтований на взаємовідносини: Великобританія, Італія, Іспанія.

3. *Формальність у спілкуванні:*

- високий рівень формальності: Німеччина, Великобританія;
- середній рівень формальності: Італія, Іспанія;
- низький рівень формальності: США, Канада.

4. *Ієрархія та субординація:*

- чітка ієрархія: Німеччина;
- помірна ієрархія: Італія, Іспанія, Великобританія;
- менш виражена ієрархія: США, Канада.

5. *Прийняття рішень:*

- індивідуальний підхід: США;
- колективний підхід: Німеччина, Великобританія;
- змішаний підхід: Італія, Іспанія, Канада.

Рекомендації для юристів при міжнародній комунікації з західними партнерами:

1. *Підготовка до ділової зустрічі:* вивчення культурних особливостей країни партнера; ознайомлення з правовою системою та бізнес-практиками; підготовка необхідних матеріалів відповідно до очікувань партнера.

2. *Комунікативна поведінка:* адаптація стилю спілкування до культурного контексту; увага до невербальних сигналів; дотримання місцевих традицій ділового етикету.

3. *Ведення переговорів:* врахування культурних особливостей у процесі переговорів; гнучкість щодо темпу та стилю переговорів; вміння адаптувати аргументацію до культурних цінностей партнера.

4. *Документація:* врахування особливостей правової системи при складанні документів; адаптація рівня деталізації до очікувань партнера; забезпечення точності перекладу юридичних термінів.

3. *Національні особливості ділового спілкування в Японії, Китаї, Індії та в інших азійських країнах*

Азійські країни мають глибоко укорінені культурні традиції, які значно впливають на стиль ділового спілкування. Розуміння цих особливостей є критично важливим для успішної професійної комунікації.

Концептуальні засади спілкування в азійських культурах:

1. *Колективізм проти індивідуалізму:* перевага групових інтересів над особистими, важливість гармонії у відносинах, уникнення прямої конфронтації.

2. *Поняття «збереження обличчя»:* уникнення публічної критики, повага до статусу та ієрархії, непряма комунікація для запобігання конфліктам.

3. *Високий контекст комунікації:* важливість невисловленого контексту, символічне значення деталей, багатозначність висловлювань.

Особливості ділового спілкування в Японії:

Комунікативний стиль: непрямий, формальний, уникнення конфронтації.

Невербальна комунікація: стримана, обмежена жестикуляція, важливість поклонів.

Ставлення до часу: висока пунктуальність, повага до розкладу.

Особливості переговорів: довгий процес, прийняття рішень консенсусом (система «ринґи»), важливість гармонії.

Ділові зустрічі: висока формальність, чітка ієрархія, обмін візитівками (мейші) за особливим протоколом.

Ієрархія: надзвичайно важлива, ґрунтується на статусі, віці та посаді.

Особливості для юристів: перевага надається вирішенню спорів шляхом переговорів; важливість збереження гармонії та уникнення судових процесів; юридичні документи мають бути детальними, але гнучкими для інтерпретації.

Особливості ділового спілкування в Китаї:

Комунікативний стиль: непрямий, заснований на натяках і контексті.

Невербальна комунікація: стримана, повага до особистого простору.

Ставлення до часу: гнучке, проте пунктуальність цінується у ділових відносинах.

Особливості переговорів: тривалі, важливість побудови відносин («гуаньсі»), стратегічне мислення.

Ділові зустрічі: формальні, важливість протоколу, обмін подарунками.

Ієрархія: чітко виражена, повага до віку та статусу.

Особливості для юристів: важливість розуміння концепції «обличчя»; перевага неформальних домовленостей над контрактами; необхідність врахування культурного контексту при тлумаченні юридичних норм.

Особливості ділового спілкування в Індії:

Комунікативний стиль: непрямий, використання метафор і аналогій.

Невербальна комунікація: специфічні жести (наприклад, «індійський кивок»), значення простору.

Ставлення до часу: гнучке, концепція «індійського часу» (можливі затримки).

Особливості переговорів: тривалі, важливість особистих відносин, можливість торгування.

Ділові зустрічі: поєднання формальності та теплоти, значення соціальних взаємодій.

Ієрархія: важлива, вплив кастової системи зберігається у деяких аспектах ділового життя.

Особливості для юристів: складна правова система, що поєднує англійське загальне право та місцеві традиції; важливість розуміння культурного контексту; необхідність врахування регіональних відмінностей.

Особливості ділового спілкування в інших азійських країнах:

Південна Корея:

Комунікативний стиль: непрямий, але менш формальний, ніж у Японії.

Невербальна комунікація: стримана, важливість поклонів.

Ставлення до часу: висока пунктуальність у ділових відносинах.

Особливості переговорів: важливість статусу, швидкий темп прийняття рішень.

Ділові зустрічі: формальні, але включають соціальну складову.

Ієрархія: дуже важлива, вплив конфуціанських традицій.

Особливості для юристів: важливість культурного контексту; перевага надається медіації та арбітражу; необхідність розуміння концепції «кібун» (гармонії).

Сінгапур:

Комунікативний стиль: поєднання азійської непрямості та західної прямої.

Невербальна комунікація: стримана, професійна.

Ставлення до часу: висока пунктуальність, ефективність.

Особливості переговорів: прагматичний підхід, орієнтація на результат.

Ділові зустрічі: формальні, добре структуровані.

Ієрархія: важлива, але менш виражена, ніж в інших азійських країнах.

Особливості для юристів: правова система заснована на англійському загальному праві; високий рівень правової визначеності та прозорості; важливість дотримання правил.

В'єтнам:

Комунікативний стиль: непрямий, уникнення конфронтації.

Невербальна комунікація: стримана, повага до особистого простору.

Ставлення до часу: гнучке, але зростає цінність пунктуальності.

Особливості переговорів: повільний темп, важливість довіри та відносин.

Ділові зустрічі: формальні, з елементами соціальної взаємодії.

Ієрархія: важлива, повага до віку та статусу.

Особливості для юристів: правова система поєднує елементи цивільного права та соціалістичної правової традиції; важливість формальних документів; необхідність розуміння місцевого контексту.

Порівняльний аналіз особливостей ділового спілкування в азійських країнах:

1. Концепція «обличчя» та її вплив на ділову комунікацію:

– Японія: збереження «ваги» (протиставлення честі та сорому);

– Китай: «мянь-цзи» (соціальний статус і репутація);

– Корея: «кібун» (підтримання гармонії).

2. Система прийняття рішень:

– Японія: колективний консенсус, система «ринги»;

– Китай: ієрархічна, але з консультаціями;

– Індія: поєднання ієрархії та консультацій.

3. Роль особистих відносин:

– Китай: «гуаньсі» (мережа зв'язків);

– Японія: «амае» (взаємозалежність);

– Корея: «чхон» (особисті зв'язки).

4. Ставлення до контрактів:

– Японія: перевага відносинам над формальними документами;

– Китай: контракти як основа для відносин, не жорсткі зобов'язання;

– Сінгапур: висока цінність контрактів та їх виконання

Рекомендації для юристів при міжнародній комунікації з партнерами з азійських країн:

1. Культурна чутливість та повага: Вивчіть особливості культури країни партнера (Китай, Японія, Індія, Південна Корея тощо). Дотримуйтеся етикету привітань: у Японії прийнято вклонятися, у Китаї та Індії – тиснути руку, але з повагою до особистого простору. Будьте обережні з гумором і висловами, щоб уникнути непорозумінь.

2. Правова специфіка: Ознайомтесь із місцевою правовою системою (наприклад, у Китаї – соціалістична правова система, в Індії – змішана, в Японії – континентальне право). Враховуйте вимоги до контрактів, сертифікацій та ліцензування.

3. Ділова комунікація: Спілкуйтеся офіційно та ввічливо, уникайте прямолінійності та критики. У Китаї та Японії важлива концепція «збереження обличчя» – варто уникати публічної критики чи відмов. Використовуйте нейтральні та дипломатичні формулювання у листуванні та переговорах.

4. Переговори та укладення угод: Переговори можуть бути тривалими, оскільки азійські партнери приділяють увагу довірі та довгостроковим відносинам. У Китаї велике значення має «гуаньсі» (система ділових зв'язків), у Японії – «немаваші» (неформальні консультації перед прийняттям рішення). Формальність: усі домовленості краще фіксувати у письмовому вигляді, але не поспішати з остаточними зобов'язаннями.

5. Мова та переклад: Якщо партнер не володіє англійською мовою на високому рівні, краще залучити професійного перекладача. Контракти слід складати двома мовами – англійською та мовою партнера, з чітким визначенням пріоритетної версії.

6. Дотримання етикету подарунків: У деяких країнах (наприклад, у Китаї та Японії) ділові подарунки є частиною етикету, але вони не повинні сприйматися як хабар. Варто враховувати культурні табу: у Китаї не дарують годинник (асоціюється зі смертю), у Японії – гострі предмети (символ розриву відносин).

7. Врахування часових поясів і графіків роботи: У багатьох азійських країнах інший підхід до часу: у Китаї та Японії пунктуальність дуже важлива, а

в Індії ставлення до часу може бути більш гнучким. У мусульманських країнах враховуйте релігійні особливості (молитви, Рамадан).

4. Національні особливості ділового спілкування в країнах, де сповідують іслам

Країни, де панівною релігією є іслам, мають унікальні культурні та соціальні традиції, які значно впливають на ділове спілкування. Розуміння цих особливостей є ключовим для успішної комунікації та побудови довірливих відносин.

Концептуальні засади ділового спілкування в ісламських країнах:

1. *Релігійний вплив:* Іслам пронизує всі сфери життя, включаючи бізнес. Важливо знати основні принципи, такі як заборона на відсотки (риба), обов'язкова благодійність (закят) та інші норми шариату.

2. *Колективізм та родинні зв'язки:* Родина та громада мають пріоритет над індивідуальними інтересами. Бізнес часто будується на особистих зв'язках і довірі.

3. *Ієрархія та повага до статусу:* Соціальний статус, вік та посада відіграють вирішальну роль у ділових відносинах.

Особливості ділового спілкування в окремих країнах:

Саудівська Аравія:

Комунікативний стиль: формальний, непрямий, з акцентом на повагу.

Невербальна комунікація: уникнення прямого зорового контакту з жінками, стримана жестикуляція.

Ставлення до часу: гнучке, але зустрічі часто починаються пізніше запланованого часу.

Особливості переговорів: довгі, з акцентом на побудову довіри. Рішення приймаються повільно, часто після консультацій з вищими керівниками.

Ділові зустрічі: чітка ієрархія, повага до титулів. Жінки-бізнесмени зустрічаються рідко.

Особливості для юристів: контракти повинні відповідати нормам шариату. Важливо враховувати місцеві звичаї та традиції.

ОАЕ (Об'єднані Арабські Емірати):

Комунікативний стиль: більш відкритий порівняно з іншими арабськими країнами, але все ще формальний.

Невербальна комунікація: помірна жестикуляція, уникнення фізичного контакту з жінками.

Ставлення до часу: більш пунктуальні, ніж у Саудівській Аравії, але затримки можливі.

Особливості переговорів: орієнтація на довгострокові відносини, важливість особистих зв'язків.

Ділові зустрічі: поєднання формальності та гостинності. Часто включають каву або чай.

Особливості для юристів: правова система поєднує елементи шариату та цивільного права. Контракти деталізовані, але залишають місце для інтерпретації.

Туреччина:

Комунікативний стиль: емоційний, але з повагою до ієрархії.

Невербальна комунікація: активна жестикуляція, близька дистанція спілкування.

Ставлення до часу: гнучке, але в діловому середовищі пунктуальність цінується.

Особливості переговорів: важливість особистих відносин, можливість торгування.

Ділові зустрічі: поєднання бізнесу та соціальної взаємодії. Часто включають обід або вечерю.

Особливості для юристів: правова система заснована на цивільному праві. Контракти повинні бути чіткими, але з можливістю адаптації.

Рекомендації для юристів при роботі з ісламськими країнами:

1. *Релігійна чутливість:* Дотримуйтесь правил одягу (скромність для жінок), уникайте алкоголю під час ділових зустрічей.

2. *Побудова довіри:* Витратьте час на знайомство, не поспішайте з діловими пропозиціями.

3. *Контракти:* Враховуйте норми шариату, особливо у фінансових угодах.

4. *Мова тіла:* Уникайте жестикуляції лівою рукою (вважається нечистою), не показуйте підощви взуття.

5. *Національні особливості ділового спілкування в країнах Латинської Америки, Африки, Океанії, а також в Австралії та Новій Зеландії*

Ці регіони мають різноманітні культурні традиції, які формують унікальні підходи до ділової комунікації. Розуміння цих особливостей допомагає уникнути непорозумінь і побудувати ефективні ділові відносини.

Концептуальні засади ділового спілкування:

1. *Значення особистих відносин:* У багатьох країнах цих регіонів бізнес будується на довірі та особистих зв'язках.

2. *Поліхронність:* Часто спостерігається гнучке ставлення до часу, особливо в Латинській Америці та Африці.

3. *Ієрархія:* У деяких країнах (наприклад, Мексика) соціальний статус і посада мають велике значення.

Особливості ділового спілкування в окремих країнах:

Бразилія:

Комунікативний стиль: дружній, емоційний, з елементами фізичного контакту (потискання рук, обійми).

Невербальна комунікація: активна жестикуляція, близька дистанція.

Ставлення до часу: гнучке, затримки можливі.

Особливості переговорів: довгі, з акцентом на особисті відносини.

Ділові зустрічі: часто поєднуються з соціальними заходами (обід, кава).

Особливості для юристів: правова система заснована на цивільному праві. Контракти деталізовані, але можуть бути гнучкими.

ПАР (Південно-Африканська Республіка):

Комунікативний стиль: прямий, але з повагою до культурних відмінностей.

Невербальна комунікація: стримана, уникнення прямого зорового контакту в деяких культурах.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива, але залежить від регіону.

Особливості переговорів: важливість побудови довіри, уникання конфліктів.

Ділові зустрічі: формальні, з акцентом на професійність.

Особливості для юристів: правова система поєднує елементи загального права та місцевих традицій.

Австралія:

Комунікативний стиль: неформальний, прямий, з елементами гумору.

Невербальна комунікація: помірна жестикуляція, комфортна дистанція.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива.

Особливості переговорів: орієнтація на результат, мінімум бюрократії.

Ділові зустрічі: неформальні, часто в кафе або пабах.

Особливості для юристів: правова система заснована на загальному праві. Контракти чіткі та лаконічні.

Нова Зеландія:

Комунікативний стиль: ще більш неформальний, ніж в Австралії, з повагою до рівності.

Невербальна комунікація: стримана, уникнення надмірної жестикуляції.

Ставлення до часу: пунктуальність важлива.

Особливості переговорів: прямий підхід, орієнтація на практичні результати.

Ділові зустрічі: мінімум формальностей.

Особливості для юристів: контракти стислі, з акцентом на основні умови.

Рекомендації для юристів:

– *Латинська Америка:* Наголосьте на особистих відносинах, будьте терплячі щодо часу.

– *Африка:* Враховуйте етнічні та регіональні відмінності, дотримуйтесь формальностей на початку співпраці.

– *Австралія та Нова Зеландія:* Будьте прямолінійні, але ввічливі. Уникайте надмірної офіційності.

Висновки

Видатні українські юристи залишили значний слід у розвитку правової науки та практики, формуванні національної правової ідентичності. Їх ідеї та праці є основою для сучасних правових реформ.

Національні особливості ділового спілкування варіюються залежно від регіону:

– Західні країни: акцент на пунктуальність, пряму комунікацію або формальність.

– Азійські країни: важливість гармонії, непрямой комунікації та особистих зв'язків.

– Ісламські країни: вплив релігії, колективізму та ієрархії.

– Латинська Америка, Африка, Океанія: роль особистих відносин і гнучке ставлення до часу.

Для успішної міжкультурної комунікації юристам необхідно:

– вивчати культурні особливості країни партнера;

– адаптувати стиль спілкування та ведення переговорів;

– враховувати правові традиції та місцеві звичаї.

Розвиток міжкультурної компетентності є ключовим для ефективної роботи в міжнародному правовому полі, сприяння міжнародній співпраці та захисту інтересів України на глобальному рівні.

Таким чином, знання про видатних юристів та національні особливості ділового спілкування допомагають майбутнім фахівцям стати більш ефективними у професійній діяльності та сприятимуть розвитку правової культури в Україні.

? Питання для самоконтролю:

1. Який внесок у розвиток української правової системи зробив Ярослав Мудрий?

2. Чому «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» вважаються унікальним документом?

3. Які концепції розробив Богдан Кістяківський у сфері філософії права?

4. Які особливості ділового спілкування характерні для висококонтекстних культур?

5. Чим відрізняються монохронні та поліхронні культури у діловому спілкуванні?

6. Які риси ділового етикету є ключовими для Німеччини?

7. Як концепція «збереження обличчя» впливає на ділову комунікацію в азійських країнах?

8. Які особливості ділового спілкування характерні для ісламських країн?

9. Чому особисті відносини мають велике значення в країнах Латинської Америки?

10. Які рекомендації є найважливішими для юристів під час міжнародних переговорів?

Тести для самоконтролю:

1. *Хто є автором першої української конституції «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького»?*

а) Ярослав Мудрий;

б) Пилип Орлик;

в) Богдан Кістяківський;

г) Володимир Корецький.

2. Який документ став першим кодифікованим збірником законів Київської Русі?

- а) «Руська Правда»;
- б) «Конституція Пилипа Орлика»;
- в) «Закони Хаммурапі»;
- г) «Велика хартія вольностей».

3. Для яких культур характерна непряма комунікація та акцент на невербальні сигнали?

- а) низькоконтекстні;
- б) висококонтекстні;
- в) монохронні;
- г) поліхронні.

4. Яка країна є прикладом монохронної культури з високою цінністю пунктуальності?

- а) Італія;
- б) Німеччина;
- в) Іспанія;
- г) Бразилія.

5. Що таке «гуаньсі» в китайській діловій культурі?

- а) система письма;
- б) мережа ділових зв'язків;
- в) релігійний обряд;
- г) форма контракту.

6. Який елемент є важливим у діловому спілкуванні в Саудівській Аравії?

- а) прямі переговори;
- б) жарти та неформальність;
- в) повага до релігійних норм;
- г) швидке прийняття рішень.

7. Яка країна з переліку є прикладом поліхронної культури?

- а) Японія;
- б) Великобританія;
- в) Мексика;
- г) Канада.

8. Який стиль комунікації переважає у Великобританії?

- а) емоційний та прямий;
- б) стриманий та непрямий;
- в) формальний з активною жестикуляцією;
- г) неформальний з акцентом на статус.

9. Що є ключовим для успішних переговорів у Японії?

- а) швидкість прийняття рішень;
- б) консенсус та гармонія;
- в) агресивна аргументація;
- г) індивідуальні рішення.

10. Яка особливість характерна для ділового спілкування в Австралії?

- а) висока формальність;

- б) неформальність та гумор;
- в) жорстка ієрархія;
- г) непряма комунікація.

✍ Практичні завдання:

1. Складіть таблицю з іменами п'яти видатних українських юристів, їх основними досягненнями та внеском у розвиток юриспруденції.
2. Підготуйте коротку презентацію (5-7 слайдів) про одного з обраних юристів, акцентуючи увагу на його впливі на сучасну правову систему України.
3. Проаналізуйте національні особливості ділового спілкування в трьох різних країнах (наприклад, США, Японія, Німеччина) та порівняйте їх з українськими традиціями у вигляді схеми або таблиці.
4. Розробіть сценарій ділової зустрічі з представниками іноземної компанії, враховуючи правила етикету та культурні особливості спілкування у вибраній країні.
5. Запропонуйте варіанти стратегії успішної комунікації для українського юриста, який працює на міжнародному рівні, з урахуванням мовних, правових та етичних аспектів.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Ярослав Мудрий та «Руська Правда»: основи правової системи Київської Русі.
2. Конституція Пилипа Орлика – перший демократичний документ Європи.
3. Богдан Кістяківський: філософія права та концепція правової держави.
4. Діловий етикет у Німеччині: формальність, пунктуальність, структурованість.
5. Китайський стиль переговорів: роль «гуаньсі» та «збереження обличчя».
6. Особливості ділового спілкування в Японії: система «ринги» та значення гармонії.
7. Вплив ісламу на ділову культуру Саудівської Аравії.
8. Латинська Америка: значення особистих відносин у бізнесі.
9. Австралія та Нова Зеландія: неформальність та прямий стиль комунікації.
10. Міжкультурна компетентність юриста: як уникнути конфліктів у міжнародних угодах.

Ситуативні задачі:

1. Українська юридична фірма планує укласти угоду з японською компанією щодо спільного підприємства. На першій зустрічі японська сторона уникає прямої відповіді на пропозиції, часто говорить «ми це обов'язково розглянемо», але не називає конкретних термінів. Під час переговорів українські юристи намагаються швидко домовитися, але японські колеги постійно відкладають рішення.

Які культурні особливості японського ділового стилю впливають на цю ситуацію? Чому японська сторона уникає прямої відповіді? Які помилки

допустили українські юристи у підході до переговорів? Як варто змінити стратегію комунікації, щоб досягти успіху?

2. Український юрист приїхав до Берліна для підписання контракту з німецькою компанією. Під час зустрічі він активно жестикулював, часто перебивав німецьких колег, щоб швидше перейти до суті справи, і запропонував внести зміни в контракт усно, без детального письмового обґрунтування. Німецька сторона виглядала незадоволеною, а після зустрічі повідомила, що потребує часу для «додаткового аналізу».

Які норми німецького ділового етикету були порушені? Чому німецька сторона очікувала письмового обґрунтування змін? Як варто було поводитися українському юристу, щоб уникнути конфлікту? Які риси комунікації в Німеччині є найважливішими для юристів?

3. Українська ІТ-компанія уклала контракт із фірмою з ОАЕ, де був пункт про відсотки за прострочення платежів. Після підписання арабський партнер відмовився виплачувати штрафні санкції, посилаючись на заборону «риба» (відсотків) у ісламському праві. Українська сторона наполягає на виконанні умов, оскільки контракт підписано.

Які правові норми ісламу вплинули на цю ситуацію? Чому арабська сторона вважає пункт про відсотки неприйнятним? Як можна було запобігти конфлікту на етапі складання контракту? Які альтернативні механізми санкцій можна запропонувати, щоб врахувати вимоги шариату?

4. Український бізнес відправив юриста до Шанхаю для переговорів про співпрацю. Він одразу перейшов до обговорення контракту, не витрачаючи час на неформальні бесіди. Китайська сторона постійно переносила зустрічі, а згодом відмовилася від угоди, посилаючись на «відсутність довіри».

Що таке «гуаньсі» і яку роль воно відіграє в китайському бізнесі? Чому китайські партнери вважають неформальні бесіди обов'язковими? Які кроки варто було зробити українському юристу перед початком переговорів? Як можна відновити довіру китайської сторони після невдалої спроби?

5. Українська компанія уклала угоду з бразильською фірмою, де був чіткий дедлайн – 30 днів на виконання зобов'язань. Бразильська сторона не вклалася в термін, пояснюючи це «технічними причинами», і запропонувала продовжити строк ще на місяць. Українські юристи наполягають на штрафних санкціях, але бразильці вважають це надмірною формальністю.

Яке ставлення до часу характерне для бразильської ділової культури? Чому бразильська сторона не вважає затримку критичною? Як варто було сформулювати умови контракту, щоб уникнути конфлікту? Які компромісні рішення можна запропонувати, щоб зберегти відносини?

Тема № 8. Юридична діяльність як різновид соціальної діяльності

Мета: сформувати системне уявлення про юридичну діяльність як особливий різновид соціальної діяльності через розкриття сутності та взаємозв'язку юридичної освіти, науки та практики в Україні.

План:

1. Система юридичної освіти в Україні та формування юриста у вищих навчальних закладах.
2. Характеристика основних освітніх рівнів і форм отримання юридичної освіти.
3. Юридична наука.
4. Юридична практика.
5. Співвідношення юридичної практики з юридичною освітньою та науковою діяльністю.

Перелік ключових термінів і понять: юридична діяльність, юридична освіта, юридична наука, юридична практика, правозастосування, юрист-практик, система юридичної освіти, компетентності юриста, освітні рівні юридичної освіти, форми отримання юридичної освіти, наукова діяльність юриста, наукові ступені у галузі права, вчені звання, види юридичної практичної діяльності, юридичні спеціалізації.

1. Система юридичної освіти в Україні та формування юриста у вищих навчальних закладах

Юридична освіта – це система стандартизованих знань про державу та право, а також спеціальних правових умінь, комплексний освітній процес підготовки фахівців, які здатні професійно виконувати юридичну діяльність з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Правову основу функціонування системи юридичної освіти в Україні становлять:

- *Конституція України* (стаття 53 гарантує право на освіту);
- *Закон України «Про освіту»* від 05.09.2017 № 2145-VIII (визначає загальні засади функціонування системи освіти в Україні);
- *Закон України «Про вищу освіту»* від 01.07.2014 № 1556-VII (регулює правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи вищої освіти);
- *Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»* від 26.11.2015 № 848-VIII (регулює правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи наукової і науково-технічної діяльності);
- *Закон України «Про фахову передвищу освіту»* від 06.06.2019 № 2745-VIII;
- *Стандарти вищої освіти за спеціальністю 081 «Право»* для різних рівнів вищої освіти, затверджені наказами Міністерства освіти і науки України;

– *Концепція розвитку юридичної освіти*, що перебуває на стадії обговорення та доопрацювання.

Відповідно до Класифікатора професій ДК 003:2010 (затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327), юристи належать до професійної групи «професіонали», підрозділу «професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду, правосуддя та правоохоронної діяльності» (код 242).

Систему юридичної освіти України становлять:

- *Суб'єкти* (заклади вищої освіти, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти);
- *Стандарти* юридичної освіти та освітні програми;
- *Органи управління* у сфері вищої освіти (МОН України, галузеві державні органи, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти);
- *Учасники освітнього процесу* (студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, науковці, адміністративний персонал);
- *Рівні та ступені* (кваліфікації) вищої освіти;
- *Форми навчання* (денна, заочна, дистанційна, дуальна);
- *Інфраструктура* (матеріально-технічна база, інформаційні ресурси, бібліотеки).

Зміст юридичної освіти охоплює широкий спектр навчальних дисциплін, які умовно можна поділити на декілька блоків:

1. *Фундаментальні теоретико-правові дисципліни*: Теорія держави і права; Історія держави і права України та зарубіжних країн; Порівняльне правознавство; Філософія права; Соціологія права.

2. *Галузеві матеріально-правові дисципліни*: Конституційне право; Цивільне право; Кримінальне право; Адміністративне право; Господарське право; Трудове право; Фінансове право; Земельне право; Екологічне право; Сімейне право; Аграрне право та ін.

3. *Галузеві процесуально-правові дисципліни*: Цивільний процес; Кримінальний процес; Господарський процес; Адміністративний процес; Конституційний процес.

4. *Міжнародно-правові дисципліни*: Міжнародне публічне право; Міжнародне приватне право; Право Європейського Союзу; Міжнародне гуманітарне право; Міжнародний захист прав людини.

5. *Спеціалізовані юридичні дисципліни*: Криміналістика; Судова медицина та психіатрія; Юридична психологія; Судова експертологія; Нотаріат; Адвокатура; Прокуратура; Судові та правоохоронні органи.

6. *Загальногуманітарні та соціально-економічні дисципліни*: Українська мова за професійним спрямуванням; Іноземна мова за професійним спрямуванням; Логіка; Економічна теорія; Політологія; Соціологія; Психологія; Інформаційні технології в юридичній діяльності.

Згідно зі Стандартом вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» першого рівня вищої освіти (бакалавр), затвердженим наказом МОН від 12.12.2018 № 1379, обсяг обов'язкових дисциплін професійного спрямування має становити

не менше 120 кредитів ЄКТС, а загальний обсяг освітньої програми – 240 кредитів ЄКТС.

Відповідно до Стандартів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», юрист має оволодіти такими видами *компетентностей*:

1. *Загальні компетентності*:

- Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення;
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- Здатність спілкуватися державною та іноземними мовами;
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- Здатність працювати як самостійно, так і в команді;
- Здатність приймати обґрунтовані рішення;
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

2. *Спеціальні (фахові) компетентності*:

- Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також міжнародних стандартів;
- Здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції;
- Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ;
- Здатність застосовувати юридичну аргументацію;
- Здатність виявляти порушення прав людини та правопорушення;
- Здатність самостійного готування проєктів актів правозастосування;
- Здатність до логічного, критичного та системного аналізу документів;
- Здатність виконувати роботу на етапах підготовки, розгляду та прийняття проєктів нормативно-правових актів.

Стандарт вищої освіти магістерського рівня за спеціальністю 081 «Право» (наказ МОН від 17.08.2020 № 1053) доповнює ці компетентності здатністю надавати юридичну оцінку складним соціально-правовим ситуаціям, проводити юридичну експертизу нормативно-правових актів, здійснювати юридичну кваліфікацію, використовувати передові знання для оригінального розвитку та застосування ідей у контексті правових досліджень.

Формування особистості юриста у закладах вищої освіти відбувається через:

1. *Навчально-пізнавальну діяльність*, що включає: лекційні заняття (класичні, проблемні, інтерактивні); семінарські та практичні заняття; самостійну роботу з джерелами; виконання контрольних, курсових та кваліфікаційних робіт.

2. *Практично-професійну підготовку*: навчальна практика; виробнича практика; переддипломна практика; діяльність юридичних клінік; моделювання судових процесів (moot court).

3. *Науково-дослідну діяльність*: участь у наукових гуртках; підготовка наукових публікацій; участь у наукових конференціях, симпозіумах; участь в олімпіадах та конкурсах наукових робіт.

4. *Організаційно-виховну роботу*: формування професійної правосвідомості; розвиток правової культури; засвоєння правових цінностей та етичних норм юридичної професії; залучення до студентського самоврядування.

Важливим елементом формування професійного юриста є *юридична клінічна освіта*. Відповідно до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України (наказ МОН України від 03.08.2006 № 592), юридична клініка є структурним підрозділом закладу вищої освіти, що здійснює практичну підготовку студентів шляхом надання безоплатної правової допомоги та проведення правової просвіти населення.

Сучасний ринок юридичних послуг висуває *високі вимоги* до випускників юридичних факультетів, серед яких:

- *Практичні навички* застосування правових знань;
- *Іноземні мови* (особливо англійська правнича термінологія);
- *Інформаційні технології* (legal tech, системи аналізу судової практики, е-суд тощо);
- *Soft skills* (комунікація, командна робота, тайм-менеджмент, емоційний інтелект);
- *Галузева спеціалізація* (ІТ-право, медичне право, спортивне право тощо).

Відповідно до досліджень ринку юридичних послуг, *найбільш затребуваними є фахівці у сферах:*

- Корпоративного права;
- Судової практики;
- Податкового консультування;
- Захисту бізнесу;
- ІТ/телекомунікаційного права;
- Інтелектуальної власності;
- Міжнародного арбітражу.

Формування *етичних принципів майбутнього юриста* є невід'ємною складовою юридичної освіти. Основу професійної етики юриста становлять:

- *Правила адвокатської етики*, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р.;
- *Кодекс суддівської етики*, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 р.;
- *Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів*, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 р.;
- *Міжнародні стандарти юридичної професії* (Основні принципи незалежності судових органів ООН від 1985 р., Бангалорські принципи поведінки суддів від 2006 р., Основні положення про роль адвокатів ООН від 1990 р.).

Ключові *етичні принципи*, що формуються у процесі юридичної освіти: верховенство права та законність; незалежність та неупередженість; компетентність та добросовісність; конфіденційність та професійна таємниця; чесність та порядність; повага до професії та колег; культура поведінки в суді; уникнення конфлікту інтересів.

2. Характеристика основних освітніх рівнів і форм отримання юридичної освіти

Нормативно-правова база рівнів юридичної освіти

Структура юридичної освіти в Україні базується на загальній системі рівнів вищої освіти, визначеній у:

- Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (стаття 10);
- Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (стаття 5);
- Національній рамці кваліфікацій, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 (в редакції постанови КМУ від 25.06.2020 № 519).

Рівні юридичної освіти:

1. *Початковий рівень (короткий цикл)* вищої освіти відповідає 5 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати типові спеціалізовані задачі в окремій галузі професійної діяльності.

Характеристики: обсяг освітньо-професійної програми - 120 кредитів ЄКТС; тривалість навчання – 1,5-2 роки; отримувана кваліфікація – молодший бакалавр права; доступні спеціалізації: правознавство, правоохоронна діяльність.

Призначення: підготовка фахівців для виконання типових обов'язків помічника юриста, асистента юридичної служби, фахівця з діловодства суду тощо.

Заклади освіти: коледжі, фахові коледжі, що здійснюють підготовку за спеціальністю 081 «Право».

2. *Перший (бакалаврський) рівень* вищої освіти відповідає 6 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі права.

Нормативне регулювання: Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом МОН України від 12.12.2018 № 1379.

Характеристики: обсяг освітньо-професійної програми – 240 кредитів ЄКТС; тривалість навчання – 3 роки 10 місяців; отримувана кваліфікація – бакалавр права;

Результати навчання включають: здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

Доступні професії (згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010): помічник адвоката, помічник нотаріуса, помічник судді, помічник слідчого, юрисконсульт, спеціаліст державної служби, спеціаліст з питань правової допомоги.

3. *Другий (магістерський) рівень* вищої освіти відповідає 7 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі права, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій.

Нормативне регулювання:

– Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений наказом МОН України від 17.08.2020 № 1053;

– Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI (стаття 6);

– Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (стаття 69);

– Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII (стаття 27).

Характеристики: обсяг освітньо-професійної програми – 90 кредитів ЄКТС; обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС; тривалість навчання – 1,5-2 роки; отримувана кваліфікація – магістр права.

Результати навчання включають: здатність використовувати передові знання і методики у галузі правничої діяльності, інтегрувати знання та вирішувати складні задачі у нових умовах і невизначених контекстах.

Доступні професії (згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010): адвокат (після стажування та складання кваліфікаційного іспиту), нотаріус (після стажування та складання кваліфікаційного іспиту), суддя (після визначеного стажу роботи, спеціальної підготовки та складання кваліфікаційного іспиту), прокурор (після спеціальної підготовки та складання кваліфікаційного іспиту), юрисконсульт, науковий співробітник (правознавство), викладач закладу вищої освіти, експерт, консультант з юридичних питань.

Особливості: Відповідно до вимог законодавства, для зайняття певних юридичних професій (суддя, прокурор, адвокат, нотаріус) необхідно мати вищу юридичну освіту не нижче ступеня магістра.

4. *Третій (освітньо-науковий) рівень* вищої освіти відповідає 8 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі права, що включає дослідницько-інноваційну діяльність.

Нормативне регулювання:

– Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, затверджений наказом МОН України від 18.09.2019 № 1221;

– «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затверджений постановою КМУ від 23.03.2016 № 261;

– «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджений постановою КМУ від 12.01.2022 № 44.

Характеристики: обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми – 30-60 кредитів ЄКТС; тривалість навчання – 4 роки; отримувана кваліфікація – доктор філософії з права (PhD).

Результати навчання включають: здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-

інноваційної діяльності, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, проводити власне наукове дослідження.

Професійні можливості: науковий співробітник наукової установи, викладач закладу вищої освіти, експерт з правових питань, консультант з правових досліджень, керівник аналітичного підрозділу правничої сфери.

5. *Науковий рівень* вищої освіти відповідає 9 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворювальних знань та/або прогресивних технологій у сфері права.

Нормативне регулювання:

– «Порядок присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затверджений постановою КМУ від 17.11.2021 № 1197;

– «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затверджений постановою КМУ від 23.03.2016 № 261.

Характеристики: отримувана кваліфікація – доктор юридичних наук; передбачає проведення фундаментальних та/або прикладних наукових досліджень.

Результати навчання включають: здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у правовій сфері, які є ключовими для забезпечення сталого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій.

Професійні можливості: керівник наукового підрозділу, професор закладу вищої освіти, головний науковий співробітник, експерт з розробки державної правової політики, експерт міжнародних правничих організацій.

Форми здобуття юридичної освіти

Відповідно до статті 49 Закону України «Про вищу освіту», здобуття вищої юридичної освіти можливе за такими формами:

1. *Очна (денна, вечірня) форма:*

Характеристики: основний спосіб організації навчання, що передбачає особисту присутність здобувача під час навчального процесу; найбільш інтенсивна форма взаємодії з викладачами; повний доступ до інфраструктури навчального закладу; оптимальна для якісного формування практичних навичок.

Переваги: високий рівень залученості у навчальний процес; активна взаємодія з викладачами та іншими студентами; широкі можливості для участі в науковій роботі; повноцінна навчально-практична діяльність (юридичні клініки, моделювання судових процесів).

Нормативне регулювання: Положення про організацію освітнього процесу, що затверджуються вченими радами закладів вищої освіти.

2. *Заочна форма:*

Характеристики: поєднує самостійне опрацювання навчального матеріалу з періодичними очними сесіями; установчі та екзаменаційні сесії (зазвичай двічі на рік); орієнтована на здобувачів, які суміщають навчання з роботою.

Переваги: можливість поєднувати навчання з професійною діяльністю; розвиток навичок самоорганізації та самостійної роботи; доступність для працюючих осіб та жителів віддалених регіонів.

Нормативне регулювання: Положення про організацію освітнього процесу за заочною формою навчання, що затверджуються вченими радами закладів вищої освіти.

3. Дистанційна форма:

Характеристики: навчання з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; віддалена взаємодія учасників освітнього процесу; гнучкий графік навчання; широке використання електронних навчальних ресурсів.

Переваги: висока гнучкість у плануванні навчального процесу; доступність для осіб з обмеженими можливостями; економія часу та ресурсів на переміщення; розвиток навичок роботи з цифровими правовими інструментами.

Нормативне регулювання: «Положення про дистанційне навчання», затверджене наказом МОН України від 25.04.2013 № 466; локальні положення закладів вищої освіти.

4. Дуальна форма:

Характеристики: поєднання навчання у закладі освіти з навчанням на робочому місці; узгоджена взаємодія освітньої та виробничої сфери для підготовки фахівців; офіційне працевлаштування студентів на підприємстві або установі; індивідуальний графік навчання з періодичною ротацією між навчанням у ЗВО та на виробництві.

Переваги: підвищена практична орієнтованість освіти; отримання здобувачами актуальних професійних навичок; рання адаптація до професійного середовища; фінансова підтримка під час навчання; високий рівень працевлаштування випускників.

Нормативне регулювання: «Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти», схвалена розпорядженням КМУ від 19.09.2018 № 660-р; «Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти», затверджене наказом МОН України від 15.10.2019 № 1296.

Професійні можливості: паралельне з навчанням набуття досвіду роботи в юридичних компаніях, адвокатських об'єднаннях, судах, правоохоронних органах, юридичних відділах підприємств.

5. Мережева форма:

Характеристики: здобуття освіти із залученням ресурсів кількох закладів освіти; спільні освітні програми між українськими та закордонними закладами вищої освіти; можливість отримання подвійних дипломів.

Переваги: розширення компетентностей за рахунок різних освітніх та наукових шкіл; міжнародна академічна мобільність; отримання ширшого спектру освітніх послуг; визнання диплома у кількох країнах; підвищення конкурентоспроможності випускників.

Нормативне регулювання: стаття 49 Закону України «Про вищу освіту»; договори про співпрацю між закладами вищої освіти.

Сучасні тенденції розвитку юридичної освіти в Україні:

1. *Реформування змісту юридичної освіти*: впровадження компетентнісного підходу; увага до практичних навичок студентів; вивчення правових систем ЄС; розвиток правничих клінік.

2. *Інтернаціоналізація освіти*: участь у міжнародних програмах академічної мобільності (Erasmus+); спільні магістерські програми з іноземними ЗВО; вивчення міжнародного досвіду організації юридичної освіти.

3. *Діджиталізація юридичної освіти*: використання онлайн-платформ; навчання роботі з правовими базами даних; опанування legal tech інструментів; вивчення специфіки регулювання цифрових правовідносин.

4. *Студентоцентризм*: залучення студентів до формування освітніх програм; індивідуальні освітні траєкторії; вибіркові компоненти освітніх програм.

5. *Якість юридичної освіти*: акредитація освітніх програм через НАЗЯВО; залучення роботодавців до освітнього процесу; рейтингування правничих шкіл.

3. *Юридична наука*

Юридична наука – це система знань про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті, а також організована когнітивна діяльність, спрямована на отримання нового знання у сфері правових явищ.

Предметом юридичної науки є:

– закономірності виникнення, функціонування та розвитку держави і права;

– сутність, типи, форми, функції, структура та механізм дії держави і права;

– основні державно-правові категорії, поняття та юридичні конструкції;

– зв'язки держави і права з іншими соціальними явищами;

– тенденції розвитку державно-правових інститутів.

Функції юридичної науки:

– *Пізнавальна (гносеологічна)* – полягає у здобутті нових знань про державно-правові явища, виявленні їх істотних ознак, зв'язків, залежностей, суперечностей, тенденцій, закономірностей виникнення, функціонування та розвитку.

– *Евристична* – передбачає відкриття нових закономірностей, прогнозування розвитку державно-правових явищ, пошук нових методів пізнання правової дійсності.

– *Практично-організаційна* – полягає у науковому обґрунтуванні напрямів удосконалення правового регулювання, законодавчої техніки, правозастосовної та правоохоронної діяльності.

– *Методологічна* – полягає у розробці понятійного апарату, прийомів і способів отримання наукових знань про державу і право, методів тлумачення правових явищ.

– *Прогностична* – передбачає визначення тенденцій розвитку державно-правових явищ, обґрунтування необхідності модернізації законодавства.

– *Ідеологічно-виховна* – полягає у формуванні правової свідомості та правової культури суспільства, поширенні правових знань, підвищенні рівня правової освіченості.

– *Політична* – полягає у забезпеченні наукового обґрунтування державної правової політики, визначенні пріоритетів правового розвитку країни.

Основні напрями сучасних юридичних досліджень в Україні:

1. *Конституційно-правові дослідження*: конституційна реформа та децентралізація влади; удосконалення механізмів захисту прав людини; конституційне судочинство; виборче право та виборчий процес.

2. *Дослідження у сфері євроінтеграції*: імплементація Угоди про асоціацію з ЄС; адаптація законодавства України до права ЄС; захист прав людини за європейськими стандартами; механізми співпраці з інституціями ЄС.

3. *Кримінально-правові дослідження*: кримінально-правова політика; реформа кримінальної юстиції; протидія корупції; відновне правосуддя.

4. *Цивілістичні дослідження*: розвиток корпоративного права; регулювання ринку фінансових послуг; захист прав інтелектуальної власності; правове забезпечення цифрової економіки.

5. *Міжнародно-правові дослідження*: захист національних інтересів України на міжнародній арені; міжнародно-правові механізми протидії агресії; діяльність міжнародних судових установ; міжнародно-правова відповідальність.

Наукові юридичні школи України:

– *Теоретико-правова школа* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України).

– *Конституційно-правова школа* (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія»).

– *Кримінально-правова школа* (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національний університет «Одеська юридична академія», Львівський національний університет імені Івана Франка).

– *Цивілістична школа* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України).

– *Адміністративно-правова школа* (Національний університет «Одеська юридична академія», Запорізький національний університет, Національний авіаційний університет).

Інституційна організація юридичної науки в Україні:

– *Науково-дослідні установи*: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України; Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В.

Сташиса НАПрН України; Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України.

– *Національна академія правових наук України* – вища галузева наукова установа, що об'єднує провідних учених-юристів.

– *Наукові школи правничих закладів вищої освіти.*

– *Громадські наукові організації* (Асоціація правників України, Союз юристів України, Спілка адвокатів України, Асоціація конституційного правосуддя, Українська асоціація міжнародного права тощо).

Форми організації та представлення результатів юридичної науки:

– *Наукові дослідження* (дисертації, монографії, наукові статті, тези доповідей).

– *Наукові заходи* (конференції, симпозиуми, круглі столи, семінари).

– *Наукова експертиза* (експертні висновки щодо законопроектів, наукові коментарі до законодавства, *amicus curiae*).

– *Наукові періодичні видання* («Право України», «Проблеми законності», «Юридичний вісник України», «Вісник Конституційного Суду України» тощо).

– *Наукові електронні ресурси* (репозитарії, бази даних, електронні бібліотеки).

4. Юридична практика

Юридична практика – це діяльність уповноважених суб'єктів з видання (тлумачення, застосування тощо) юридичних розпоряджень, узятя в єдності з накопиченим правовим досвідом (соціально-правовою пам'яттю).

Ознаки юридичної практики:

– *Правовий характер* – здійснюється на основі юридичних норм і породжує правові наслідки;

– *Офіційність* – здійснюється уповноваженими суб'єктами в межах їх компетенції;

– *Динамічність і статичність* – включає як активні дії суб'єктів, так і результати цих дій;

– *Соціальна спрямованість* – орієнтована на задоволення суспільних та індивідуальних інтересів;

– *Досвідність* – ґрунтується на соціально-правовому досвіді та постійно його примножує;

– *Упорядкованість* – характеризується системністю та структурованістю;

– *Результативність* – спрямована на досягнення конкретних юридично значущих результатів.

Види юридичної практики:

За суб'єктами юридичної діяльності:

– *Законодавча практика* – діяльність законодавчих органів з підготовки та прийняття нормативно-правових актів.

– *Судова практика* – діяльність судів з розгляду і вирішення юридичних справ.

– *Адміністративна практика* – діяльність органів виконавчої влади з реалізації правових норм.

– *Слідча практика* – діяльність органів досудового розслідування з розкриття та розслідування злочинів.

– *Нотаріальна практика* – діяльність нотаріусів з посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення.

– *Адвокатська практика* – діяльність адвокатів з надання правової допомоги.

За функціональною спрямованістю:

– *Правотворча практика* – діяльність з розробки та прийняття нормативно-правових актів.

– *Правоінтерпретаційна практика* – діяльність з офіційного тлумачення правових норм.

– *Правозастосовна практика* – діяльність з реалізації правових норм шляхом прийняття індивідуальних актів.

– *Правосистематизуюча практика* – діяльність з упорядкування нормативно-правових актів.

– *Договірна практика* – діяльність з укладання та виконання договорів.

За галузевою належністю: конституційно-правова практика, цивільно-правова практика, господарсько-правова практика, адміністративно-правова практика, кримінально-правова практика, міжнародно-правова практика та інші.

Структура юридичної практики:

– *Суб'єкти* – органи державної влади, місцевого самоврядування, їх посадові особи, фізичні та юридичні особи, які здійснюють юридично значущу діяльність.

– *Об'єкти* – суспільні відносини, на які спрямована юридична діяльність (майнові, немайнові, управлінські, трудові тощо).

– *Юридичні дії та операції* – зовнішні акти поведінки, спрямовані на досягнення правового результату.

– *Засоби* – предмети, явища, процеси, за допомогою яких забезпечується досягнення результатів юридичної діяльності (юридична техніка, правові процедури тощо).

– *Результати* – правові акти, рішення, висновки, що зафіксовані у відповідних документах.

– *Правовий досвід* – накопичені знання, навички, вміння у правовій сфері.

Принципи юридичної практики:

– *Верховенство права* – пріоритет прав і свобод людини, гуманізм, справедливість.

– *Законність* – відповідність дій та рішень вимогам законодавства.

– *Професіоналізм* – компетентність, кваліфікованість суб'єктів юридичної практики.

– *Об'єктивність і неупередженість* – незаангажованість, відсутність упереджень при вирішенні юридичних питань.

– *Гласність* – відкритість, публічність юридичної діяльності.

– *Своєчасність* – дотримання процесуальних строків.

– *Обґрунтованість і вмотивованість* – наведення доказів та аргументів на підтвердження правових позицій.

Фактори, що впливають на ефективність юридичної практики:

– *Правові* – якість нормативно-правових актів, рівень систематизації законодавства.

– *Організаційні* – структура юридичних органів, розподіл повноважень, матеріально-технічне забезпечення.

– *Кадрові* – професійний рівень юристів, їх правова культура, мотивація до праці.

– *Соціально-психологічні* – рівень правосвідомості суспільства, авторитет юридичних інституцій.

– *Політичні* – політична стабільність, підтримка правових реформ.

– *Економічні* – рівень економічного розвитку суспільства, фінансування юридичних інституцій.

Основні напрями удосконалення юридичної практики в Україні:

– *Забезпечення єдності судової практики* – однакове застосування правових норм судами різних інстанцій.

– *Діджиталізація юридичної практики* – впровадження електронного правосуддя, електронного документообігу, використання штучного інтелекту.

– *Розвиток альтернативних способів вирішення спорів* – медіація, арбітраж, примирювальні процедури.

– *Імплементация європейських правових стандартів у національну юридичну практику.*

– *Підвищення ефективності правозастосування* – подолання правового нігілізму, зниження рівня корупції.

– *Посилення захисту прав і свобод громадян* – розвиток системи безоплатної правової допомоги, вдосконалення механізмів відновлення порушених прав.

5. Співвідношення юридичної практики з юридичною освітньою та науковою діяльністю

Взаємозв'язок юридичної науки, освіти та практики полягає у їх системному взаємовпливі та взаємозалежності. Вони утворюють єдиний комплекс, спрямований на правове регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності юридичної діяльності та зростання правової культури суспільства.

Взаємодія юридичної практики та юридичної науки:

1. *Практика як джерело розвитку науки:* практична юридична діяльність дає емпіричний матеріал для наукових досліджень; виявляє проблеми правового регулювання та правозастосування, що потребують наукового вирішення; формує запит на наукове обґрунтування нових правових явищ та інститутів.

2. *Наука як чинник вдосконалення практики:* розробляє теоретичні концепції та моделі правового регулювання; формулює пропозиції щодо вдосконалення законодавства; пропонує наукові методи підвищення

ефективності юридичної діяльності; здійснює наукову експертизу нормативно-правових актів; розробляє рекомендації для практичної діяльності юристів.

3. *Форми взаємодії науки та практики:* залучення науковців до правотворчого процесу; проведення науково-практичних конференцій та семінарів; підготовка науково-практичних коментарів до законодавства; стажування науковців у практичних органах; залучення практиків до освітнього та наукового процесу.

Взаємодія юридичної практики та юридичної освіти:

1. *Практика як чинник формування змісту освіти:* визначає необхідний набір компетентностей випускників; формує запит на підготовку фахівців певних спеціалізацій; встановлює стандарти практичної підготовки студентів; впливає на формування освітніх програм та навчальних планів.

2. *Освіта як кадрове забезпечення практики:* підготовка кваліфікованих юридичних кадрів; формування практичних навичок майбутніх юристів; забезпечення базової підготовки для подальшої спеціалізації у практичній сфері.

3. *Форми взаємодії освіти та практики:* проведення виробничих практик студентів; діяльність юридичних клінік; залучення практиків до викладання; моделювання професійних ситуацій в освітньому процесі; проведення майстер-класів практикуючими юристами; укладання договорів про співпрацю між закладами освіти та юридичними установами.

Взаємодія юридичної науки та юридичної освіти:

1. *Наука як основа формування змісту освіти:* розробка теоретичних засад навчальних дисциплін; створення концептуальної основи юридичної освіти; формування наукових шкіл, які визначають напрями підготовки юристів.

2. *Освіта як середовище розвитку науки:* підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації; популяризація наукових знань; залучення студентів до наукової діяльності.

3. *Форми взаємодії науки та освіти:* інтеграція наукових досліджень в освітній процес; створення науково-дослідних центрів та лабораторій у закладах вищої освіти; спільні наукові проекти викладачів та студентів; написання наукових статей, монографій, підручників.

Проблеми взаємодії юридичної науки, освіти та практики в Україні:

1. *Невідповідність освітніх програм потребам практики:* перевантаженість теоретичними дисциплінами; недостатня увага до формування практичних навичок; повільне оновлення змісту освіти.

2. *Відрив наукових досліджень від практичних потреб:* надмірна академічність окремих досліджень; недостатнє використання наукових розробок у законотворчості; слабкий зв'язок наукових установ з практичними органами.

3. *Недостатнє використання практичного досвіду в підготовці юристів:* формальний підхід до організації практики студентів; обмежене залучення практикуючих юристів до освітнього процесу; недостатнє матеріально-технічне забезпечення для моделювання практичних ситуацій.

Перспективні напрями вдосконалення взаємодії юридичної науки, освіти та практики:

– *Впровадження дуальної освіти* у підготовку юристів, що дозволить поєднати теоретичне навчання з практичною роботою.

– *Розширення мережі юридичних клінік* як навчально-практичних центрів, що забезпечують і правову допомогу населенню, і практичну підготовку студентів.

– *Створення спільних науково-практичних центрів* вивчення актуальних проблем юриспруденції.

– *Розвиток інститутів стажування* викладачів у практичних органах і практиків у освітніх установах.

– *Проведення спільних науково-практичних заходів* – конференцій, форумів, круглих столів з актуальних проблем юриспруденції.

– *Залучення представників бізнесу та юридичної практики* до формування та акредитації освітніх програм.

– *Міждисциплінарний підхід до юридичної освіти* – інтеграція правових, економічних, соціологічних, психологічних, інформаційно-технологічних знань.

– *Розвиток післядипломної юридичної освіти*, систем підвищення кваліфікації та професійного розвитку юристів.

Висновки

Юридична діяльність є особливим різновидом соціальної діяльності, що спрямована на правове регулювання суспільних відносин, забезпечення правопорядку та захист прав і свобод особи.

Система юридичної освіти в Україні забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців у галузі права, формуючи їх професійні компетентності, правосвідомість та правову культуру.

Юридична наука розробляє теоретичні засади функціонування правової системи, досліджує закономірності розвитку держави і права, створює наукові концепції вдосконалення законодавства.

Юридична практика є основним видом юридичної діяльності, в рамках якої відбувається безпосереднє втілення правових норм у реальні суспільні відносини та вирішення правових конфліктів.

Юридична практика, освіта та наука становлять єдину систему юридичної діяльності, елементи якої взаємодіють між собою, забезпечуючи ефективний розвиток правової системи та підготовку висококваліфікованих юристів.

? Питання для самоконтролю:

1. Які основні компоненти включає система юридичної освіти в Україні?
2. Які компетентності формуються в процесі юридичної освіти?
3. Які існують освітні рівні отримання юридичної освіти в Україні?
4. Які форми отримання юридичної освіти доступні в Україні?
5. Що таке юридична наука та які основні напрямки наукової діяльності юриста?
6. Які органи та організації забезпечують розвиток юридичної науки в Україні?

7. Що таке юридична практика та які її основні форми?

8. Які існують види юридичної практичної діяльності?

9. Як співвідносяться юридична практика, юридична освіта та юридична наука?

10. Чому необхідна триєдність юридичної діяльності (освіта, наука, практика) для ефективного розвитку правової системи?

Тести для самоконтролю:

1. До основних складових юридичної діяльності належать:

- а) юридична освіта, юридична наука, юридична практика;
- б) юридична освіта, юридичний аналіз, юридичне прогнозування;
- в) юридична аналітика, юридична практика, юридична логіка;
- г) юридична освіта, юридична психологія, юридична практика.

2. Який освітній рівень передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та практичних знань у галузі права?

- а) бакалаврський;
- б) магістерський;
- в) освітньо-науковий;
- г) початковий (короткий цикл).

3. Яка форма отримання юридичної освіти поєднує навчання у закладі освіти з навчанням на робочому місці?

- а) денна;
- б) заочна;
- в) дистанційна;
- г) дуальна.

4. Який компонент у структурі юридичної науки є найважливішим для розробки фундаментальних засад права?

- а) галузеві юридичні науки;
- б) загальнотеоретичні юридичні науки;
- в) прикладні юридичні науки;
- г) міжгалузеві юридичні науки.

5. Хто з перелічених суб'єктів НЕ здійснює юридичну практичну діяльність?

- а) адвокат;
- б) суддя;
- в) студент юридичного факультету;
- г) нотаріус.

6. Що таке правозастосування?

- а) процес створення нових правових норм;
- б) владна діяльність компетентних органів з прийняття індивідуально-конкретних приписів;
- в) тлумачення змісту правових норм;
- г) вивчення ефективності правових норм.

7. Який науковий ступінь є вищим у галузі права?

- а) магістр права;
- б) доктор філософії (PhD);

- в) доктор наук;
- г) кандидат юридичних наук.

8. *До основних методик отримання знань з юриспруденції НЕ належить:*

- а) лекційно-семінарська система навчання;
- б) кейс-метод;
- в) експериментальний метод на основі правових експериментів;
- г) робота з юридичними базами даних.

9. *Яка юридична практична діяльність спрямована на посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення?*

- а) адвокатська;
- б) нотаріальна;
- в) судова;
- г) прокурорська.

10. *Що забезпечує взаємозв'язок юридичної науки та практики?*

- а) спільні конференції науковців і практиків;
- б) обмін кадрами між освітніми та практичними установами;
- в) впровадження наукових результатів у практику та формування наукових проблем на основі практичних потреб;
- г) спільне використання матеріально-технічної бази.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте навчальний план за спеціальністю «Право» у вашому закладі вищої освіти. Визначте, які дисципліни орієнтовані на практичну підготовку, а які – на теоретичну. Складіть таблицю співвідношення практичних і теоретичних дисциплін та оцініть їх збалансованість. Запропонуйте рекомендації щодо оптимізації навчального плану для посилення практичної спрямованості підготовки юристів.

2. Розробіть модель професійного розвитку юриста від початку навчання до досягнення високого професійного рівня у певній сфері юридичної практики (на вибір: суддя, адвокат, прокурор, нотаріус, юрисконсульт). Вкажіть освітні рівні, які необхідно пройти, додаткові кваліфікаційні вимоги, професійні компетентності, які потрібно розвинути, та приблизні часові рамки кожного етапу. Представте результат у вигляді схеми з коментарями.

3. Проведіть міні-дослідження актуальних проблем юридичної практики у вашому регіоні. Для цього підготуйте короткий опитувальник і проведіть інтерв'ю з 2-3 практикуючими юристами різних спеціалізацій. Визначте основні проблеми, з якими стикаються юристи-практики, та шляхи їх вирішення. Результати оформіть у вигляді аналітичної записки, яка містить проблеми, причини їх виникнення та рекомендації щодо їх вирішення.

4. Розробіть концепцію юридичної клініки для вашого закладу вищої освіти (або удосконалення існуючої). Визначте її мету, завдання, організаційну структуру, напрями діяльності, механізми взаємодії з навчальним процесом, критерії оцінювання роботи студентів. Обґрунтуйте, як ця юридична клініка сприятиме формуванню практичних навичок майбутніх юристів та забезпечить взаємозв'язок освіти і практики.

5. Складіть порівняльну таблицю наукової та практичної юридичної діяльності за такими критеріями: мета, об'єкт, суб'єкт, основні методи, форми результатів, критерії ефективності, соціальне значення. На основі цього порівняння сформулюйте висновки щодо їх взаємодії та взаємовпливу. Наведіть конкретні приклади, як результати наукової діяльності впроваджуються у практику, і як практичні проблеми стають предметом наукових досліджень.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Сучасні тенденції розвитку юридичної освіти в Україні: європейський контекст.
2. Юридичні клініки як інноваційна форма практичної підготовки майбутніх юристів.
3. Роль бібліотек та електронних ресурсів у формуванні професійного юриста.
4. Наукові школи в галузі права: історія та сучасність.
5. Особливості підготовки наукових кадрів у сфері юриспруденції.
6. Адвокатська діяльність як особливий вид юридичної практики.
7. Порівняльний аналіз систем юридичної освіти в Україні та країнах ЄС.
8. Юридична наука як фактор удосконалення правової системи держави.
9. Професійна етика та правосвідомість у діяльності юриста-практика.
10. Взаємозв'язок юридичної освіти та ринку праці: проблеми та перспективи.

Ситуативні задачі:

1. Міністерство освіти і науки України створило робочу групу з розробки нового стандарту вищої освіти за спеціальністю «Право» для бакалаврського рівня. До складу групи увійшли представники провідних юридичних закладів вищої освіти, Асоціації правників України, Національної асоціації адвокатів України, Верховного Суду та Офісу Генерального прокурора.

На першому засіданні робочої групи виникла дискусія щодо співвідношення теоретичної та практичної підготовки майбутніх юристів. Представники університетів наполягали на збереженні значного обсягу теоретичних дисциплін, аргументуючи це необхідністю формування фундаментальних знань та аналітичного мислення. Представники судової влади, прокуратури та адвокатури наголошували на збільшенні практичної складової, впровадженні обов'язкових навчальних судових процесів (moot courts), юридичних клінік та розширенні виробничої практики.

Окремо постало питання про запровадження обов'язкового єдиного державного кваліфікаційного іспиту за прикладом судової та адвокатської спільноти, який би складався з теоретичної частини та практичного кейсу.

Яке оптимальне співвідношення теоретичної та практичної підготовки юристів має бути передбачено стандартом вищої освіти? Обґрунтуйте свою позицію. Чи доцільно запроваджувати єдиний державний кваліфікаційний іспит для випускників-бакалаврів за спеціальністю «Право»? Які переваги та недоліки такого підходу? Які інноваційні форми практичної підготовки, крім запропонованих, варто впровадити у систему юридичної освіти для посилення її зв'язку з юридичною практикою?

2. Молодий науковець Олександр Петренко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права, працює над докторською дисертацією на тему «Правове регулювання штучного інтелекту в цивільних правовідносинах». Він провів теоретичне дослідження, проаналізував міжнародний досвід, опрацював значний масив наукових джерел.

Для апробації своїх наукових висновків Олександр вирішив співпрацювати з ІТ-компанією, яка розробляє програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту для юридичного аналізу договорів. Також він звернувся до судової палати з розгляду господарських справ апеляційного суду з пропозицією провести науково-практичний семінар щодо проблем судової практики у справах, пов'язаних з використанням систем штучного інтелекту.

Однак Олександр стикнувся з певними проблемами. ІТ-компанія вимагала підписання угоди про нерозголошення деталей їх розробок, що ускладнювало можливість публікації результатів співпраці у відкритих наукових джерелах. Судді ж висловили сумніви щодо практичної цінності теоретичних розробок, вказуючи на відсутність достатньої правової бази та усталеної судової практики з цього питання.

Яким чином має бути організована взаємодія між юридичною наукою та практикою в даному випадку? Запропонуйте конкретні механізми такої взаємодії. Як вирішити конфлікт між комерційною таємницею ІТ-компанії та науковими інтересами дослідника? Запропонуйте модель співпраці, яка б враховувала інтереси обох сторін. Які форми апробації результатів наукового дослідження були б найбільш ефективними для забезпечення їх практичного впровадження?

3. У Національному юридичному університеті протягом п'яти років функціонує юридична клініка, де студенти під керівництвом викладачів надають безоплатну правову допомогу соціально вразливим верствам населення. Клініка працює за чотирма напрямками: захист прав споживачів, трудові спори, сімейні правовідносини та соціальне забезпечення.

За останній рік до юридичної клініки звернулося понад 300 громадян, з яких 70% отримали консультації, для 20% були складені процесуальні документи, а у 10% випадків студенти та викладачі представляли інтереси клієнтів у судах.

Керівництво університету ініціювало аудит ефективності юридичної клініки з метою оцінки її впливу на якість підготовки студентів та визначення перспектив розвитку. В ході аудиту виявилось, що студенти, які активно працювали в юридичній клініці, мають кращі показники працевлаштування, але трохи нижчий середній бал у навчанні через брак часу на теоретичну підготовку. Також з'ясувалося, що більшість викладачів вважають керівництво студентською практикою в юридичній клініці додатковим навантаженням, яке не враховується належним чином при розрахунку їх робочого часу.

Як оптимально інтегрувати роботу в юридичній клініці в навчальний процес, щоб забезпечити баланс між теоретичною підготовкою та практичною діяльністю студентів? Які механізми мотивації викладачів до участі в юридичній клініці можна запропонувати? Як має враховуватися ця

робота в їх навантаженні? Які додаткові напрями роботи юридичної клініки можна запропонувати для підвищення її ефективності як засобу практичної підготовки майбутніх юристів?

4. Марина Коваленко, випускниця юридичного факультету з відзнакою, отримала диплом магістра права. Під час навчання вона проявила здібності до наукової роботи, публікувала статті у студентських наукових виданнях, брала участь у конференціях та дебатних турнірах. Також Марина успішно пройшла стажування в юридичній фірмі та районному суді.

Після завершення навчання перед Мариною постав вибір подальшого професійного шляху:

- Продовжити наукову діяльність, вступивши до аспірантури за спеціальністю «Право» та паралельно працюючи асистентом кафедри (стипендія аспіранта – 6000 грн, заробітна плата асистента – 10000 грн).

- Прийняти пропозицію юридичної фірми та працювати молодшим юристом у відділі судової практики (заробітна плата – 25000 грн).

- Спробувати свої сили в адвокатурі, розпочавши стажування в адвокатському об'єднанні з подальшим складанням кваліфікаційного іспиту (оплата на період стажування – 15000 грн).

- Піти на державну службу в Міністерство юстиції у відділ законопроектної роботи (заробітна плата – 18000 грн).

Кожен з варіантів має свої переваги та недоліки, а також різні перспективи професійного зростання. Марина розуміє, що її вибір може визначити всю подальшу кар'єру.

Проаналізуйте кожен із запропонованих варіантів професійного шляху з точки зору перспектив кар'єрного зростання, саморозвитку та матеріального забезпечення. Які фактори варто враховувати при виборі між науковою, практичною та державною діяльністю в галузі права? Чи можливо ефективно поєднувати різні види юридичної діяльності? Якщо так, то які саме і за яких умов?

5. Юридичний факультет регіонального університету ініціював програму співпраці з бізнесом під назвою «Інтеграція науки, освіти та практики в юридичній сфері». Метою програми є підвищення якості підготовки студентів та практичної орієнтованості наукових досліджень.

В рамках програми запропоновано такі напрями діяльності:

- Створення спільних науково-практичних лабораторій з юридичними компаніями та державними органами.

- Запровадження дуальної освіти для магістрів права з можливістю половину навчального часу проводити на робочому місці в партнерських організаціях.

- Залучення юристів-практиків до викладання окремих дисциплін та проведення майстер-класів.

- Виконання кафедрами факультету дослідницьких проєктів на замовлення бізнесу та органів державної влади.

- Створення бізнес-інкубатора для підтримки юридичних стартапів студентів та випускників.

При обговоренні програми на Вченій раді факультету виникла дискусія. Частина професорів висловила занепокоєння, що надмірна орієнтація на практичні потреби бізнесу може призвести до зниження теоретичного рівня підготовки студентів та втрати університетом його фундаментального наукового характеру. Інші члени Вченої ради наполягали, що без тісної інтеграції з практикою університет ризикує готувати фахівців, не затребуваних на ринку праці.

Оцініть запропоновані напрями співпраці з точки зору їх потенційної ефективності для підвищення якості юридичної освіти та наукових досліджень. Як забезпечити баланс між фундаментальною науковою підготовкою та практичними потребами юридичного ринку праці? Які додаткові механізми інтеграції науки, освіти та практики в юридичній сфері можна запропонувати?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адвокат – фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Арбітраж – альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення спорів, за яким сторони передають спір на розгляд третій незалежній особі (арбітру) або колегії арбітрів, рішення яких є обов'язковим для виконання.

Атестація юридичних кадрів – процедура оцінки професійного рівня юридичних працівників, їх відповідності займаній посаді та кваліфікаційним вимогам.

Атрибути і символіка юридичної професії – зовнішні ознаки, предмети та символи, що підкреслюють особливий статус представників юридичної професії та відображають її цінності й традиції.

Вербальна комунікація – форма спілкування, що здійснюється за допомогою мовних засобів (усних або письмових).

Види юридичної практичної діяльності – різновиди професійної діяльності юристів, що відрізняються сферою застосування, функціями, методами та суб'єктами здійснення.

Висококонтекстні культури – тип культур у міжкультурній комунікації, в яких велике значення надається неявному контексту спілкування, невербальним сигналам, статусу співрозмовника та характеру відносин між учасниками.

Вчені звання – офіційно визнані державою кваліфікаційні рівні, що засвідчують статус особи в науково-педагогічній сфері та підтверджують її право на здійснення науково-педагогічної діяльності.

Громадські об'єднання юристів – добровільні неприбуткові організації, створені юристами на основі єдності професійних інтересів для реалізації спільних цілей.

Деескалація конфлікту – комплекс заходів та технік, спрямованих на зниження напруженості конфлікту, зменшення його інтенсивності та переведення у конструктивне русло.

Державний виконавець – посадова особа органу державної виконавчої служби, уповноважена державою здійснювати примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) відповідно до законодавства.

Державний реєстратор – особа, уповноважена державою здійснювати державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, громадських формувань, речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Динаміка конфлікту – процес розвитку конфлікту, зміна його інтенсивності, форм прояву та характеру взаємодії сторін з часом.

Дипломатичне спілкування – особлива форма офіційної комунікації між представниками різних держав, міжнародних організацій або офіційними особами, що характеризується високим рівнем формалізації, дотриманням протоколу, тактовністю та стриманістю.

Діджиталізація правосуддя – процес впровадження цифрових технологій у сферу правосуддя з метою підвищення ефективності, прозорості та доступності судочинства.

Ділове спілкування – вид комунікації, спрямований на організацію та оптимізацію професійної діяльності.

Діловий етикет – сукупність правил поведінки, що регулюють зовнішні прояви людських стосунків у професійній діяльності.

Діловий стиль одягу – сукупність вимог і рекомендацій щодо зовнішнього вигляду професіонала у робочому середовищі.

Ергономіка місця роботи юриста – організація робочого простору правника відповідно до вимог ефективності, безпеки та комфорту з урахуванням специфіки юридичної діяльності.

Ергономіка робочого простору – наука про організацію робочого середовища, яка вивчає взаємодію людини з предметним середовищем з метою оптимізації трудових процесів, підвищення ефективності та безпеки праці.

Ескалація конфлікту – процес поступового загострення протистояння між сторонами конфлікту, що характеризується зростанням емоційної напруженості, розширенням предмета спору, залученням нових учасників, переходом від м'яких до жорстких форм протистояння.

Естетична культура – складова професійної культури юриста, що відображає рівень його естетичної свідомості, здатність сприймати, розуміти та створювати прекрасне у професійній діяльності.

Етикет – сукупність загальноприйнятих правил поведінки людини в суспільстві, які регламентують зовнішні прояви людських взаємин.

Етикет юриста – система правил поведінки, що регламентують професійну діяльність правника у взаємодії з клієнтами, колегами, керівництвом, представниками державних органів та громадськістю.

Етична відповідальність юриста – усвідомлений обов'язок юриста дотримуватись професійних етичних норм, нести моральну відповідальність за наслідки своїх дій, приймати етичні рішення навіть у правових «сірих зонах».

Етична компетентність правника – інтегративна якість особистості юриста, що включає систему етичних знань, навичок моральної поведінки та професійно-етичних цінностей, які дозволяють йому приймати морально обґрунтовані рішення у складних професійних ситуаціях.

Етична культура – сукупність моральних цінностей, норм, принципів та ідеалів, які визначають моральну свідомість та поведінку людини.

Етична культура організації – рівень етичних норм, цінностей і практик, що панують у юридичній установі, формують її моральний клімат та впливають на поведінку працівників.

Етична рефлексія – здатність юриста аналізувати свою професійну поведінку з етичної точки зору, усвідомлювати моральні наслідки вчинків, вчитися на помилках.

Етичний аудит – процедура аналізу діяльності юридичної організації або окремого юриста на відповідність етичним стандартам.

Етичний кодекс юридичної професії – офіційно затверджений документ, що містить сукупність етичних принципів і норм, обов'язкових для дотримання юристами певної спеціалізації (адвокатів, суддів, прокурорів).

Етичні дилеми – ситуації морального вибору, в яких існує конфлікт між різними етичними принципами, цінностями чи обов'язками, коли будь-яке рішення може мати як позитивні, так і негативні моральні наслідки.

Етичні стандарти у професійній правничій діяльності – система норм, принципів та правил поведінки, які встановлюють моральні вимоги до представників юридичної професії та регулюють їх професійну діяльність з етичної точки зору.

Етноцентризм – психологічна установка сприймати і оцінювати інші культури крізь призму власної культури, вважаючи її еталоном.

Завдання ЕСППД – цілі та призначення навчальної дисципліни «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності».

Ієрархія – принцип організації системи, за яким її елементи розташовуються у порядку від вищого до нижчого з підпорядкуванням нижчих елементів вищим.

Інформаційна культура – складова професійної культури юриста, що включає сукупність знань, умінь і навичок ефективного пошуку, обробки, аналізу, зберігання, передачі та використання інформації з дотриманням правових та етичних норм.

Історія розвитку ЕСППД – процес становлення та еволюції навчальної дисципліни «Етичні стандарти у професійній правничій діяльності», що відображає розвиток уявлень про етичні аспекти юридичної професії.

Кваліфікаційні вимоги – встановлені законодавством чи професійними організаціями критерії, яким повинна відповідати особа для отримання права на заняття певною юридичною діяльністю або для призначення на певну правничу посаду.

Клієнтоорієнтованість – етична настанова, за якою юрист ставить інтереси клієнта в центр професійної уваги, дотримуючись при цьому закону та стандартів етики.

Колізія правових норм – суперечність або розбіжність між правовими приписами, які регулюють одні й ті самі суспільні відносини.

Компетентності юриста – комплекс знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей та цінностей, необхідних для успішного виконання професійних функцій.

Компроміс – спосіб вирішення конфлікту, що передбачає взаємні поступки сторін для досягнення прийняттого для обох рішення.

Комунікативна компетентність – здатність юриста ефективно взаємодіяти з іншими суб'єктами в процесі професійної діяльності на основі використання комунікативних знань, умінь, навичок.

Комунікативні бар'єри – перешкоди, що виникають у процесі комунікації та заважають ефективному обміну інформацією, розумінню та взаємодії між учасниками спілкування.

Конкуренція – змагання суб'єктів господарювання за досягнення переваг над іншими з метою отримання кращих результатів діяльності.

Конфіденційність – етичний та правовий принцип, що зобов'язує юриста не розголошувати інформацію, отриману від клієнта або стосовно нього, а також зберігати в таємниці відомості, пов'язані з наданням правової допомоги.

Конфлікт – зіткнення протилежно спрямованих інтересів, позицій, думок чи поглядів суб'єктів взаємодії, що супроводжується негативними емоційними переживаннями.

Конфлікт інтересів – ситуація, за якої особисті інтереси юриста або його зобов'язання перед іншими особами суперечать його професійним обов'язкам або інтересам клієнта.

Конфліктна взаємодія – процес прямого чи опосередкованого впливу суб'єктів конфлікту один на одного, що виражається в протиставленні з приводу протилежних цілей, інтересів, позицій.

Конфліктна ситуація – стан напруженості у взаємовідносинах суб'єктів, що передують виникненню конфлікту.

Конфліктологічна компетентність – здатність юриста діагностувати, аналізувати та ефективно врегульовувати конфлікти з урахуванням їх етичного та правового виміру.

Корпоративна етика – система моральних норм, які регулюють відносини між працівниками юридичної установи (фірми, суду, органу влади), а також між організацією та зовнішніми партнерами.

Культура мови – дотримання усталених мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Культурний релятивізм – методологічний підхід, згідно з яким культурні цінності, норми, традиції слід розглядати в контексті тієї культури, в якій вони існують, а не оцінювати їх з позиції іншої культури.

Медіація – альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення спорів, за яким спеціально підготовлений посередник (медіатор) допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати варіант рішення, який задовольнить інтереси всіх учасників.

Методологія ЕСППД – система принципів, методів, прийомів та засобів, що використовуються для вивчення етичних стандартів у професійній правничій діяльності.

Міжкультурна комунікація – процес обміну інформацією між представниками різних культур, в якому відбувається подолання культурних, мовних та інших бар'єрів для досягнення взаєморозуміння.

Міжнародні етичні стандарти – загальновизнані норми, принципи та правила етичної поведінки юристів, закріплені в міжнародних документах.

Міжнародні переговори – процес встановлення та розвитку контактів між суб'єктами міжнародного права з метою досягнення взаємоприйняттого рішення через узгодження інтересів сторін.

Міжнародні стандарти – загальновизнані норми, правила, принципи чи рекомендації у сфері права, закріплені в міжнародних документах (конвенціях, пактах, деклараціях), які визначають мінімальні вимоги, яким повинно відповідати внутрішнє законодавство держав-учасниць.

Міжособистісна взаємодія – безпосередній чи опосередкований контакт між двома або більше суб'єктами, що передбачає взаємний обмін інформацією, емоціями та діями.

Мова тіла – сукупність невербальних сигналів (жести, міміка, постава, погляд), що передають інформацію про емоційний стан, наміри та ставлення особи.

Монохронні культури – тип культур, для яких характерне лінійне сприйняття часу та послідовне виконання завдань.

Моральний конфлікт – суперечність між різними моральними вимогами, цінностями чи обов'язками, що потребує вибору.

Моральні основи юридичної професії – фундаментальні етичні принципи та цінності, що визначають належну поведінку представників юридичної професії (справедливість, чесність, неупередженість, повага до прав людини).

Моральні принципи – основоположні регулятивні настанови, що визначають загальну спрямованість діяльності особи відповідно до вимог моралі.

Наукова діяльність юриста – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання, поширення та застосування нових знань у сфері юриспруденції, що здійснюється через проведення наукових досліджень, публікацію наукових праць, участь у конференціях та інші форми наукової комунікації.

Наукові ступені у галузі права – кваліфікаційні рівні наукової компетентності, що присуджуються за результатами публічного захисту дисертації та свідчать про здатність особи проводити самостійні наукові дослідження у правовій сфері (доктор філософії у галузі права та доктор юридичних наук).

Національні особливості – специфічні культурні, правові, соціальні та етичні характеристики, притаманні певній нації чи державі, що впливають на формування правової системи та професійну діяльність юристів.

Невербальна комунікація – обмін інформацією без використання слів, через жести, міміку, постави тіла, візуальний контакт, інтонацію голосу тощо.

Низькоконтекстні культури – тип культур, де інформація передається переважно через експліцитні, чіткі вербальні повідомлення, а контекст має менше значення.

Нотаріус – уповноважена державою особа, яка здійснює нотаріальну діяльність, посвідчує права та факти, що мають юридичне значення, з метою надання їм офіційної вірогідності.

Онлайн-медіація – форма альтернативного вирішення спорів, при якій процес медіації відбувається дистанційно з використанням цифрових платформ (відеоконференції, спеціалізовані сервіси).

Освітні рівні юридичної освіти – структурована система послідовних етапів здобуття юридичної освіти, що передбачає формування відповідних компетентностей та кваліфікацій.

Основні освітні рівні юридичної освіти – ключові етапи професійної підготовки юристів, що охоплюють бакалаврат (базова вища юридична освіта) та магістратуру (повна вища юридична освіта).

Політична культура – система політичних цінностей, переконань, орієнтацій та моделей поведінки, що визначає характер політичних відносин у суспільстві.

Політичний плюралізм – принцип організації суспільства, що передбачає визнання та легітимне існування різноманітних політичних поглядів, ідей, партій та рухів.

Поліхронні культури – тип культур, для яких характерне паралельне виконання кількох завдань одночасно та циклічне сприйняття часу.

Правова комплаєнс (compliance) – система заходів юридичного забезпечення, спрямованих на дотримання організацією норм законодавства, внутрішніх політик, етичних стандартів та міжнародних регуляцій.

Правова культура – система правових цінностей, знань, переконань, навичок та стереотипів поведінки, що відображає ставлення особи, соціальної групи або суспільства в цілому до права.

Правова система – сукупність норм, принципів, інститутів та органів, які регулюють суспільні відносини і забезпечують правопорядок у конкретній державі.

Правова спадщина – історично сформований комплекс правових норм, традицій, ідей і доктрин, що вплинули на розвиток сучасної правової системи і залишили значущий слід у правовій культурі суспільства.

Правовий гуманізм – філософсько-етичний підхід, що вбачає в праві інструмент служіння людині, її гідності, свободі та добробуту. У професійній практиці означає пріоритет цінностей людини над формальними процедурами.

Правозастосування – діяльність компетентних органів і посадових осіб, спрямована на реалізацію норм права у конкретних правовідносинах через прийняття індивідуально-правових актів.

Правозахисна діяльність – діяльність, спрямована на забезпечення, охорону і відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина, яка може здійснюватися як державними, так і недержавними інституціями та окремими особами.

Правосвідомість – сукупність правових знань, переконань, оцінок і установок, що відображають ставлення особи або суспільства до права, законності, правопорядку та правосуддя.

Працівник Національної поліції – службовець, який відповідно до законодавства України виконує завдання із забезпечення публічної безпеки, охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю та захисту прав і свобод громадян.

Предмет ЕСППД – система знань про моральні засади, етичні принципи та стандарти поведінки, що регулюють професійну діяльність правників у сфері забезпечення законності, справедливості та прав людини.

Приватний виконавець – суб'єкт виконавчого провадження, уповноважений державою на примусове виконання рішень судів та інших органів відповідно до закону, який діє на підставі ліцензії.

Приватний детектив – особа, яка здійснює діяльність з надання детективних (розшукових) послуг на підставі спеціального дозволу (ліцензії), не порушуючи прав та свобод інших осіб.

Принципи ЕСППД – основоположні ідеї та норми професійної етики юристів, що визначають етичні межі поведінки в правовій сфері, серед яких: законність, неупередженість, доброчесність, відповідальність, дотримання прав людини, конфіденційність та інші.

Принципи професійної етики – основні морально-правові норми, що визначають поведінку фахівців у професійній діяльності, такі як доброчесність, неупередженість, конфіденційність, відповідальність та дотримання законності.

Присяга юриста – урочиста обітниця, яку дає юрист при вступі на посаду або отриманні статусу, що підтверджує його готовність дотримуватися закону, професійної етики та захищати права та свободи громадян.

Причини виникнення юридичного конфлікту – фактори, що призводять до суперечностей між суб'єктами права, такі як протиріччя інтересів, порушення закону, неоднозначність правових норм, неефективна комунікація або етичні порушення.

Проксеміка – наука про просторову організацію спілкування, яка вивчає вплив дистанції, розташування та рухів тіла на міжособистісні взаємини, зокрема у професійному середовищі (наприклад, у суді чи переговорах).

Прокурор – посадова особа, яка представляє сторону обвинувачення в кримінальному процесі, здійснює нагляд за дотриманням законів, бере участь у розслідуванні злочинів та захищає державні й громадські інтереси.

Професійна адаптивність – здатність юриста гнучко реагувати на зміни в правовому середовищі, соціальних очікуваннях, технологіях, водночас зберігаючи етичні засади своєї діяльності.

Професійна деформація правників – негативні зміни в особистості юриста, що виникають через тривалий вплив професійного середовища (цинізм, надмірна підозрілість, бюрократичне мислення тощо).

Професійна етика – система моральних принципів і норм, що регулюють поведінку фахівців у конкретній галузі, спрямована на забезпечення довіри, відповідальності та професійної гідності.

Професійна етика юриста – сукупність етичних стандартів, що визначають поведінку правників (суддів, адвокатів, прокурорів тощо), включаючи чесність, неупередженість, конфіденційність та дотримання закону.

Професійна компетентність – здатність юриста ефективно виконувати свої обов'язки завдяки знанням, досвіду, навичкам та дотриманню етичних норм.

Професійна комунікація – взаємодія між юристами та іншими суб'єктами у професійному середовищі, що базується на чіткості, коректності, дотриманні норм етики та ефективному вирішенні правових питань.

Професійна культура юриста – сукупність морально-етичних, правових, комунікативних і поведінкових норм, яких дотримується юрист у процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Професійна лексика – система мовних засобів, характерна для юридичної діяльності, яка включає спеціальні терміни, кліше, вирази, що використовуються в юридичних документах, судових засіданнях та професійному спілкуванні між юристами.

Професійна незалежність – здатність юриста діяти вільно від зовнішнього впливу (влади, клієнта, публіки), приймати правові рішення на основі закону та етики.

Професійна репутація – сукупна оцінка юриста в очах колег, клієнтів, суспільства щодо його етичності, компетентності, надійності.

Професійна солідарність – етичний принцип взаємоповаги, підтримки та колегіальності між юристами, який не заперечує змагальності, але виключає недобросовісні практики, дискредитацію колег, публічне знецінення професії.

Професійна стресостійкість – здатність юриста ефективно діяти в умовах психологічного тиску, емоційного навантаження, конфліктних ситуацій, не втрачаючи етичності та раціональності.

Професійна таємниця – відомості, що стали відомі юристу внаслідок здійснення ним професійної діяльності і не підлягають розголошенню без дозволу особи, якої вони стосуються.

Професійні етичні кодекси – нормативні документи, що містять сукупність морально-етичних принципів, правил поведінки і стандартів, яких мають дотримуватися фахівці у правничій сфері.

Професійні компетенції – інтегрована характеристика особистості юриста, що включає знання, навички, уміння, цінності, мотивацію та досвід, необхідні для ефективного і етичного виконання професійної діяльності відповідно до вимог сучасного суспільства.

Професіограма – науково обґрунтований опис вимог до особистих і професійних якостей спеціаліста конкретної професії.

Професіограма адвоката – система характеристик, яка визначає професійний портрет адвоката, включаючи високий рівень правових знань, ораторське мистецтво, стресостійкість, етичність, уміння аргументовано захищати клієнта, зберігати адвокатську таємницю та діяти у межах законодавства.

Професіограма прокурора – комплексна характеристика особи, яка обіймає посаду прокурора, з урахуванням її правових знань, аналітичних здібностей, відповідальності, здатності діяти неупереджено, приймати обґрунтовані рішення, дотримуватись принципу законності й етичних норм.

Професіограма судді – структурований опис професійних та особистісних вимог до судді, таких як неупередженість, незалежність, правова культура, логічне мислення, знання законодавства, висока моральна відповідальність,

здатність приймати справедливі рішення та дотримуватися етичного кодексу судді.

Професіоналізм юриста – високий рівень володіння юридичними знаннями, навичками правозастосування, здатністю до ефективної комунікації, дотримання етичних стандартів, самостійність у прийнятті рішень, а також постійне професійне вдосконалення.

Психограма професії – науково обґрунтована модель психологічного портрета представника певної професії, що містить сукупність психічних якостей, здібностей, темпераменту, емоційної стійкості, мотиваційних установок і когнітивних характеристик, які є оптимальними для успішного виконання професійних обов'язків.

Риторичні навички – здатність ефективно, логічно та переконливо висловлювати свої думки в усній формі, що є особливо важливою для юристів у судових дебатах, переговорах, публічних виступах.

Рівні політичної культури – категорії, що характеризують ступінь обізнаності, активності та ставлення громадян до політичної системи.

Рівні правової культури – градація правосвідомості та правової поведінки особи або суспільства.

Система юридичної освіти – комплекс державних і недержавних інституцій, освітніх програм, стандартів та форм навчання, які забезпечують підготовку фахівців у галузі права.

Слідчий – службова особа, уповноважена проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Службовий етикет – система правил поведінки, що регламентує ділові взаємини між працівниками в межах професійного середовища.

Співвідношення юридичної практики з юридичною освітньою та науковою діяльністю – взаємозв'язок між прикладним аспектом юриспруденції (практикою), процесом навчання майбутніх правників та теоретичними дослідженнями.

Співробітництво – форма організації взаємодії між суб'єктами правової діяльності (державними органами, громадськими організаціями, міжнародними інституціями), заснована на принципах партнерства, поваги, взаємодопомоги і дотримання етичних стандартів.

Стадії конфлікту – послідовні етапи розвитку конфліктної ситуації, що включають: виникнення передумов (прихована напруга), усвідомлення конфлікту, загострення (відкрите протистояння), кульмінація (найвищий рівень напруги), розв'язання (пошук компромісу чи перемога однієї зі сторін), постконфліктна фаза (аналіз, висновки, нормалізація взаємин).

Стилі вирішення конфлікту – типові моделі поведінки у конфліктній ситуації, зокрема: уникнення, поступливість, конкуренція, співпраця та компроміс.

Стилі керівництва – сукупність методів і підходів, які використовує керівник у процесі управління колективом.

Структура навчальної дисципліни ЕСППД – логічна побудова курсу, яка включає: вступ до етики, принципи та стандарти професійної етики, етичні

дилеми, комунікативну етику, конфліктологію, приклади етичних кейсів та підсумкову атестацію.

Структура правової культури – складові елементи, що формують правову свідомість особи або суспільства: знання права, правові цінності, ставлення до закону, рівень правової поведінки.

Суб'єкти конфлікту – особи або групи, що беруть участь у конфлікті, маючи протилежні інтереси або позиції.

Субординація – система взаємовідносин між особами або органами, заснована на підпорядкуванні нижчих вищим.

Судді – уповноважені державою особи, які здійснюють правосуддя шляхом розгляду справ у суді.

Судове врегулювання – процедура вирішення правового спору в межах судового процесу з дотриманням встановлених процесуальних норм та етичних стандартів.

Судовий етикет – сукупність норм поведінки в суді, що регулюють взаємодію між суддями, адвокатами, прокурорами та іншими учасниками процесу.

Типи конфліктів – класифікація конфліктів за різними критеріями: за масштабом (міжособистісні, групові, соціальні); за змістом (ціннісні, інтересові, інформаційні); за формою прояву (відкриті, приховані); за рівнем емоційності (раціональні, емоційні).

Толерантність у професійній діяльності – етична якість, що передбачає повагу до різноманітності поглядів, культур, переконань, віросповідань клієнтів, колег, опонентів.

Учасники конфлікту – всі сторони, які прямо або опосередковано беруть участь у конфліктній ситуації, включаючи головних опонентів, посередників (медіаторів), третіх осіб, які можуть впливати на хід або розв'язання конфлікту.

Форми отримання юридичної освіти – способи здобуття юридичної освіти: денна, заочна, дистанційна, дуальна форма навчання.

Функції ЕСППД – основні напрями дії дисципліни, серед яких: формування етичної свідомості юриста, розвиток моральної відповідальності, навичок аналізу та вирішення етичних проблем, впровадження етичних стандартів у професійну діяльність.

Цінності – моральні орієнтири, які визначають поведінку людини та її ставлення до суспільства.

Юридична діяльність – сукупність дій, що здійснюються фахівцями в галузі права з метою застосування, тлумачення, вдосконалення правових норм та захисту прав і свобод людини.

Юридична кваліфікація – визначення відповідності особи встановленим вимогам для здійснення юридичної діяльності, яке базується на наявності освіти, стажу, професійних навичок та результатах кваліфікаційного іспиту.

Юридична наука – галузь наукового знання, яка досліджує право, його природу, функції, розвиток, систему, норми та механізми реалізації.

Юридична освіта – процес підготовки фахівців у галузі права, який передбачає опанування системи правових знань, формування професійних компетентностей та етичних якостей юриста.

Юридична практика – застосування теоретичних правових знань у реальній діяльності юриста, зокрема у сфері судочинства, адвокатури, державної служби, правозахисту.

Юридична спеціалізація – зосередження діяльності юриста в певній правовій сфері (кримінальне, цивільне, господарське, міжнародне право тощо), що передбачає поглиблені знання та практичний досвід у конкретній галузі права.

Юридична термінологія – система спеціалізованих термінів і понять, що використовуються у юридичній науці та практиці для точного і однозначного формулювання правових норм, документів, рішень та комунікації між правниками.

Юридичний конфлікт – суперечність між суб'єктами правових відносин, що виникає через різне тлумачення прав, обов'язків або застосування правових норм.

Юридичні засоби розв'язання конфлікту – інструменти правового врегулювання конфліктів, такі як судовий процес, арбітраж, медіація, переговори, адміністративні процедури.

Юрисконсульт – штатний юрист підприємства, установи або організації, який забезпечує правовий супровід діяльності, готує правові документи, консультує керівництво, захищає інтереси у суді.

Юрист-практик – фахівець, який безпосередньо реалізує правові норми у професійній діяльності (суддя, адвокат, слідчий, нотаріус, прокурор тощо).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавчі та нормативно-правові документи:

1. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р. Схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 р. № 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 08.05.2025).
2. Європейські інструкції з питань етики та поведінки прокурорів : прийняті на конференції Генеральних прокурорів Європи 24–26 січня 2005 року. URL: <http://mir.zavantag.com/pravo/387069/index.html?page=8> (дата звернення: 08.05.2025).
3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України: Адвокатура в Україні*. 2000. № 1.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
5. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 570 від 06.07.2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. С. 65. Ст. 2212.
6. Правила адвокатської етики. Затверджено : Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 08.05.2025).
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. ст. 282.
8. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
9. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. ст. 55.
10. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
11. Про дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.
12. Про Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація Рес (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи : ухвалена Комітетом міністрів 19.09.2001 р. на 765-му засіданні заступників міністрів. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
13. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ від 05.08.2016 р. № 158. *Офіційний вісник України*. 2016. № 74. С. 51. Ст. 2493.
14. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів

України від 06.03.2019 р. № 227. *Офіційний вісник України* 2019. № 26. С. 10. Ст. 900.

15. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ від 09.11.2016 р. № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. С. 522. Ст. 55.

16. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та його територіальних органів : Наказ Міністерства юстиції України від 21.09.2017 р. № 2952/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 76. С. 163. Ст. 2357.

17. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 04.10.2013 р. № 2104/5. *Офіційний вісник України*. 2013. №82. С. 580. Ст. 3070.

18. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

19. Про незалежність судової влади : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 4. С. 6.

20. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697 –VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 2–3, ст.12.

21. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. ст. 382.

22. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545.

Основна:

1. Грубінко А. В., Кравчук В. М. Юридична деонтологія і професійна етика та логіка для юристів : навчально-методичний практикум для студентів денної та заочної форм навчання. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 116 с.

2. Етика юриста : конспект лекцій / укладач Л. В. Теліженко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 163 с.

3. Кацавець Р. С. Професійна етика юриста : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2022. 246 с.

4. Курс лекцій з юридичної деонтології : навчальний посібник за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с.

5. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.

Додаткова:

1. Арабаджи Н. Б. Юридична деонтологія : навч.-метод. посіб.для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» Міжнародного гуманітарного університету. Одеса : МГУ, 2023. 72 с.

2. Бабенко А. М., Борисова О. О. Юридична деонтологія : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2022. 176 с.

3. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.

4. Ведерніков Ю. А., Кульбач С. О., Кучук А. М. Юридична деонтологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2011. 205 с.

5. Гапотій В. Д. Юридична деонтологія : навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 146 с.
6. Гофман Ю. Б. Етичні основи правоохоронної діяльності : навчально-методичні рекомендації для студ. юридичного факультету. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2022. 36 с.
7. Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Юридична етика : навч. пос. Київ : Алерта, 2007. 211 с.
8. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 655 с.
9. Єрмоленко Д.О. Протидія професійній деформації прокурорів: комплексний підхід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 369–374.
10. Кацавець Р. С. Мова у професії юриста : підруч. для студ. вищ.навч.закл. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
11. Кацавець Р. С. Ораторське мистецтво : підруч. для студ. вищ.навч.закл. Київ : Правова єдність. 2018. 216 с.
12. Макаренков О. Л., Удовика Л. Г. Юридична деонтологія : навчально-методичний посібник для студентів юридичного факультету. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 102 с.
13. Молдован А. В., Богдан Л. С. Юридична деонтологія : навч. посібник. Київ : Алерта, 2014. 222 с.
14. Петришин О. В., Зінченко О. В. Юридична деонтологія : посіб. для підгот. до заліків та іспитів. Харків : Право, 2018. 84 с.
15. Сливка С. С. Юридична деонтологія. Правнича етика. Професійна культура. 3-є видання. Київ : Атіка, 2012. 296 с.
16. Токарчик Р. Юридична етика : монографія : пер. з польської. вид. 3-тє, випр. Київ : Таксан, 2009. 355 с.
17. Сучасні основи професійної діяльності правника : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2022. 344 с.
18. Юридична деонтологія : навч. посіб. для підгот. до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 206 с.
19. Boon A., Levin J. The Ethics and Conduct of Lawyers in the UK. 4th ed. London : Hart Publishing, 2021. 436 p.
20. Hazard G. C., Koniak S. P., Cramton R. C., Cohen G. M. The Law and Ethics of Lawyering. 7th ed. New York : Foundation Press, 2021. 1142 p.
21. Nicolson D., Webb J. Professional Legal Ethics: Critical Interrogations. Oxford : Oxford University Press, 2022. 364 p.
22. Rhode D. L. Professional Responsibility: Ethics by the Pervasive Method. Oxford : Oxford University Press, 2023. 568 p.
23. Wendel W. B. Ethics and Law: An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 284 p.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Асоціація адвокатів України. URL: <https://www.uaa.org.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти адвокатської діяльності, правила адвокатської етики, дисциплінарна практика щодо адвокатів, професійні заходи та освітні матеріали для підвищення кваліфікації.
2. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні кодекси різних юридичних професій, аналітичні матеріали щодо стандартів правничої етики, інформація про події та тренінги з професійної етики.
3. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://vkksu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – інформація про кваліфікаційні вимоги до суддів, етичні аспекти кваліфікаційного оцінювання, доброчесність як критерій професійної придатності.
4. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти суддівської професії, дисциплінарна практика щодо суддів, рішення щодо порушень суддівської етики, нормативні документи про доброчесність суддів.
5. Інформаційний центр Міністерства юстиції України. URL: <http://www.informjust.kiev.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – інформація про етичні стандарти для нотаріусів, виконавців, реєстраторів та інших правничих професій у системі юстиції.
6. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти суддів Конституційного Суду, рішення щодо питань професійної етики суддів, матеріали про конституційні цінності та принципи правосуддя.
7. Координаційний центр з надання правової допомоги. URL: <https://legaid.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти взаємодії з клієнтами, вразливими групами населення, стандарти якості надання безоплатної правової допомоги.
8. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні кодекси поліцейських, слідчих, правила поведінки правоохоронців, антикорупційні стандарти для працівників МВС.
9. Міністерство юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – законодавчі акти, нормативні документи з питань юридичної етики, стандарти для різних юридичних професій, етичні вимоги до державних службовців юридичного спрямування.
10. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – офіційні роз'яснення щодо етичних правил адвокатської діяльності, рішення органів адвокатського самоврядування.
11. Національна асоціація медіаторів України. URL: <https://namu.com.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти у сфері медіації та альтернативного вирішення спорів, які важливі для сучасних юристів.

12. Національна школа суддів України. URL: <http://nsj.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – освітні матеріали з питань судової етики, доброчесності та професійної поведінки.

13. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk> (дата звернення: 08.05.2025) – антикорупційні стандарти для юристів, конфлікт інтересів у юридичній практиці, декларування для правників на державній службі, етичні аспекти запобігання корупції.

14. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, дисциплінарна практика, стандарти прокурорської діяльності, антикорупційні вимоги.

15. Портал судової влади України. URL: <https://court.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – судова практика з питань професійної етики, рішення щодо дисциплінарних проваджень.

16. Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – детальна інформація про етичні стандарти суддів, коментарі до Кодексу суддівської етики.

17. Служба безпеки України. URL: <http://www.ssu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти для працівників спецслужб, особливості професійної поведінки в правоохоронній діяльності.

18. Українська асоціація прокурорів. URL: <http://www.uar.org.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – етичні стандарти прокурорської діяльності, дисциплінарна практика щодо прокурорів, професійні обов'язки та обмеження.

19. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – загальні етичні стандарти державної служби, антикорупційне законодавство, правила етичної поведінки державних службовців.

20. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – аналітичні матеріали з питань судової реформи, етики суддів, прокурорів та інших правничих професій.

21. Центр суддівських студій. URL: <http://www.judges.org.ua> (дата звернення: 08.05.2025) – аналітичні матеріали з питань судової етики, міжнародні стандарти судочинства, незалежність та неупередженість як етичні принципи.

22. Transparency International Україна. URL: <https://ti-ukraine.org> (дата звернення: 08.05.2025) – матеріали з питань доброчесності, прозорості, антикорупційні стандарти в юридичній професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арабаджи Н. Б. Юридична деонтологія : навч.-метод. посіб.для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» Міжнародного гуманітарного університету. Одеса : МГУ, 2023. 72 с.
2. Бабенко А. М., Борисова О. О. Юридична деонтологія : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2022. 176 с.
3. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р. Схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 р. № 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 08.05.2025).
4. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
5. Ведерніков Ю. А., Кульбач С. О., Кучук А. М. Юридична деонтологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2011. 205 с.
6. Гапотій В. Д. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 146 с.
7. Гофман Ю. Б. Етичні основи правоохоронної діяльності : навчально-методичні рекомендації для студ. юридичного факультету. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2022. 36 с.
8. Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Юридична етика : навч. пос. Київ : Алерта, 2007. 211 с.
9. Грубінко А. В., Кравчук В. М. Юридична деонтологія і професійна етика та логіка для юристів : навчально-методичний практикум для студентів денної та заочної форм навчання. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 116 с.
10. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 655 с.
11. Етика юриста : конспект лекцій / укладач Л. В. Теліженко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 163 с.
12. Європейські інструкції з питань етики та поведінки прокурорів : прийняті на конференції Генеральних прокурорів Європи 24–26 січня 2005 року. URL: <http://mir.zavantag.com/pravo/387069/index.html?page=8> (дата звернення: 08.05.2025).
13. Єрмоленко Д.О. Протидія професійній деформації прокурорів: комплексний підхід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 369–374.
14. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України: Адвокатура в Україні*. 2000. № 1.
15. Кацавець Р. С. Мова у професії юриста : підруч. для студ. вищ.навч.закл. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
16. Кацавець Р. С. Ораторське мистецтво : підруч. для студ. вищ.навч.закл. Київ : Правова єдність. 2018. 216 с.
17. Кацавець Р. С. Професійна етика юриста : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2022. 246 с.

18. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
19. Курс лекцій з юридичної деонтології : навчальний посібник за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с.
20. Макаренков О. Л., Удовика Л. Г. Юридична деонтологія : навчально-методичний посібник для студентів юридичного факультету. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 102 с.
21. Молдован А. В., Богдан Л. С. Юридична деонтологія : навч. посібник. Київ : Алерта, 2014. 222 с.
22. Петришин О. В., Зінченко О. В. Юридична деонтологія : посіб. для підгот. до заліків та іспитів. Харків : Право, 2018. 84 с.
23. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 570 від 06.07.2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. С. 65. Ст. 2212.
24. Правила адвокатської етики. Затверджено : Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 08.05.2025).
25. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. ст. 282.
26. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
27. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. ст. 55.
28. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
29. Про дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.
30. Про Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація Res (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи : ухвалена Комітетом міністрів 19.09.2001 р. на 765-му засіданні заступників міністрів. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
31. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ від 05.08.2016 р. № 158. *Офіційний вісник України*. 2016. № 74. С. 51. Ст. 2493.
32. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. С. 10. Ст. 900.
33. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ від 09.11.2016 р. № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. С. 522. Ст. 55.

34. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та його територіальних органів : Наказ Міністерства юстиції України від 21.09.2017 р. № 2952/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 76. С. 163. Ст. 2357.
35. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 04.10.2013 р. № 2104/5. *Офіційний вісник України*. 2013. №82. С. 580. Ст. 3070.
36. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
37. Про незалежність судової влади : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 4. С. 6.
38. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697 –VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 2–3, ст.12.
39. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. ст. 382.
40. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545.
41. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.
42. Сливка С. С. Юридична деонтологія. Правнича етика. Професійна культура. 3-є видання. Київ : Атіка, 2012. 296 с.
43. Сучасні основи професійної діяльності правника : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2022. 344 с.
44. Токарчик Р. Юридична етика : монографія : пер. з польської. вид. 3-тє, випр. Київ : Таксан, 2009. 355 с.
45. Юридична деонтологія : навч. посіб. для підгот. до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 206 с.
46. Boon A., Levin J. The Ethics and Conduct of Lawyers in the UK. 4th ed. London : Hart Publishing, 2021. 436 p.
47. Hazard G. C., Koniak S. P., Cramton R. C., Cohen G. M. The Law and Ethics of Lawyering. 7th ed. New York : Foundation Press, 2021. 1142 p.
48. Nicolson D., Webb J. Professional Legal Ethics: Critical Interrogations. Oxford : Oxford University Press, 2022. 364 p.
49. Rhode D. L. Professional Responsibility: Ethics by the Pervasive Method. Oxford : Oxford University Press, 2023. 568 p.
50. Wendel W. B. Ethics and Law: An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 284 p.

Навчальне видання
(українською мовою)

Дмитро Олександрович Єрмоленко

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-
професійної програми «Право»

Рецензент *Л.Г. Удовика*
Відповідальний за випуск *Т.О. Коломоєць*
Коректор *Д.О. Єрмоленко*